

OQTAY RƏCƏBOV, NAZİM KAZIMOV,
OFELİYA İMANOVA

MUSIQİ 6

*Ümumtəhsil məktəblərinin
6-ci sinfi üçün Musiqi fənni üzrə dərsliyin*

METODİK VƏSAİTİ

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
tahsil_az@yahoo.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığa görə əvvəlcədən təşəkkür edirik!

Bakı — 2017

MÜNDƏRİCAT

Giriş	3
İzahat vərəqi.....	4
Məzmun standartları.....	5
6-cı sinif «Musiqi» fənni üzrə illik planlaşdırma.....	6
Məzmun standartlarının və integrasiyanın tətbiqi.....	9
I. MUSIQİNİN TƏSİR GÜCÜ	
1. Musiqidə təzadlılıq	10
2. Musiqidə emosionallıq.....	12
3. Musiqidə millilik və ümumbəşərilik.....	14
4. Bəstəkarların yaradıcılığında milli xüsusiyyətlər.....	16
5. Musiqidə müharibə mövzusu.....	18
6. Musiqidə polifoniya.....	20
7. Musiqidə homofoniya.....	22
II. MUSIQİ VƏ HƏYAT	
8. Musiqidə mübarizə mövzusu.....	24
9. Musiqidə gərginlik.....	26
10. Musiqidə milli qəhrəman obrazı.....	28
11. Klassik Azərbaycan müğamı «Segah».....	30
12. Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və musiqi.....	32
III. MUSIQİNİN TƏSİR GÜCÜ NƏDƏDİR	
13. Musiqinin obyektiv reallığı.....	34
14. Musiqidə zarafat.....	36
15. 20 Yanvar və musiqi.....	38
16. Musiqidə axşam əhvali-ruhiyyəsi.....	40
17. Musiqidə təbiət təsviri	42
18. Musiqidə real və qeyri-real obrazlar.....	44
19. Müxtəlif dövrlərdə mahnılarımızda qadın obrazları.....	46
20. Novruz bayramı və musiqi.....	48
IV. AZƏRBAYCAN XALQ VƏ PROFESSIONAL MUSIQISI VƏHDƏTİ	
21. «Şüştər» müğamı.....	50
22. Azərbaycan müğamları və xor.....	52
23. Azərbaycan müğamları və simfonik orkestr.....	54
24. Muğamlar və milli Azərbaycan operası.....	56
25. Azərbaycan xalq rəqsləri və balet.....	58
26. Azərbaycan xalq musiqisi və operetta.....	60
27. 28 May — Respublika Günü və musiqi.....	62
Mahnı repertuarı.....	65

Çap
 üçün
əvəz ill

GİRİŞ

Müstəqil ölkəmizdə təhsilin demokratikləşdirilməsi, humanistləşdirilməsi, integrasiyası, diferensiallaşdırılması, fərdiləşdirilməsi və humanitarlaşdırılması principləri əsasında uşaqlarının təcrübədə tətbiqi yeni pedaqoji təfəkkürün inkişafına təkan vermiş, təhsilin keyfiyyətcə yüksəldilməsini zərurətə çevirmişdir.

Bu baxımdan musiqi təlimi milli musiqi və mədəniyyət tariximizin, inceşənət sahəsində qədim köklərə malik ənənələrimizin öyrənilməsi, böyük nəsildə estetik hissi — emosional tərbiyənin gücləndirilməsi, ümumi intellektual səviyyənin inkişafı, istedadlı şagirdlərin aşkar çıxarılması kimi tələblərin yerinə yetirilməsində mühüm rol oynayır.

Musiqi kurikulumunun tələblərinə əsasən musiqi müəllimi istiqamətverici, əlaqələndirici, məsləhətçi rolunda çıxış edir. Məktəblilər isə tədqiqat aparır, biliklərini tətbiq və təqdim etmək bacarıqlarını göstərirler.

Milli və dünya təcrübəsinin öyrənilməsi neticəsində musiqi təliminin musiqi aləmi, emosional dəyərləndirmə, musiqi fəaliyyəti kimi məzmun xətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Musiqi aləmi məzmun xətti bilavasitə ifası və dinlənilməsi zəruri sayılan musiqi nümunələrini, musiqi savadı, bəstəkar yaradıcıları, geniş yayılmış milli və bəşəri musiqi əsərləri, müxtəlif musiqi alətləri və musiqi kollektivləri, görkəmli musiqi ifaçıları haqqında bilik və bunlarla bağlı bacarıqları ehatə edir.

Emosional dəyərləndirmə məzmun xətti ilə əlaqədar məktəblilərin musiqi dün-yagörüşünün genişləndirilməsi nəzərdə tutulur. Onun üçün lap birinci dərsdən başlayaraq musiqi inceşənətinin emosional məzmunu və musiqi ifade vasitələri arasında əlaqə yaratmaq lazımdır. Bununla əlaqədar, «əsas biliklər»ə yiylənənməyin böyük əhəmiyyəti vardır. «Əsas biliklər»ə temp, dinamika, registr, melodiya, ritm, musiqi janrları və quruluşları, əsərlərin və musiqi alətlərinin, xor və orkestrin tembri, ədəbiyyat — musiqi — təsviri inceşənət arasında əlaqələr haqqında məlumatlar daxildir.

Musiqi fəaliyyəti məzmun xətti şagirdlərdə yaradıcılıq qabiliyyətlərinin üzə çıxarılmasını təmin edir. Mahni oxuma, musiqi dinləmə, musiqili-ritmik hərəkət, sadə musiqi alətlərində çalmaq, improvisə etmək, musiqi əsərlərinin məzmununu səhnələşdirmək bu məzmun xəttinin əsasıdır.

Xorla oxumaq məktəblilərin musiqi tərbiyəsində ən fəal musiqi fəaliyyəti növüdür. Mahni oxuma məktəblinin hərtərəfli inkişafına, düzgün, savadlı danışığının formallaşmasına səbəb olur.

Musiqili-ritmik hərəkətlər zamanı musiqiyə emosional münasibət inkişaf edir, uşaqlar hərəketlərlə əsərdə eks olunan emosiya və hisləri göstərə bilirlər.

Musiqi alətlərində çalmaq əvvəlki illərdə olduğu kimi, musiqi inkişafının effektinin artmasına səbəb olur.

Musiqi improvisasiyası uşaqların yaradıcılığının inkişafına təsir göstərir və dərsdə əldə edilmiş biliklərin şüurlu menimsənilməsinə kömək göstərir.

Musiqi fealiyyəti məzmun xətti üzrə mənimşənilmiş bacarıqlar praktik əhəmiyyəti baxımından şagirdlərdə musiqi mədəniyyətinin formallaşmasında həlliəcili rol oynayır.

Yeni «Musiqi» kurikulumunun tələblərinə görə, təlim prosesi əvvəlcədən müəyyən olmuş nəticələrə əsaslanmışdır və müəllim əlaqələndirici, istiqamətverici, məsləhətçi, şagirdlər isə öyrənmək üçün tədqiqat aparın, öyrəndiklərini tətbiq və təqdim etməyi bacaran yaradıcı subyektlər rolundan iştirak edirlər.

Müasir dövrdə musiqi təlimi aşağıdakı principlərə əsaslanır: pedaqoji prosesin tamlığı; təlimdə bərabər imkanların yaradılması; şagirdyönümlülük, inkişafyonümlülük; fealiyyətin stimullaşdırılması; dəstəkleyici mühitin yaradılması.

VI sinif «Musiqi» dərslərində konfrans, seminar, müzakirə-diskussiya, ekskursiya dərs formallarından istifadə etmək olar. Eyni zamanda insert, BİBÖ, beyin həmləsi, klaster, ziqzaq, dəyirmi masa, Venn diaqramı və başqa müasir təlim üsullarından istifadə etmək məqsədəyənəndur.

Metodik vəsaitdə VI sinif «Musiqi» fənni üzrə hər bir dərsin məzmun xətti və məzmun standartı, məqsədi, təlim üsulu (təxmini), dərsin təchizi və gedisi (məzmun xətləri üzrə) və dərsin qısa planı açıqlanmış və yeni təlim üsullarından istifadə etməklə dərs nümunələri, eyni zamanda dərs prosesində istifadə olunacaq musiqi materiallarının notları verilmişdir. Dərslərin aparılmasında 5-ci sınıf üçün nəzərdə tutulmuş metodik vəsaitdə verilmiş dərs nümunələrindən istifadə etmək olar.

İZAHAT VƏRƏQİ

«Musiqi» fənni üzrə dərslik komplekti dərslik və müəllim üçün metodik vəsaitdən ibarətdir.

Müəllim üçün metodik vəsait. Bu vəsaitdə V sinifdə olduğu kimi, hər bir dərsin mövzusu, məzmun standartları, integrasiya, iş üsulları, gündəlik planlaşdırma nümunələri, qiymətləndirmə cədvəli, eyni zamanda musiqi repertuarı öz əksini tapmışdır. Dərsə hazırlaşan müəllim məktəblilərin biliyini, qavrama qabiliyyətini və yaşı xüsusiyyətlərini nəzərə almalı, yeni mövzunun yaxşı mənimsənilməsi üçün müxtəlif əyani, texniki və köməkçi vəsaitlərdən istifadə etməyi bacarmalıdır.

Sağirdlərin biliyinin qiymətləndirilməsi «5» ballıq qiymət sisteminə əsaslanır. Bu zaman aşağıda göstərilən meyarları nəzərə almaq məsləhətdir:

1. Musiqinin ifası (mahnının ifası, sadə musiqi alətlərində çalma);
2. Sual-cavabla mövzunun əhatə olunması;
3. Yeni ideya və tekliflərin irali sürülməsi;
4. Əməkdaşlıq, qrup işində fəallıq və təşəbbüs göstərilməsi;
5. Problemin həllinə yaradıcı yanaşma, ümumiləşdirmə bacarığı, təqdimetmə və s.

Hər bir məzmun vahidinin sonunda məktəblinin əldə etdiyi nailiyyətləri yoxlamaq üçün yazılı, şəfahi və musiqili testlərdən istifadə etmək məsləhət görülür.

Dərslikdə mövzuların məzmununa uyğun məlumatlar, illüstrasiyalar, bəstəkarların portretləri, mahniların mətni, tapşırıqlar, suallar və «Musiqi lügəti» öz əksini tapmışdır.

Dərslik hazırlanarkən aşağıdakı pedaqoji prinsiplərə riayət olunmuşdur: sağirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə uyğun gəlməsi, dərslərin məzmununun gender, etnik irq və din məsələlərinə həssaslıqla yanaşmaqla seçilməsi, biliklərin dəqiq olaraq elmə əsaslanması, dərs mövzularının sadə, lakin maraqlı, cəlbedici olması, dərslikdəki şəkil və illüstrasiyaların mövzulara uyğun olması, bütün dərslik boyu vahid dizayn üslubunun və dərslərin məzmununa uyğunluğunun gözlənilməsi, mövzu baxımından digər fənlərlə əlaqələrin yaradılması, nəhayət, qəbul olunmuş «Musiqi» üzrə məzmun standartlarına əsaslanması.

Hər bir dərsdə aşağıda verilmiş (yaxud müəllimin şəxsi təşəbbüsü ilə məsləhət görülən) qiymətləndirmə cədvəlindən istifadə etmək olar:

QİYMƏTLƏNDİRİMƏ CƏDVƏLİ

Nº	Meyarlar / Qrup	I (zəif)	II (orta)	III (yaxşı)	IV (əla)
1.	Öz fikrini ifadə edir				
2.	Musiqi nümunələrini fərqləndirir				
3.	Mövzu ilə əlaqədar nəticə çıxarır				
4.	Təqdimat edir				
5.	Mahnı melodiyalarını təmiz oxuyur				
6.	Musiqiyə uyğun rəqs edir, ritm tutur				
7.	Mahnının xanə ölçülərini, tonallığını müəyyən edir				

Dərsin təchizi. «Musiqi» fənni üzrə dərs prosesində sağirdlərin mənimsədikləri bilik, bacarıq və vərdişlərdən, dərslikdən, musiqi aləti kimi fortepianodan, not materialından, portret və şəkillərdən, sxem və plakatlardan, texniki vasitə kimi kompüterdən, magnitofon və diskdən, DVD-pleyerdən və digər əlavə köməkçi vasitələrdən istifadə olunmalıdır.

MƏZMUN STANDARTLARI

VI sinfin sonunda şagird:

- Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, M.Maqomayev, V.Adıgözəlov, T.Quliyev, S.Hacıbəyov, İ.S.Bax, F.Şubert, S.Raxmaninov, N.Rimski-Korsakov), onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir;
- Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşiq havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir;
- musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir;
- musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir;
- dirlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir;
- mahnını not və mətni ilə oxuyur;
- fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt-standartlar

1. *Musiqi aləmi*

Şagird:

- 1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri, onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
- 1.1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, M.Maqomayev, F.Əmirov, V.Adıgözəlov, T.Quliyev, S.Hacıbəyov, İ.S.Bax, F.Şubert, S.Raxmaninov, N.Rimski-Korsakov) və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir.
- 1.1.2. Azərbaycan bəstəkarlarının xaraktercə eyni olan əsərlərini fərqləndirir.
- 1.2. Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşiq havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
- 1.2.1. Azərbaycan bəstəkarlarının xalq mahnı və rəqslərinin fortepiano üçün işləmələrinə münasibət bildirir.
- 1.2.2. Muğam və aşiq musiqisini fərqləndirir.

2. *Emosional dəyərləndirmə*

Şagird:

- 2.1. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.
- 2.1.1. Xalq mahnları və mahnı-rəqs işləmələrinin poeziya ilə əlaqəsini izah edir.
- 2.2. Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.
- 2.2.1. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.
- 2.2.2. Azərbaycan xalq mahnlarının emosional hislərə təsirini izah edir.
- 2.3. Dirlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını ifadə edir.
- 2.3.1. Dirlədiyi xalq mahnları haqqında təəssüratlarını ifadə edir.
- 3.2.1. Mahnını qrup və kollektiv tərkibində ikisəsli oxuyur.

3. *Musiqi fəaliyyəti*

Şagird:

- 3.1. Mahnını not və mətni ilə oxuyur.
- 3.1.1. Mahnının not və metni ilə iki səsli oxuyur.
- 3.2. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş edirir.
- 3.2.1. Mahnını qrup və kollektiv tərkibində ikisəsli oxuyur.

6-cı sinif «Musiqi» fənni üzrə illik planlaşdırma

Tədris vahidi	Nö	Dərsin mövzusu	Xorla ifa ediləcək mahnıların müəllifləri	Dinləniləcək musiqi nümunələrinin və müəlliflərinin adları	Saat
I. Musiqinin təsir gücü	1	Diaqnostik qiymətləndirmə			1
	2.	Musiqidə təzadlılıq	«Bip-bipin nəgməsi» — F.Əmirov, T.Elçin	1. Q.Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən «Vals» 2. F.Əmirov «Sevil» operasından «Sevilin ariyası»	1
	3.	Musiqidə emosionallıq	«İstiqlal bayramı» — R.Şəfəq, V.Mirzə	1. P.İ.Çaykovskinin «6-ci simfoniyası»nın I hissəsindən köməkçi mövzu 2. «Heyratı» zərbə-muğamından bir parça	1
	4.	Musiqidə millilik və ümum-bəşərilik	«Azərbaycan əsgəri» — O.Zülfüqarov, P.Əliyev	1. F.Şopen. «Mi minor valsı» 2. Q.Qarayev. «Fikirli» forte-piano pyesi	1
	5.	Bəstəkarların yaradıcılığında milli xüsusiyətlər	«Bağçada gül» — Azərbaycan xalq mahnısı	1. Ü.Hacıbəyli. «Leyli və Məcnun» operasından «Nofəlin ariyası» 2. «Heyratı» Azərbaycan zərbə-muğamı	1
	6.	Musiqidə müharibə mövzusu	«Azadlıq marsı», «Heyratı» zərbə-muğamı — E.Mirzəbəyli	1. D.Şostakoviç. «7-ci simfoniya»dan «Basqın» epizodu 2. «Çahargah» muğamından «Mənsuriyyə»	1
	7.	KSQ			1
	8.	Musiqidə polifoniya	«Bakı haqqında mahnı» — V.Adıgözəlov, R.Rza	1. Niyazi. «Rast» simfonik muğamından 2 hissə 2. İ.S.Bax. «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərindən «Fuqa»	1
	9.	Musiqidə homofoniya	«İçərişəhər» — O.Rəcəbov, S.Nuruqızı	1. F.Şubert. «Ave Mariya» 2. İ.S.Bax. «Lya minor» prelüdü 3. L.V.Bethoven. «Sol major» menueti 4. F.Əmirov. «Şur» simfonik muğamının «Simayı-Şəms» şöbəsindən bir parça	1
	10.	Musiqidə mübarizə mövzusu	«Sülh məşəli» — E.Dadaşova, R.Yusifoğlu	1. Q.Qarayev. «İldırımlı yollarla» baletindən «Qızların gitaralarla rəqsı»	1
II. Musiqi və həyat	11.	Musiqidə gərginlik	«Yaxşı yol» — Ü.Hacıbəyli, S.Rüstəm	1. S.Raxmaninov. «2Nö-li konser» in I hissəsindən giriş 2. S.Raxmaninov. «Oxuma, gözəl» romansından bir parça 3. A.Rzayeva. «Oxuma, gözəl» romansi	1
	12.	Musiqidə milli qəhrəman obrazı	«Ağlama, xalqım, ağlama» — O.Rəcəbov, A.Babayev	O.Rəcəbovun «Çingiz» simfoniyası-rekviyeminin VII hissəsi. «Ümumxalq hüzünü»	1
	13.	KSQ			1
	14.	Klassik Azərbaycan muğamı — «Segah»	«Şarübəlbül» Azərbaycan xalq mahnısı	1. «Segah» muğamından «Manəndi-hisar» şöbəsi 2. «Segah» muğamından «Manəndi-müxalif» şöbəsi	1

6-cı sinif «Musiqi» fənni üzrə illik planlaşdırma

	15.	Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və musiqi	«Qurban olum» — Ə.Cavansirov, R.Kərimli	Ü.Hacıbəyli. «Koroğlu» operasının «Uvertüra»ından ekspozisiya	1
	16.	Musiqinin obyektiv reallığı	«Təmiz səma altında» — O.Rəcəbov, H.Abbas	1. Ü.Hacıbəyli. «Koroğlu» operasının II pərdəsindən «Koroglunun ariyası» 2. Ü.Hacıbəyli. «Koroglu» operasının II pərdəsindən «Final xoru»	1
	17.	BSQ			1
	18.	Musiqidə zarafat	«Oxutmuram, əl çəkin!» — Z.Bağirov, M.Ə.Sabir	1. İ.S.Bax. «2 №-li süita»dan «Zarafat» 2. M.Mirzəyev. «Yumoreska»	1
III. Musiqinin təsir gücü nədədir	19.	20 Yanvar və musiqi	«Səni adım qorusun»— O.Rəcəbov, R.Rövşən	1.Kamançanın müşayiəti ilə «Hümayun» muğamı. «Şəhidlər» söz: B.Vahabzadənin 2. «Şur» muğamının «Zəminxarə» guşəsi	1
	20.	Musiqidə axşam əhvali-ruhiyyəsi	«Ay nəğməsi» — A.Rzayeva, H.Ziya	1. F.Şubert. «Serenada» 2. T.Quliyev. «Axşam mahnısı»	1
	21.	Musiqidə təbiət təsviri	«Təbiət mahnısı» — M.Mirzəyev, G.Fəzli	1. N.Rimski-Korsakov. «Qar qızın ariyetta» 2. T.Bakıxanov. «Gözəlliklər məskəni»	1
	22.	Musiqidə real və qeyri-real obrazlar	«Ana laylası» — O.Zülfüqarov, R.Zəka	1. M.Qlinka. «Ruslan və Lyudmila» operasından «Çernomorun marsı» 2. M.Qlinka. «İran qızlarının xoru»	1
	23.	KSQ			1
	24.	Müxtəlif dövrlərdə mahnılarımızda qadın obrazları	1. «Qaçaq Nəbi» — Azərbaycan xalq mahnı 2. «Azərbaycan ulduzu» — O.Rəcəbov, Ə.Ağayev	F.Əmirov. «Sevil» operasının II pərdəsindən «Sevilin etiraz ariyası»	1
	25.	Novruz bayramı və musiqi	«Novruz galib» — C.Quliyev, R.Rövşən	1. O.Kazimi. «Bayram olsun», söz: R.Heydərindir 2. M.Əhmədova. «Bayram mahnısı», söz: F.Qocanındır	1

Çap hücum deyil!

IV. Azərbaycan xalq və professional musiqisi vəhdətə	26.	«Şüstər» müğamı	«Ana Kür» — T.Quliyev, T.Elçin	1. «Şüstər» müğamından «Mayeyi-Şüstər» 2.F.Əmirov «Sevil» operasının II pərdəsin-dən «Sevilin ariyası» 3. «Ovşarı» zərbimüğamı	1
	27.	Azərbaycan müğamları və xor	«Bahar nəgməsi»—sözləri və musiqisi Ü.Hacıbəylinindir	1.N.Əliverdibəyov. «Ba-yatı-Şiraz» (a kapella) 2. N.Əliverdibəyov. «Bayati-Şiraz» (Orqan) 3. İ.S.Bax. «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa»	1
	28.	Azərbaycan müğamları və simfonik orkestr	«Şənlik mahnısı» — M.Mirzəyev, H.Ziya	1. F.Əmirov. «Kürd-ovşarı» simfonik müğamından «Kürdü» 2. F.Əmirov «Şur» simfonik müğamının girişindən bir parça	1
	29.	KSQ			1
	30.	Müğamlar və milli Azərbaycan operası	«Vətənimsən» — R.Mirişli, F.Qoca	1. Ü.Hacıbəyli. «Leyli və Məcnun» operasından «Qeyslə atasının dialoqu» 2. Ş.Axundovanın «Gəlin qayası» operasından «Gülbaharın mahnısı»	1
	31.	Azərbaycan xalq rəqsleri və balet	«Şəhərimiz» — S. Rüstəmov, M.Seyidzadə	1. «Tərəkəmə» Azərbaycan xalq rəqsi 2. Ə.Bədəlbəyli. «Qız qalası» baletindən «Şalaxo»	1
	32.	Azərbaycan xalq musiqisi və operetta	«Gənclik nəgməsi» A.Rzayeva, C.Məmmədov	1.Ü.Hacıbəyli. «O olmasın, bu olsun» operettasından Məşədi İbad, Gülnaz və Sənəmin triosu 2. «Darçını» Azərbaycan xalq rəqsi 3. «Məşədi İbadla Rüstəm bəyin dueti»	1
	33.	28 May—Respublika Günü və musiqi	«Biz qəlebə çalmalıryıq» — S.Ələsgərov, Q.Musayev	1.Ü.Hacıbəyli. «Milli marş» mahnısından bir parça 2. O.Zülfüqarov. «Şənlən, mənim xalqım»	1
	34.	BSQ			1

P.S. İllik planlaşdırma cədvəlindəki musiqi materiallarını müəllim mövzuya uyğun olaraq dəyişə bilər. Bu zaman seçilmiş yeni musiqi nümunələri 6-cı sınıf şagirdlərinin yaş xüsusiyyətlərinə uyğun olmalıdır.

Məzmun standartlarının və inteqrasiyanın tətbiqi

Alt standartlar		Məzmun standartları							Inteqrasiya							
		1.1.		1.2.		2.1.		2.2.		2.3.	3.1.	3.2.	Fən - daxili	Fənlərarası		
		Əd.	H.B.	T.I.												
1.	1.1.1							2.3.1.	3.1.1.		3.1.1.	1.1.5.			3.1.1.	
2.	1.1.1							2.3.1.	3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.	2..1.2.			1.3.1.	
3.	1.1.1	1.1.2.							3.1.1.		3.1.1.					
4.	1.1.1	1.1.2.		1.2.2.	2.1.1.			2.2.2.	2.3.1.	3.1.1.		3.1.1.	1.2.2.	1.2.1.	3.1.1.	
5.	1.1.1.					2.2.1.		2.3.1.	3.1.1.		3.1.1.	1.2.4.				
6.	1.1.1.			1.2.2.					3.1.1.		3.1.1.					
7.	1.1.1.			1.2.2.					3.1.1.		3.1.1.					
8.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.			3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.					
9.	1.1.1.								3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.	1.2.4.			1.3.1.	
10.	1.1.1.							2.3.1.	3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.					
11.	1.1.1.			1.2.2.						3.2.2.	3.1.1.				3.1.1.	
12.			1.2.1.		2.1.1.	2.2.1.	2.2.2.	2.3.1.	3.1.1.		3.1.1.	1.1.2.	1.2.1.	3.1.1.		
13.	1.1.1.							2.3.1.		3.2.2.	3.1.1.			3.2.1.		
14.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.		2.3.1.	3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.					
15.	1.1.1.								3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.	2.1.2.				
16.	1.1.1.	1.1.2.							3.1.1.		3.1.1.					
17.	1.1.1.								3.1.1.		3.1.1.		4.3.1.			
18.	1.1.1.								3.1.1.		3.1.1.	2.2.1.				
19.	1.1.1	1.1.2.							3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.	2.2.1.	1.2.1.			
20.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.			3.1.1.		3.1.1.			2.1.1.		
21.	1.1.1.		1.2.1.		2.1.1.		2.2.2.	2.3.1.			3.1.1.					
22.	1.1.1.	1.1.2.							3.1.1.		3.1.1.	2.1.1.				
23.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.	2.2.2.		3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.					
24.	1.1.1.			1.2.2.			2.2.2.		3.1.1.		3.1.1.		1.2.1.	3.1.1.		
25.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.					3.1.1.		1.2.1.			
26.	1.1.1.			1.2.2.						3.2.2.	3.1.1.					
27.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.			3.1.1.		3.1.1.	1.2.4.	3.2.1.	3.1.1.		
28.	1.1.1.		1.2.1.	1.2.2.	2.1.1.				3.1.1.		3.1.1.	1.2.2.				
29.	1.1.1.		1.2.1.	1.2.2.	2.1.1.	2.2.1.		2.3.1.	3.1.1.		3.1.1.	1.2.4.				
30.	1.1.1.	1.1.2.				2.2.1.				3.2.2.	3.1.1.					
31.	1.1.1.					2.2.1.		2.3.1.	3.1.1.		3.1.1.					
32.	1.1.1.					2.2.1.		2.3.1.	3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.					

Cap
İçin deyil

1. MUSİQİDƏ TƏZADLILIQ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycanın musiqi mədəniyyətinin görkəmli nüma-yəndələri və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir; 2. Musiqi əsərlərində emosional əhvali-ruhiyyənin yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu izah edir.

Bu mövzunun mənimsənilməsində Venn diaqramı, beyn həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

Məktəblilər sinfə Xalq artisti, bəstəkar Musa Mirzəyevin «Məktəblilər marşı» mahnısının tərañələri altında daxil olurlar.

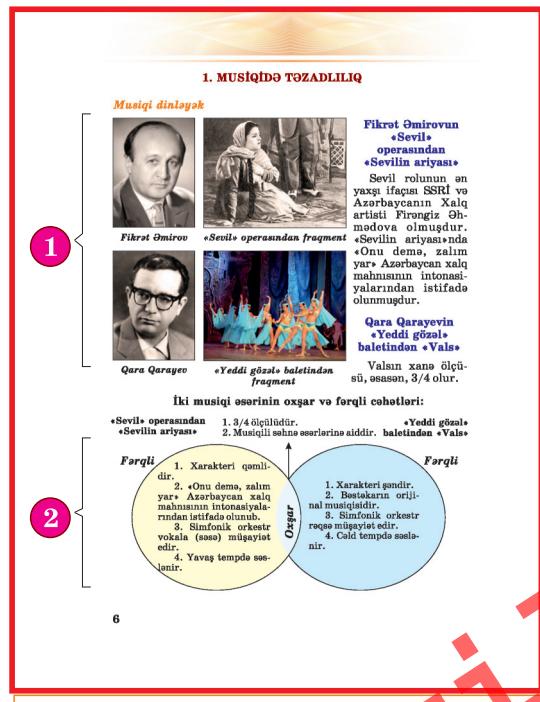
1

Q.Qarayevin «Yeddi gözəl» baletindən «Vals» və F.Əmirovun «Sevil» operasından vals xarakterli «Sevilin ariyası» səsləndirilir.

2

Tədqiqat suali kimi «*Dinlənlən bu iki əsərin oxşar və fərqli cəhətləri haqqında nə deyə bilərsiniz?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 3 qrupa bölünür. Lövhədə Venn diaqramı çəkilən qrafik vəsait asılır və qruplara bu vəsaitin variantları paylanır. I qrupda olan şagirdlər hər iki əsərin oxşar cəhətləri, II qrup «Sevilin ariyası»nın xüsusiyyətləri, III qrup isə Q.Qarayevin «Vals»ının xüsusiyyətləri haqqındaki biliklərini Venn diaqramında yazır. Şagirdlərə məlum olur ki, hər iki əsər vals janrında yazılmış və səhne üçün yaradılmışdır. Eyni zamanda hər iki əsərin fərdi cəhətləri, yəni templərinin təzadlı olduğu, birinin simfonik orkestr, digərinin vokal səs və simfonik orkestr üçün istifadə olunduğu, xarak-

tercə birinin qəmli, digərinin şen olduğu, birində xalq musiqisindən istifadə edildiyi, digərinin isə orijinal musiqi olduğu aydınlaşdırılır.

DİFERENSİAL TƏLİM

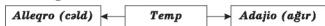
Mövzuya uyğun televiziya və radio-da eştdiyi eyni janrlı, lakin vals xarakterli musiqi nümunələrini yada salır.

1. Musiqinin ritmini əl ilə tutur;
2. Musiqinin xarakterinə uyğun şəkil çəkir.

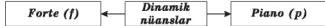
Çap 10

Musiqidə təzadlılıq, cəld və asta templər, allegro və adajio, forte və piano arasında fərq mövzusunda informasiya mübadiləsi aparılır.

Musiqi templeri arasında da təzadlılıq mümkinidir. Belə ki, musiqi əsərlərinde cəld və asta templər vardır. Cəld və asta tempin xəxəmini bəla göstərmək olar:

Göründüyü kimi, cəld və ağır templər bir-biri ilə təzadlıdır. Musiqi ifadə vasitəsi olan dinamik nüanslar arasında təzadlılıq mövcuddur. Məsələn, güclü seslənmə işarəsi olan *forte (f)* və zəif seslənmə işarəsi olan *piano (p)* arasında təzadlılıq mövcuddur.

Mahnını yada salaq və oxuyun

Mahnının frazalarını təzadlı dinamik nüanslarla, not və sözləri ilə oxuyun.

BİP-BİPIN NƏĞMƏSİ

Musiqisi Fikret Əmirovun, sözleri Teymur Elçinindir.

SULLAR:

1. «Sevil» operasında «Sevilin ariyasında hansı Azərbaycan xalq mahnının intonasiyalarından istifadə olunub?
2. Qara Qarayevin dindirdiyin «Vals» həmə balet üçün yazılb?
3. Musiqidə təzadlılıq deyəndə nə başqa düşürlür?

TAPŞIRIQ: «Təbəeddə təzadlılıq» mövzusunda qisa şəhər toqdimat hazırla.

2

Belə nəticəyə gəlinir ki, eyni bir musiqi janrında müxtəlif xarakterli əsərlər yaratmaq mümkündür.

3

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Fikrət Əmirovun şair Teymur Elçinin sözlərinə bəstələdiyi «Bip-bipin nəğməsi» mahnısı öyrədilir. Mahnının xarakteri müəyyən edilir, musiqi ilə məzmun arasında əlaqə şərh olunur.

Tapşırıq 1. «Bip-bipin nəğməsi»nin mətni ilə musiqisinin xarakterləri arasında uyğunluğu təyin edin və notlardan istifadə etməklə oxuyun.

Tapşırıq 2. «Bip-bipin nəğməsi»nin məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərafından təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRİQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretli qoynun

1) «Sevilin ariyası»nın xanə ölüsü neçədir?

- a. 2/4   b. 3/8   c. 3/4

2) «Yeddi gözəl» baletinin bəstəkarı kimdir?

- a. F.Əmirov   b. A.Məlikov   c. Q.Qarayev

2. MUSIQİDƏ EMOSİONALLIQ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beynin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

P.İ.Çaykovskinin «6-ci simfoniya»nın I hissəsindən köməkçi mövzu səsləndirilir.

2

Tədqiqat suali kimi «*Nəyə görə məşhur rus və Azərbaycan cərrahları əməliyyat aparmamışdan əvvəl musiqiyə qulaq asırdılar?*» — verilə bilər.

Bu əsəri çox sevən məşhur rus cərrahı S.Yudin haqqında məlumat verilir. Bundan sonra məşhur Azərbaycan cərrahı və bəstəkarı İ.Topçubaşovun cərrahiyə əməliyyatı aparmamışdan əvvəl «Heyratı» Azərbaycan zərbi-muğamını, yaxud F.Əmirovun «Şur», «Kürd-ovşarı» simfonik muğamlarından bir parça dinlədiyi haqqında məlumat verilir.

Bundan sonra «Heyratı» zərbi-muğamından bir parça notla ifa olunur və dirijorluq edilir.

Müzakirə aparılır. Qoyulmuş suallara uşaqlar belə cavablar verirlər: a) Musiqi insanları sakitləşdirir;

b) Musiqi insanda mübarizə hisləri yaradır.

Bundan sonra sinif 3 qrupa bölünür. I qrup «Heyratı» muğamını notla oxuyur, II qrup muğamın ritmini əl calmaqla tutur, III qrup isə dirijorluq edir.

2. MUSIQİDƏ EMOSİONALLIQ

Pyotr Il'ic Çaykovski

Sergey Yudin

Mustafa Topçubaşov

Mars tempinda

Müxtəlif xarakterli musiqi əsərləri insanda müxtalif emosional durum, ahval-ruhiya yaradır. Əsər sən, rəqs xarakterlidirsə, onu dinleyənə insanda sən, qənlidirsə, qəmli, mübarizə ruhlu durursa, mübarizə ahval-ruhiyası yaranır. Yeni insan dinlədiyən musiqiyyə uyğun emosional vəziyyəti yaradır. Əsərin rəqs xarakteri yaradıqda, sevən hisləri yaratır. Bəsan insalar müvəyyən bir işi görməcədən avval cox sevdikləri musiqiye qulaq asırlar. Məsələn, XX əsrin maghrib rus cərrahı Sergey Yudin on ağrı cərrahi emalıyyatından avval dahi rus bəstəkarı Pyotr Il'ic Çaykovskinin «6-ci simfoniya»nın I hissəsinin köməkçi mövzu lirk, həzin xarakteri və insana düşündürən bir musiqi əsəridir. Xanə ölçüsü 4/4, yəni dörd çərəkdir.

Musiqi dinleyək

P.I.Caykovskinin «6-ci simfoniya»nın I hissəsindən köməkçi mövzu

Pyotr Il'ic Çaykovskinin «6-ci simfoniya»nın I hissəsindən köməkçi mövzu lirk, həzin xarakteri və insana düşündürən bir musiqi əsəridir. Xanə ölçüsü 4/4, yəni dörd çərəkdir.

Notla oxuyaq

«Heyratı» zərbi-muğamından bir parça

8

DİFERENSİAL TOLİM

«Heyratı» zərbi-muğamını notla və notsuz ifa edir.

1. «Heyratı»nın məzmununa uyğun şəkil çəkir;

2. Bədən və əl hərəkəti ilə obraz yaradır.

Çap turşun

Musiqidə emosionallıq, cəld və asta templər, allegro və adajio, forte və piano arasında fərq mövzusunda informasiya mübadiləsi aparılır.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3

Əməkdar incəsənət xadimi, bəstəkar Rəşid Şəfəqin şair Vələh Mirzənin sözlərinə bəstələdiyi «İstiqlal bayramı» mahnısının bəndi birsəsli, nəqəratı isə ikisəsli şəklində öyrədilir.

Bunu da bilin

«Heyrat» zərbə-muğamı təntənəli və mübariz xarakterli birləşsəli səzdir. Bu zərbə-muğamın anda xəq və mübariz əhvali-rühiyyə yaradır.

Mərc xarakterli olmasının imkan verir ki, ondan bayram günlərində keçirilən hərbi baxışlarda istifadə olunsun. Bu zərbə-muğamının xəzən olcusu 2/4-dir və «Rast» ladında salənlər.

Yeni mahnı öyrənək

İSTİQLAL BAYRAMI

Musiqisi Rəşid Şəfəqin,
sözleri Vələh Mirzənidir.

Bizi seymayınları Dərə məyyəllisən Böyük tarixi olan
Yandırırdıq odumuzla. Bu dünryada son, Bır millətin oğluyuql
Adını bir saلانan Ey monim ana İstiglali yaradan
Müqəddəs adımızla. Vətonim! Xalqın matin oğluyuql

İstiglal bayramı mahnının «Rast» muğamına əsaslanan, xəzəni 2/4-dir, mərc tempində sesləndir, xaraktercə «Heyrat» zərbə-muğamına yuxarıdır.

SÜALLAR:

1. P.J.Caykovskinin «6-cı simfoniya»nın köməkçi mövzusunun xarakteri necədir?
2. «Heyrat» nəcə muğamıdır?
3. «İstiqlal bayramı» mahnısının müəllifi kimdir?

TAPSIRIQ: «İstiqlal bayramı» mövzusunda şıfahlı təqdimat hazırla.

9

3

Tapsırıq 1. Mahnının melodiyası və mətninin xarakteri və onlar arasında uyğunluğun olması haqqında fikir söyləyin.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPSIRİQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretli qoynun

- 1) «İstiqlal bayramı» mahnısı hansı muğama əsaslanır?
 a. «Rast»   b. «Segah»   c. «Şur»
- 2) S.Yudinin sevdiyi «6-cı simfoniya»nın müəllifi kimdir?
 a. S.Raxmaninov   b. P.Çaykovski   c. J.Bize

F.Şopenin və Q.Qarayevin dinlənilmiş fortepiano musiqisi ətrafında informasiya mübadiləsi və müzakirələr aparılır.

Həm F.Şopenin «Mi minor vals»nda, həm də Q.Qarayevin «Fikirlə» fortepiano pyesində xalq musiqisinin kolortilərindən istifadə olunub. Hər iki əsəri vals janrı birləşdirir. Həq də təsadüfi deyil ki, bu təsvirlər dünənin en məşhur pianoncları öz repertuarına daxil edib. Bu iki əsərin her biri milli olmaqla barəber, həm də ümumbeşərdirdi.

Nota oxuyan «Heyratı» zərbə-muğamından bir parça

Mi majorda verilmiş hissəni *mi minor* tonallığında oxuyaq.

Yeni mahni öyrənək

AZƏRBAYCAN ƏSGƏRİ

Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun,
sözleri Pənah Əliyevinidir.

I
Sabahların zəfəri,
Azərbaycan əsgəri.
Qızıl Vəstəndən düşməni,
Azərbaycan əsgəri.

Nağorat:
Qızılı ibanət geyməsin
Bizim ciçəklər dağlar.
Güllə səsi, top səsi
Eğitmişlər uşaqlar.

Mərd ordunuz yəsəsin,
Bu torpedən gic alean.
Üçüncüğil bayragımız
Üyksəklərə ucalısin.

SULLAR:

1. F.Şopenin vəsiyyəti onun Vəstənə sonəusz məhəbbətinin necə səbut edir?
2. Q.Qarayevin «Fikirlə» fortepiano pyesinin F.Şopenin «Mi minor vals» əsəri ilə oxşar cəhətlər hansalardır?
3. «Azərbaycan əsgəri» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: Xalq mahnılarımızdan ifarət popurri hazırla.

3

11

Nəticə olaraq belə bir ümumi fikrə gəlinir ki, hər iki bəstəkar öz xalq musiqisindən bəhrələnmişlər. Buna baxmayaraq, əsərlərin hər biri milli olmaqla bərabər, dünya musiqiçilərinin repertuarlarında özlerinə uzun müddət yer tapdıqları üçün, həm də bəşəridirlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Zülfüqarovun şair Pənah Əliyevin sözlərinə bəstələdiyi marş tempində olan «Azərbaycan əsgəri» mahnısı öyrədilir.

4

Tapşırıq 1. «Azərbaycan əsgəri» mahnısının ritmini əl çalmaqla tutun, melodiyasını nota oxuyun.

Tapşırıq 2. Mahnının mətninin məzmununa uyğun şəkillər çəkin.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPSIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretli qoynun

1) «Heyratı» zərbə-muğamı hansı tempə malikhdir?

- a. Vals   b. Mars

2) F.Şopen hansı ölkənin bəstəkarıdır?

- a. Fransa   b. Almaniya   c. Polşa

4. BƏSTƏKARLARIN YARADICILIĞINDA MİLLİ XÜSUSİYYƏTLƏR

- MƏQSƏD:**
1. Muğam və aşiq musiqisini fərqləndirir;
  2. Dirlədiyi xalq mahnıları haqqında təəssüratlarını ifadə edir;
  3. Mahnını qrup və xor kollektivi tərkibində notla oxuyur.

Bu mövzu ilə əlaqədar beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə ki-mi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Üzeyir Hacıbəylinin «Leyli və Məcnun» operasından «Nofelin ariyası» səsləndirilir.

2 Tədqiqat suali kimi «Ü.Hacıbəyli özünün «Leyli və Məcnun» operasında hansı zərbə-muğamdan istifadə etmişdir?» və yaxud «Nəyə görə «Leyli və Məcnun» operası muğam operası adlanır?» — verilə bilər.

Sinif qruplara bölünür: I qrup «Heyratı» zərbə-muğamı ilə «Nofelin ariyası»nın oxşar cəhətlərini, II qrup isə fərqli cəhətləri-ni Venn diaqramı vasitəsilə aydınlaşdırır. Şagirdlər oxşar cəhətin «Heyratı» zərbə-muğamının melodiyasından istifadə, fərqli cəhətin isə bu əsərlərin ifa tərzlərinin müxtəlif olması olduğunu müəy-yənləşdirirlər.

3 Müəllim Ü.Hacıbəylinin və digər xalqlara məssus bəstəkarların yaradıcılığında xalq musiqisindən istifadə ilə əlaqədar məlumat verir. M.İ.Qlinkanın, P.Çaykovskinin yaradıcılığında uyğun olaraq Azərbaycan xalq mahnısı «Qalanın dibində qış olaydım» və Ukrayna xalq mahnısı «Cöldə ağ-çaqayıñ ağacı»ndan istifadə haqqında fikir mübadiləsi aparılır.

4. BƏSTƏKARLARIN YARADICILIĞINDA MİLLİ XÜSUSİYYƏTLƏR

Üzeyir Hacıbəyli

«Leyli və Məcnun» operasından sahna

Ü.Hacıbəylinin «Leyli və Məcnun» operasından «Nofelin ariyası»

12

Eyni zamanda dahi macar bəstəkarı B.Bartokun «3-cü kvartet»ində və alman bəstəkarı İ.S.Baxın «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərlərində Şərq melodik motivlərinən istifadə olunması haqqında məlumat verilir.

DİFERENSİAL TƏLİM

«Nofelin ariyası»nı və «Heyratı» muğamının melodiyasını notla oxuyur.

1. Venn diaqramında bu iki musiqi əsərinin oxşar və fərqli cəhətləri haqqında fikir söyləyir;
2. «Heyratı» zərbə-muğamına ritm tutur. Bu musiqiyə uyğun addımlayır.

Dinlənilmiş musiqi nümunələri və onların xarakteri, bəstəkar, xalq musiqisi olmaları haqqında müzakirələr aparılır.

Bunu da bilin

25 yanvar 1908-ci ilde Bakı şəhərində, indiki Azərbaycan Dövlət Musiqili Teatrının binasında Ül-Hacıbəyovun «Leyli və Məcnun» operası təqdimət etmək üçün təşəkkür mərasimi keçirilmişdir. Bu sərənət Şəhərin ən yüksək mədəniyyət mərkəzi olmaq şəhərə qayğıya daşıyır. Bəs, nər bu sərənət də orijinal musiqisindən istifadə etməkə barədə, müzənlərə da müraciət etdiyi üçün opera müğam operası adlanır.

*Heyratı» zərbə-muğammının «Nofelin ariyası» ilə oxşar və fərqli çohotlorının müqayisəsi edək.

OXŞAR ÇOHƏTLƏR

1. Eyni melodiyadır.
2. Rümi eynidir.
3. Tempi eynidir.

FƏRQLİ CƏHƏTLƏR

1. Operada zərbə-muğam sinfonik orkestrin müsəvəti ilə ifa olunur.
2. «Heyratı» zərbə-muğamı issa ya xalq callı alətləri ansamblının müsəvəti ilə xanəndə torafından ifa edilir, ya da instrumental ifadə soslonır.

Mahnını yada salaq və oxuyun

(Azərbaycan xalq mahnısı)

I
Səfəq sapır gün biza,
Bəh-bəh, na gözəl olur!
Çıraq tarlaya, düzə,
Bəh-bəh, na gözəl olur!

II
Bütün eller oyansın,
Bəh-bəh, na gözəl olur!
Çöllər nura boyanın,
Bəh-bəh, na gözəl olur!

Nəqrat:

Bağçalar gül açır,
Bülbüllər dil açır.
Yer geyir al-əlvän,
Bəh-bəh, na gözəl olur!

Ömək mövzusunda yazılımın bu mahni rəqs xarakterli olub 6/8 xanoğluşundadır və mülayim tempo səsləndir.

SÜALLƏR:

1. Hansı dünya bəstəkarlarının yaradıcılığında Azərbaycan xalq musiqisindən istifadə edilmişdir?
2. Ül-Hacıbəyli hansı xalq musiqi növbələrindən öz əsərlərində istifadə etmişdir?
3. «Bağçada gül» mahnısının hansı mövzudə yazılıb?

TAPŞIRIQ: «Bağçada gül» mahnısının mövzusuna uyğun şəkil çəkin.

13

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan və digər xalqların professional musiqisində xalq musiqi nümunələrindən yeri gəldikcə istifadə olunur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Şagirdlərə Azərbaycan xalq mahnısı «Bağçada gül» öyrədilir.

4

Tapşırıq 1. «Bağçada gül» mahnısını notları ilə oxuyun.

Tapşırıq 2. Mahnının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

«Bağçada gül» mahnısı ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretisi qoyun

1) «Leyli və Məcnun» operasında hansı zərbə-muğamdan istifadə olunub?

- a. «Qarabağ sıkəstəsi» b. «Simayı-Şəms» c. «Heyratı»

2) «Çöldə ağcaqayın ağacı» Ukrayna xalq mahnısından hansı rus bəstəkarı öz əsərində istifadə etmişdir?

- a. S.Raxmaninov b. P.Çaykovski c. M.Qlinka

Çap hərçi

5. MUSIQİDƏ MÜHARİBƏ MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Eyni xarakterli müğamları fərqləndirir.

Mövzunun öyrənilməsində beynin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Dahi rus bəstəkarı D.Şostakoviçin «7-ci simfoniya»ından «Basqın» epizodu səsləndirilir.

2

Tədqiqat suali kimi «*Dindəliyiniz bu musiqi epizodunda sizи daha çox cəlb edən hansı musiqi ifadə vasitəsi oldu?*» — verilə bilər.

Azərbaycan professional və xalq musiqisində müharibə mövzusundan danişılır.

Şagirdlərə D.Şostakoviçin «7-ci simfoniya»sı haqqında məlumat verilir. Aydınlaşdırılır ki, bu simfoniya alman faşistlərinin keçmiş Sovetlər ölkəsinə hücumuna, İkinci Dünya müharibəsinə həsr olunub və dinlənilən musiqi parçası «Basqın» epizodu adlanır.

Sonra dinlənilən əsər müzakirə olunur:

— Uşaqlar hansı əsas musiqi ifadə vasitələrini tanıyırsınız? (melodiya, temp, ritm və s.)

— Ritm bu əsərdə özünü necə göstərir?

— Bu musiqi parçasında melodiya özünü necə göstərir?

5. MUSIQİDƏ MÜHARİBƏ MÖVZUSU

Dmitri Şostakoviç

Müharibə mövzusunu dünya ədəbiyatında, kinosunda, rassamlıqlarda olduğu kimi, musiqisində də öz əksini tapmışdır. XX əsrin dahi rus bəstəkarı Dmitri Şostakoviç «7-ci simfoniya»sunun I hissəsində alman faşistlərinin keçmiş Sovetlər əlkəsinə hücumuna həsr olunmuşdır. Gələcəyi dəbdələri musiqi dili ilə təsdiq etmək istəyibdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, böyük bəstəkar D.Şostakoviç 15 simfoniyann, 2 operann, 3 baletin, instrumental əsərlərinin müxtəllif janrları əsərlərin, kino və teatr tamaşalarına yazılmış musiqişlərin müəllifidir.

Musiqi dinləyik

D.Şostakoviçin «7-ci simfoniya»ndan premyerası 1942-ci ilin mart ayında Kupferhends (indiki Samara şəhəri) baş tutub. Amerika Birleşmiş Ştatlarında, İngiltərədə və dünyadan on böyük paytaxt şəhərlərində simfoniya böyük müvəffaqiyətlə səsləndirərək geniş dinişyicilik qazanıb.

Bunu da bəlin

D.Şostakoviçin «7-ci simfoniya»ndan «Basqın» epizodi

Azərbaycan professional və xalq musiqisində müharibə mövzusu öz geniş əksini tapmışdır. Belə ki, 1941-45-ci illərdə bəstəkarlarımız müharibə mövzusundan oxşayı əsərlər yaratmışlar. Qara Qarayevin Cəvad Hacıyevin «Vatan» operası, bəstəkar Əfrasiyab Bədərbəyli ilə Boris Zeydmanın birperdəli «Xalq qəzəbi» operası II Dünya müharibəsinə hər olunmuşdur.

II Dünya müharibəsi haqqında sənədlər filmlərdən fragmentlər

14

DİFERENSİAL TÖLİM

Simfoniya və simfoniyada programlılıq haqqında fikir söyləyir. «Basqın» epizodunda ritmin rolunu aydınlaşdırır.

1. «Basqın» epizodunun ritminə uyğun əl çalır. 2. Bu epizodun xarakterinə oxşar filmlərin adlarını söyləyir.

Musiqidə obrazların yaradılmasında ritm, melodiya və tempin rolu haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Bunu da biliñ

Azərbaycan klassik müğamları arasında xüsusi yeri olan «Çahargah» müğamı özündə mübarizə, qohrəmanlıq şəhəli-ruhiyyəsinə ifadə edir. Böyük Azərbaycan şairi Bəxtiyar Vahabzadə «Mugam» poemasında bu şəhəli-ruhiyyəni bəls göstərir:

*Təlatümlər, həyəcanlar,
Bərdəşlər — ön səsədür,
Çahargahın.*

Azərbaycanın Şuşa şəhərində yaşayış-yaratılmış gair, rəssam,
xatəcə musiqiçinəsə alım. Mir Möhsün Novab «Çahargah»
müğamını gələrəltusuna, görkəmli tarzın Əhməd Bakışanov
mühəndis, döyüş meydandasına bənzəndirdi.

Mir Möhsün Novab

Musiqi diniñek

«Mənsuriyyə». «Çahargah» müğamının son şöbəsi

Yeni mahni öyrənək

AZADLIQ MARŞI

Musiqisi «Heyratı» zərb-muğamı,
sözləri Elçin Mirzəbəylinindir.

Ey ulu Vətənim, dəfəna torpuqda
Var tikannas olsun, səmənos olsun.

Azadlıq çoxmaq üçün qalxan bayraqın.

Nəşərat:

Qalx nüyaga, millət, böyüşənlər sessimizi! 2

Bir bayraq altında birləşdir bizi.

SÜALLƏLƏR:

1. D.Şostakoviç haqqında nə deysə bilərsən?

2. «Çahargah» müğamının xarakteri necədir?

3. «Azadlıq mərş» mahnının melodiyası hansı zərb-muğamdan gölürləndürdir?

TAPŞIRİQ: «II Dönya müharibəsində azərbaycanlılar» mövzusuna uyğun şəkilli çök.

15

2

3

Mübarizə ruhlu «Çahargah» müğamı haqqında, onda olan əhvali-ruhiyyə, insana göstərdiyi emosional təsir haqqında fikir mübadiləsi aparılır və bu müğamın «Mənsuriyyə» şöbəsi dinlənilir.

Bələ bir nəticəyə gəlinir ki, professional musiqidə olduğu kimi Azərbaycan xalq musiqi yaradıcılığında da mübarizə, müharibə obrazları öz əksini tapmışdır.

MAHNI ÖYRƏNƏK

3

Mübarizə ruhlu və müharibə mövzusunda olan «Heyratı» zərb-muğamı üzərində səslənən «Azadlıq marşı» (sözləri Elçin Mirzəbəylinindir) mahnısı öyrədilir. Məktəblilər bu mahnının xarakterini müəyyənləşdirirlər.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;

2. Sağirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaresi qoynu

1) D.Şostakoviçin «7-ci simfoniya»si naya həsr olunub?

- a. İnqilaba b. Çevrilişə c. Müharibəyə

2) «Mənsuriyyə» hansı müğama aiddir?

- a. «Rast» b. «Segah» c. «Çahargah»

Çap üçün deyil

6. MUSIQİDƏ POLİFONİYA

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Muğam haqqında öz fikrini söyləyir.

Mövzunun öyrənilməsində
beyin həmləsi, müqayisə və müza-
kirə kimi iş üsullarından istifadə
etmək tövsiyə olunur.

- 1** Bəstəkar-dirijor maestro Ni-yazi Zülfüqar oğlu Tağızadə-Hacıbəyovun «Rast» simfonik müğamından iki hissə dinlənilir.

- 2** Tədqiqat sualı kimi «Müğəmlə Zikkurat məbədlərinin quruluşları arasında hansı ox-sar cəhətlər var?» — verilə bilər.

Şagirdlərə üzərində müğəmin pillevarı quruluşu və Zikkuratın pillevarı quruluşu çəkilmiş və-rəqlər paylanılır. Şagirdlər bu və-rəqlərdə hər iki (musiqi və Zikku-rat məbedinin) quruluşların yu-xariya doğru hərakət etdiyini müəvvənləşdirirlər.

Müəllim əsərin müəllifi haqqında məlumat verir və dini-lənilən I və II hissənin melodiyalarının bir-birindən bir pillə yuxarı olmasını aydınlaşdırır, həm də Zikkurat məbədlerinin pilləvari quruluşu ilə müqayisə olunur.

- 3** İlk dəfə Misirdə yaranmış, sonradan Avropada təkmilləşdirilərək inkişaf etdirilmiş orqan musiqi aləti haqqında məlumat verilir və İ.S.Baxın «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərindən «Fuqa» səsləndirilir.

6. MUSTOJDƏ POLİFONIYA

Buny da bili

Qədim gumer memarlığının xas olan 3, 5, 7 pilləli məbədlər Zikkurat adlanırdı. Zikkuratin yuxarı qalxışqıcı enisizləşən son pilləsində ibadətgah yerləşirdi. Qədim gumerlər Zikkuratdan səmə cismatırın mübahidə etmək üçün rəzzəqəndən kimi istifadə edirdilər.

Azərbaycan müğamlarının quruluşu da Zik-kurata benzəyir. Belə ki, her yeni hissə o birindən bir nülla yuxarıdır. Onu belə göstərmək olar:

Musical dinlausak

**Bəstəkar-dirijor Niyazinin «Rast» simfonik mövzamından
2 hissə dinlənilir.**

Niyazi

Asərbaycanın Xalq artisti, döyüş güləşçisi, röoli direktör, bəstəkar Niyazi Hacıyev 1912-ci il avqustun 20-də Tbilisi şəhərində anadan olmuşdur. İlk müsiqi təhsilini Bala Müsiqi Texnikumunda alaraq sonradan təhsilini Moskva və Leningradda davam etdirib. O, 1934-cü ildə "Zaqatala simfonik orkestri"nin 1944-cü ildə "Şirvan" simfonik orkestri rəsmini almışdır. 1949-cu ilde "Rəsət" simfonik məmənəni, 1961-ci iddə "Citra" beynəlxalq mafakata layiq görülmüşdür. Niyazi "Təbrizim", "Dağları" saylı əsərləri, "Araz" və "Vətan haqqında mahnı" kimi bir sıra mahnırların həmçinin "Almaş", "Kandilər", "Fətalı xan" və s. kinofilmelor yuzlərlə mahnıları təqdim etmişdir. "Bestəkar" 1920-ci iddə operasının əsəri. Niyazi simfonik orkestrinə "Məlumat", "Qışqayı", "Şəhərin qələbi" və s. döyüş güləşçisi incləri yazılmışdır. Daha sonra 1984-ci iddə "Bekşər" adlı əsəri təqdim etmişdir. Bəstəkar 1984-ci iddə Rəsət şəhərində yaşatılmışdır.

Musici din lăzăre

İ.S.Bax. «Orqan üçün
re minor Tokkata ve Fuqa» əsərindən «Fuqa»

16

DİFERANSİAL TƏLİM

Çoxsəsliliyin polifonik musiqiyə aid olduğunu müəyyənləşdirir.

I.S.Baxın əvvəlki illərdə tanış olduğu əsərləri haqqında fikir söyləvir.

1. Zikkuratın şeklini çekir;
  2. Muğamın pilləvari inkişafı sxemini çekir.

Musiqidə polifoniya mövzusunda informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Bunu da bilin

Polifoniya çoxsəslilik deməkdir. Polifonik müsiki janrlarından biri de «Fuga» adlanır. «Fuga» latın sözü ilə mənşəli və əsaslı deməkdir. «Fuga» xüsusi ciddi qanunlar əsasında yaradılmış çoxsəsi polifonik assədir. Bu janrı yüksək sivrlərə qaldıran S.Bax olimpiya Azərbaycan bəstəkarı Qarətərəfəvədə furaq etdi. «Fuga» son həftə janr olmağı bacarıq, kam da simfonik, kantata, oratoriya, rekital və s. janrlı assərlərin tərkib hissəsi de ola bilər.

Organ

Yeni mahnı öyrənək

BAKİ HAQQINDA MAHNI

Musiqiçi Vəsif Adıgözəlovin, sözləri Rəsul Rzanınadır.

Xozorının sinəsi
Gah zıl, gah da qəm olur.
Yarıq, qızılıq, qillərin
Niyə hərdən nəm olur?
Səndən ayrı düşəndə
Kötüm dölu qəm olur.

Nagyma
Quzdaqında Xozorin
Yatıb dincələn Bakı.
Qarı, çıxın, yağıçı
Şyri, keçən, qızılıq.
Hələ ney kükəndə.
Gülənlər dəstələnməyib,
Hələ neçə nəğmənin
Xalı bəstələnməyib.
Yaz, yaz, qızılıq.
Bir gün xəstələnməyib.
Yazdıym, yaradıydım,
Şah nəfəmoni man, Bakı.
Okuyayıdım hər yandı.
Onu urşdırı, Bakı.

SUALLAR:

1. «Zəkkurat» nadir və müqamımızı nə üçün ona bənzədir?
2. Niyaziinə hansı assərlərini tanışdırın?
3. 4. «Fuga» haqqında nə bilsər?

TAPŞIRIQLAR: «Bakı nəğmələr» adlı şəhəri təqdimat hazırla.

17

4

Belə nəticəyə gəlinir ki, polifoniya çoxsəslilik deməkdir. Bu cür çoxsəslilikdə hər gələn sonrakı melodiya əvvəlki melodiyyaya bənzəsə də, ondan yerləşdiyi məkana və yüksəkliyinə görə fərqlənir.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Vəsif Adıgözəlovin şair Rəsul Rzanın sözlərinə bəstələdiyi «Bakı haqqında mahni» öyrədilir. Mahnının rəqsvari xarakteri müəyyənləşdirilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərefindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretəsi qoyun

1) İ.S.Bax hansı ölkənin bəstəkarıdır?

- a. Azərbaycan b. Rusiya c. Almaniya

2) «Rast» simfonik mügamını kim yazmışdır?

- a. F.Əmirov b. Ü.Hacıbəyli c. Niyazi

Çap üçün deyil

7. MUSIQİDƏ HOMOFONİYA

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Mövzunun öyrədilməsində bəyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

İ.S.Baxın «Lya minor» prelbüdü, L.V.Bethovenin «Sol major» menueti və F.Şubertin «Ave Mariya» vokal əsərləri səsləndirilir.

2

Tədqiqat suali kimi «*Səslənən bu üç əsərdən hansı homofonik əsərdir?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim sinfi iki qrupa bölür. I qrup hansı əsərin polifonik, II qrup hansının homofonik olduğunu müəyyənləşdirir.

3

F.Əmirovun «Şur» simfonik möğamının giriş hissəsi dinlənilir və onun melodiyası notla oxunur. Müəllim bəstəkarın yaradıcılığı haqqında məlumat verir və «Şur» simfonik möğamında F.Əmirovun həm polifonik, həm də homofonik üslublardan istifadə etdiyini aydınlaşdırır.

7. MUSIQİDƏ HOMOFONİYA

Musiqi dinləyik

I.S.Bax. «Lya minor» prelbüdü
L.V.Bethoven. «Sol major» menueti

L.V.Bethovenin «Sol major» menuetində sees melodiyası sağ, yandır sol ələ fərdi olaraq sesləndir, abbaslıqda sağ ələ hərəkət etməlidir. Bəs əsərlər, o cümlədən L.V.Bethovenin indi dirlədiyiniz menueti homofonik əsər adlanır. Yeni İ.S.Baxın «Lya minor» prelbüdü polifonik, L.V.Bethovenin «Sol major» menueti isə homofonik osor hesab olunur.

Musiqi dinləyik

F.Şubert. «Ave Mariya»

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Fikret Məsədi Comil oğlu Əmirov 22 noyabr 1922-ci ildə vələminin əsərindən 1990-ci ilə qədər 78 il ərzində 100-dən çox təxəllüs Məsədin əllərindən əsərən olub. Fikret Əmirov dünya musiqi mədəniyyəti üçün yeni bir janrırm — simfonik möğamın janrınmı yaradıncıdır. Onun «Şur» və «Kürd-ovşar» simfonik möğamları planetimizin on möşhur musiqi salalarına nəsibət və əmək təməm olaraq rəğbiyi zənginlərdər. Bəstəkarın əsərlərinən əksər ki, bəstəkarın əllərindən gələn sonut əsərlər yaradılmışdır. Janrından asılı olmayaqca, onun yaradışının nəşrlərinin gözəl, təravətil melodiyləri xalqımızın və digər xalqların dilinən ezbər olmugdur.

Musiqi dinləyik

F.Əmirovun «Şur» simfonik möğamının «Simayı-Şəms» göbəsindən bir parça

Dinlənilən «Şur» simfonik möğamından görünür ki, bəstəkar bu əsəri yazarken hem polifonik, hem də homofonik üslublardan istifadə etmişdir.

Notla oxuyaq

«Şur» möğamının «Simayı-Şəms» göbəsindən bir parça

18

DİFERENSİAL TƏLİM

Homofonik musiqini polifonik musiqidən fərqləndirir, hər iki üslubda yazılımış əsərlərin adını söyləyir.

1. Dinlənilən musiqi əsərlərinin ritminə uyğun əl çalır, bədən hərəkətləri edir;
2. Bəstəkarları şəklindən tanır.

22

Bəstəkarların musiqi əsərləri üzərində işlədikdə homofonik və polifonik üslublarından istifadə etməsilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır. Məlum olur ki, bu üslubları bilməyən musiqiçi əsər yarada bilməz.

Yeni mahnı öyrənək

İÇƏRİŞƏHƏR
Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Sevinc Nuruqızının.

I
Daşlarında gəzginsin
Gılavarnın eñəli.
Bakının min illərdən
Gelen sırın nəlli.
Seni çox sevirdim, çox
Həyatınım, qəbimim,
Ruhumun iç şəhəri,
Qədim İçərişəhəri!

Nəgarat:
Susuzluğundan yananda
Dəniz, içərişəhər
Xəri, se al oynuyuna,
Mənimlər keç şəhəri.
Çək manı nefəs kimi
Köksünə, ey qəbimin,
Ruhumun iç şəhəri,
Qədim İçərişəhəri!

İçərişəhər

4

Bunu da bilin
Bizim bu günə kimi oxuduğumuz bütün mahnırlar homofonik əsərlərdir. Ona görə ki, burada əsas melodiyası məktəblilər oxuyur, fortepiano isə onu müayyət edir.

SUALLAR:
1. Polifonik və homofonik əsərlərin forqı nadir?
2. «İçərişəhər» mahnısının müəllifləri kimdir?
3. İndiyədik oxuduğumuz mahnırlar polifonik, yoxsa homofonik janra iddir?

TAPŞIRIQ: «İçərişəhər» mövzusunda gifahı təqdimat hazırla.

19

Nəticədə şagirdlərə aydın olur ki, ayrıca homofonik, polifonik və hər iki üslubun tətbiq olunduğu əsərlər vardır.

4 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Sevinc Nuruqızının sözlərinə bəstələdiyi «İçərişəhər» mahnısı öyrədilir, onun hansı janra aid olduğu müəyyənləşdirilir. Mahnının xanə ölçüsü təyin edilir, tonallığı aydınlaşdırılır və şagirdlər onu qamma şəklində oxuyurlar.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretisi qoyun

1) Simfonik muğam janrını kim yaratmışdır?

- a. Niyazi b. S.Ələsgərov c. F.Əmirov

2) «İçərişəhər» mahnısının müəllifləri kimdir?

- a. O.Rəcəbov, S.Nuruqızı b. E.Sabitoğlu, R.Rövşən
c. V.Adıgözəlov, R.Rza

8. MUSIQİDƏ MÜBARİZƏ MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Azərbaycan bəstəkarlarının xaraktercə eyni olan əsərlərini fərqləndirir.

Mövzunun öyrənilməsində bəyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Q.Qarayevin «İldirimli yollarla» baletindən «Qızların gitara rəqsı» səsləndirilir.

Tədqiqat suali kimi «*Dinlədiyiniz Q.Qarayevin «İldirimli yollarla» baletindən «Qızların gitara rəqsı» xaraktercə necə musiqidir?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə belə sualla müraciət olunur:

— Uşaqlar, dinlədiyimiz musiqi sən, yoxsa qəmli xarakterə malikdir?

Bundan sonra müəllim forte-pianonun ifasında bu musiqini səsləndirir və şagirdlərə ikinci suali verir:

— Dinlədiyiniz ikinci əsərlə birinci arasında nə fərq vardır?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

2

Onlar qeyd edir ki, dinlənilən əsərlərin melodiyası və xarakterləri eyni olsa da, birinci əsər simfonik orkestrin ifasında, ikincisi isə fortepiano əlatında səsləndi. Qızlara məxsus bu əsərdə şənlik əhvali-ruhiyyəsi olsa da, bir qədər də kədərlilik hiss olunur.

8. MUSIQİDƏ MÜBARİZƏ MÖVZUSU

Piter Abrahams

Yuri Slonimski

Pyotr Quest

«İldirimli yollarla» baletini Qara Qarayev Lenni öv kandıno gəncənin talmı-tarbiyəsi ilə maşql olmaq üçün çayır. Valideynləri və dostları onun gəlşinə sevinir, bu münasibədə şənlik edirlər. Sevinməyə yalnız adımları təqdim etməklə, Gert Vilyanın adı da keçidi zamanı onuza köçür. Dostları müslümənlər Mako ilə onun yanına gəlirlər. Onlar bir yerde rəqs etməyə başlayırlar. Bu, Gertin xoşuna gəlmir və ona gərəciklikdə bağlanır. Dostlar edərək Lenni Mako ilə günün łyazılışını apırlar. Ağalar töngüdə Lenni və onun sevgilisi Sarını yandırırlar. Mako xalqı mübarizəyə çağırır: «Bəsdir, bizi alqətdilar, təhqir etdilər! Mübarizə — yolumuz budur!»

«İldirimli yollarla» baletində iki ayrı-şəkilli, müstənəkəciliyyə qarşı mübarizə müsabiqə və xoreo-qraflıya vəsiat ilə öz əksini tapır.

Lenni öv kandıno gəncənin talmı-tarbiyəsi ilə maşql olmaq üçün çayır. Valideynləri və dostları onun gəlşinə sevinir, bu münasibədə şənlik edirlər. Sevinməyə yalnız adımları təqdim etməklə, Gert Vilyanın adı da keçidi zamanı onuza köçür. Dostları müslümənlər Mako ilə onun yanına gəlirlər. Onlar bir yerde rəqs etməyə başlayırlar. Bu, Gertin xoşuna gəlmir və ona gərəciklikdə bağlanır. Dostlar edərək Lenni Mako ilə günün łyazılışını apırlar. Ağalar töngüdə Lenni və onun sevgilisi Sarını yandırırlar. Mako xalqı mübarizəyə çağırır: «Bəsdir, bizi alqətdilar, təhqir etdilər! Mübarizə — yolumuz budur!»

«İldirimli yollarla» baletindən səhnə

Musiqi dinləyək

Qara Qarayevin «İldirimli yollarla» baletindən «Qızların gitara rəqsı»

22

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqinin iki ifa tərzində səslənməsi haqqında fikir söyləyir. Simfonik və fortepiano ifasında səslənən musiqinin oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirir. Əsas melodiya və ona yardımçı olan səslərin müşayiət xarakterli olduğunu, yeni əsərin homofonik olduğunu qeyd edir.

1. Dinlənilən musiqi əsərlərinin ritminə uyğun əl çalır, bədən hərəkətləri edir;

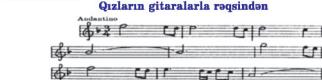
2. Bəstəkarları şəklindən tanır.

Çap 24

Bundan sonra «Qızların gitaralarla rəqsi»nin əsas melodiyası notla birsəsli ifa olunur. Daha sonra diniñilən əsərdən xaraktercə və səslənməsinə görə fərqlənən baletdən son epizod səsləndirilir. «İldirimli yollarla» baletindən səslənən bu musiqi nümunəsi birinci ilə müqayisə olunur və müəllim bu əsər haqqında, Afrikada yaşayan zəncilərin öz müstəqillikləri uğrunda mübarizələrindən qısa məlumat verir, həm də bu mövzuda olan Azərbaycan bəstəkarlarının da əsərlərinin adlarını yada salır.

Notla oxuyaq

Qızların gitaralarla rəqsindən

Azərbaycan xalq da tarixbəy Vatanın azadlığı uğrunda mübarizə apardıq vo bu mübarizə ideyası bəstəkarların mixtəlif janrları əsərlərinə təsir etdi.

Məşənnə, dahi U.Hacıbəylinin «Əzizlər», C.Cahangirovun «Arəzn o taynə» vokal-sinfonik poeməsində, F.Əlizadənin «İntizar» operasında, V.Ədəroğluovun «Çənaqala» oratoriyasında, O.Rəcəbovun «Çingiz» simfonik rəqsi və minnəndən və digər əsərlərdə Vatan uğrunda mübarizələrinə təsir etdi.

Vatan uğrunda mübarizə mövzusuna xalq mahnımızda rast gəlirik. Əsənnəvi xalq gəhrəman Koroglu və onun dilləri haqqında olan «Dağlar qeynində», «Meydan basında», «Qəç Korogluñur», «Qırat, gal» və s. kimi mahnilar məzə bu mübarizəyə hasar olunub.

Yeni mahni öyrənək

SÜLH MƏŞÖLİ

*Musiqisi Elnarə Dadaşovañın,
sözləri Rafiq Yusifoğluñundur.*

I

Bir arzu düşündürür
Cənub, Şərqi, Qərbi.
Sülhün qadir addımı
Təpənamə gərkər hərbli.

II

Azurlara dayaqdır,
Ellerin qadir səsi.
Dünyanın başı üstə,
Ucalanı sülh nəğməsi.

Nəşrət:

Yandır sülh məşəlini,
Mahv elə horbi, horbi.

Mahnı marş tempindədir. Əsənnə, tersiya vo seksta intervalların
dən yarananmış mahnının hər bir səssini daşıq ifa etmək lazımdır.

SUALLƏ:

1. «İldirimli yollarla» baletinin yaradıcıları kimdir?
2. «İldirimli yollarla» baleti hansı yazıcının eyniadlı əsəri
əsasında yazılmışdır?
3. Vətənpərvərlik ruhunda yazılmış daha hansı mahnları
tanıysınız?

TAPŞIRIQ: «Uşaqlar sülh istəyir» mövzusunda şəkil çök.

23

2

Bu mövzü ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Belə nəticəyə gəlinir ki, dünya bəstəkarlarının, o cümlədən Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında azadlıq uğrunda mübarizə mövzusu həmişə ön cərgədə durmuşdur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Elnarə Dadaşovanın Rafiq Yusifoğlunun sözlərinə yazdığı «Sülh məşəli» mahnısını öyrədilir. Şagirdlər müəyyənləşdirirlər ki, marş tempində olan bu ikisəsli mahnında tersiya və seksta intervallarına rast gəlmək olur.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRİOLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretə qoyn

1) «İldirimli yollarla» baletinin müəllifi kimdir?

- a. A.Məlikov b. F.Əmirov c. Q.Qarayev

2) «İntizar» operasının bəstəkarı kimdir?

- a. S.Ələsgərov b. C.Cahangirov c. F.Əlizadə

9. MUSIQİDƏ GÖRGİNLİK

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə olunur.

1

S.Raxmaninovun fortepiano və simfonik orkestri üçün yazılmış «2 №-li konsert»inin I hissəsindən giriş səsləndirilir.

Tədqiqat suali kimi «*Dinlədiyiniz musiqi parçasında ona gərginlik gətirən nədir?*» — verilə bilər. Şagirdlər müxtəlif məzmunlu cavablar verirlər. Müəllim verilən suali aydınlaşdırmaq üçün köməkçi suallarla şagirdlərə müraciət edir:

— Uşaqlar, fortepianoda səslənən musiqi güclü (bərkdən), yoxsa zəif (astadan) səslənir?

— Bu musiqi akordlardan, yoxsa təksəsli melodiyadan ibarətdir?

Dinlənilən cavablar ümumiyyətləşdirilir, müəllimin köməyi ilə belə bir fikrə gəlinir ki, bəstəkar musiqidə gərginlik yaratmaq üçün akordlardan istifadə etmişdir.

2

S.Raxmaninovun «Oxuma, gözəl» (sözləri A.S.Puşkinindir) romansının melodiyasından bir parça ifa olunur və onun Şərqi musiqi intonasiyalarına yaxınlığı aydınlaşdırılır. Bundan sonra Azərbaycan bəstəkarı A.Rzayevanın A.S.Puşkinin sözlərinə yazdığı eyniadlı «Oxuma, gözəl» romansi dinlənilir. Bu romans

9. MUSIQİDƏ GÖRGİNLİK

Frans Sübert və Frédéric Chopin kimi dünyə görkəmli pianist-bəstəkarlarla adı yanasa çökən böyük rus bəstəkarı Sergey Raxmaninovun əsərləri tez-tez rəsmi deyil, bəlkə də xəldən təqdim edilən sevildiklər. Fortepiano aləti vətəndə ifaçıları olub, bu səlt əfrix mütəxtəlif janrı əsərlər, konsertlər, romanşalar, mahnılar, əsyni zəmənda «Alek» adlı bərpardal opera yazımdır.

S.Raxmaninovun fortepiano və simfonik orkestr üçün 4 konserti var. Bəstəkar öz yaradılığında heç vaxt ingiliscə mívzularla müraciət etmemişdir. Ancaq onun «2 №-li fortepiano konserti»nin derili dramatizmi, musiqisindəki gərginlik, coxsayı akordlar onu ingilibi ruh verir.

Musiqi dinləyik

S.Raxmaninovun «2 №-li konsert»inin I hissəsindən giriş

Notla oxuyaq

«Oxuma, gözəl» romanşından bir parça

Musiqisi Sergey Raxmaninovun,
sözləri Aleksandr Puşkinindir.

24

S.Raxmaninovun eyniadlı romanşı ilə müqayisə edilir, oxşar və fərqli cəhətlər müyyəyənləşdirilir.

DİFERENSİAL TƏLİM

S.Raxmaninovun və A.Rzayevanın «Oxuma, gözəl» romanşlarının oxşar və fərqli cəhətləri ilə əlaqədar təqdimat edir və onların melodiyalardan parçaları notla oxuyur.

Romans yazan Azərbaycan bəstəkarlarının adlarını söyləyir.

Azərbaycan professional və xalq musiqi janrlarında gərginlik yaratmaq üçün istifadə edilən vasitələr haqqında fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil edilir.

Musiqi dinləyək

OXUMA, GÖZÖL

Yeni mahnı öyrənək

YAXŞI YOL

Musiqisi: Uzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Süleyman Rüstəminidir.

I

Solo:
Dörd qardaşın, qurban olğan ana yurda dördümüz,
Qüdrətlidir ellsizim, yox ibrakdə dordımız,
Qoymaz tapdansan Vətoni qoçığımız, mordımız.

II

Solo:
Qadırnilı bil, toxunmasın eysə bir yad gülləsi,
San in hamseñ bu ellsər, ey Vətonin hanç eysi,
Var səsində qelbən oxu qılıbıyyət nağıması.

III

Solo:
Pehləndən bir sanger kimi sinəni gor hücumda,
Düşmənləri yuvasından et dərbədər hücumda,
Azdır, yeno son mən düşmən qırsan aqor hücumda.

Nəqərat:

(Xor)

Düşmənlərə verma aman, get, qardaşım, yaxşı yol!
Yurdalarını eñlərin, get, qardaşım, yaxşı yol!

SÜALLƏ:

1. Sergey Raxmaninovun hansı musiqi asərlərini tanışdır?
2. Sergey Raxmaninovun «Oxuma, gözöl» romansı hansı rus şairinin sözlərinə bəstəlməmişdir?
3. «Yaxşı yol» mahnısının müəllifi kimdir?

TAPŞIRİQ: Üzeyir Hacıbəylinin uşaqlıq mahnıları ilə əlaqədar şıfahı tövdimat hazırla.

25

2

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, bəstəkarlar musiqidə gərginlik yaratmaq üçün akkordlardan, dissonans intervallardan, ritmdən və s. istifadə edirlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Üzeyir Hacıbəylinin şair Süleyman Rüstəmin sözlərinə bəstələdiyi «Yaxşı yol» marsı karakterli, hem də müəyyen gərginlik hiss olunan mahnısı solo və xor şəklində öyrənilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRİOLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretəsi qoyn

1) «Yaxşı yol» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a. E.Sabitoğlu b. A.Zeynallı c. Ü.Hacıbəyli

2) «Yaxşı yol» mahnısı hansı janra aiddir?

- a. Mahnı b. Rəqs c. Mahnı-mars

10. MUSİQİDƏ MİLLİ QƏHRƏMAN OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında «milli qəhrəman» obrazı ilə əlaqədar fikir söyləyir; 2. «Hümayun» Azərbaycan klassik müğamının insanın emosional hislərinə təsirini izah edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar O.Rəcəbovun Çingiz Mustafayev həsr olunmuş «Çingiz» 8 hissəli simfoniya-rekviyemdən «Ümumxalq hüznü» adlanan VII hissə dinlənilir.

Tədqiqat suali kimi «*Musiqidə hansı ifadə vasitələrinin köməyi ilə milli qəhrəman obrazı yaradılır?*» — verilə bilər.

Bundan sonra adıçəkilən əsərin VII hissəsinin əvvəlində və sonunda səslənən «Hümayun» klassik müğamından bir parça notla ifa olunur. Bunu ifa etmək üçün şagirdlər 2 qrupa bölünür-lər.

I qrup aid məktəblilər kontrapunkt kimi I oktavanın «re» səsini 4 xanə boyu ifa edirlər.

II qrup məktəblilər isə «Hümayun» müğamından bir parçanı notsuz «lyə» hecası ilə ifa edirlər.

Şagirdlərə suallar verilir:

— Uşaqlar, ifa etdiyiniz melodiya şəndir, yoxsa qəmli?

— Uşaqlar, siz oxuduğunuz musiqi birsəsli, yoxsa ikisəsli səsləndi?

Məktəblilər müxtəlif cavablar verirlər.

2 Məktəblilər re minor qamma-sının səs sırasını notla oxuyur, ikisəsli şəklində oxuduqları «Hümayun»un melodiyası ilə müq-

10. MUSİQİDƏ MİLLİ QƏHRƏMAN OBRAZI

Cingiz Mustafayev — Azərbaycanın Milli Gələşəri. Çingiz Mustafayev — əməkdar jurnalist, 1992-ci ilə qədər olan dövründən sel salmasının yaratmasında tanınmış jurnalist, casarətli reportör və slovlu vətənpərvərdir. Noinki Azərbaycan xalqı, eləcə də bütün dünya Çingiz Mustafayevin qədidiyi sənədi filmdə görə qurbanla xatırlayır. Xocalıda dəhşəti kadrları acı həyranlıqları ilə müşeyit edən Çin-

gış heç bir insanlıq qanunlarına sığınan qətləri olduğu kimi, bütün yohşılılı ilə nasillər üçün qoruyub saxlayıb. İgid telejurnalist 1992-ci il iyun ayının 12-dən itibarət əvvənlər kəndində çəkili zamanı alıb qoşa yarasından dünyasını dayışdı.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 noyabr 1992-ci il tarixli formalı ilə Cingiz Mustafayevin Azərbaycanın Milli Gələşəri adı verildi.

Bəstəkar Octay Rəcəbovun salı-publisist Aqşin Babayevlə birlikdə Cingiz Mustafayevin xatirinə həsr etdiyi 8 hissəli simfoniya-rekviyem əsəri 2011-ci il aprelin 29-də M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında simfonik orkestr, solistlər, xor və qiraüstü tərafından sahəndəndirildi.

Xocals hadisəleri

Musiqi dinləyik

Çingiz simfoniya-rekviyem əsərinin VII hissəsi.
Ümumxalq hüsnü

İngiliscə nəfiri

Bu hissə «Hümayun» klassik Azərbaycan müğamı intonasiyaları olan melodiyası ilə başlanır, sonra xor bağıt ağızla sözəsən olaraq yeni bir musiqi melodiyasını ifa edir. Sonda yeno «Hümayun» müğamı intonasiyaları olan melodiyası ingilis nəfiri ilə simfonik orkestr tərəfindən seslənir.

yisə edirlər və beləliklə, dinlənilən, həm də ifa olunan müğam melodiyasının tonallığı müəyyənləşdirilir.

DİFERENSIAL TƏLİM

Simfoniya-rekviyem haqqında müzakirələrdə iştirak edərək fikir söyləyir. Müğam parçasından melodiyani oxuyur. İkisəsli ifada iştirak edir.

1. Tanıldığı bəstəkarların adlarını söyləyir;
2. Minor qammasının ifasında iştirak edir.

Azərbaycan professional musiqisində milli qəhrəmanlara həsr olunmuş irihəcmli əsərlərin olması ilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Notla oxuyaq

*Ümumxalq hüznü + hissosinin avvalindən bir parça
(ağzıbağı şəkildə də oxumaq olar)

Andante

Bu əsərin tonallığının sos sırasını oxuyaq (*re minor qamması*).
Qammanın I, III və V səsleri sabit səsler adlanır.

2

Belə nəticəyə gəlinir ki, xalq musiqimizdə olduğu kimi professional Azərbaycan musiqisində də milli qəhrəman obrázına həsr olunmuş irihəcmli əsərlər vardır.

Yeni mahni öyrənək

AĞLAMA, XALQIM, AĞLAMA
(«Çingiz» simfoniya-rekviyemin VI hissəsi)

I
Bəsdir ağladın, qardaş,
Ağlamadan kar aşmaz.
Kədər bizo yarasınaz,
Ağlama, xalqım, ağlama!

II
Nəqarət:
Ağlama, xalqım, ağlama.
Üreyinini dağlama.
Bu gün dord gümri deyil,
Ağlama, xalqım, ağlama!

Gör yasından qam bitar,
Ağlayarmı kişi, or?!
Şəhid ruhu inciyor,
Ağlama, xalqım, ağlama!

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Aqşin Babayevinidir.

Bu mahni mary tempində mi major qammasında seslərin. Mahni xalq şahidi mənzil üçün ağlaması yox, Vəton uñgrunda mübarizəyə çağırı və «Şüştər» müğənni intonasiyalarına osasınanı.

SUALLAR:

- Milli qəhrəman Çingiz Mustafayev haqqında nə bilişən?
- «Çingiz» simfoniya-rekviyem əsərinin müəllifləri kimdir?
- «Ağlama, xalqım, ağlama» mahnısı hansı klassik Azərbaycan müğənninin melodiyası ilə svəlsədir?

TAPŞIRIQ: «Ağlama, xalqım, ağlama» mahnısının mövzusunu öz sözlərinə gərh et.

27

3

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Aqşin Babayevin sözlərinə bəstələdiyi «Ağlama, xalqım, ağlama» mahnısı öyrədilir. Məktəblilər özləri aydınlaşdırırlar ki, bu mahnının bəndini solist, nəqəratını isə xor kollektivi ifa edir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

- Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
- Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretəsi qoyun

- 1) «Çingiz» simfoniya-rekviyeminin musiqisini kim yazmışdır?
a. R.Mustafayev b. R.Mirişli c. O.Rəcəbov

- 2) «Çingiz» simfoniya-rekviyem əsərinin VII hissəsinin tonallığı necə adlanır?
a. Do major b. Re minor c. Fa major

11. KLAASSİK AZƏRBAYCAN MUĞAMI — «SEGAH»

- MƏQSƏD:** 1. Muğamlara dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir; 2. Muğamın emosional hislərə təsirini izah edir; 3. Fərdi və kollektiv tərkibində oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

«Segah» muğamının «Manəndi-hisar» şöbəsi dinlənilir.

Tədqiqat suali kimi «*Muğamı ifa edərkən xanəndələr hansı poeziya janrından istifadə edirlər?*» — verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə iş vərəqləri paylanması.

Müəllim muğamlar və əsasən, «Segah» muğamı və onun tərkib hissələri haqqında məlumat verir. Eyni zamanda müəllim qeyd edir ki, vokal-instrumental muğamlar olduğu kimi, həm də poeziya nümunəsi qəzəldən istifadə olunmayan instrumental muğamlar da mövcuddur. Muğamda istifadə olunan poeziya nümunələri — bayatılar, qoşmalar, qəzəllər haqqında soruşular.

Şagirdlər müxtəlif cavablar verirlər və müəllimin köməyi ilə istifadə olunan bu poetik janrin «Qəzəl» olduğu müəyyənləşdirilir.

2

«Segah» muğamının «Manəndi-müxalif» şöbəsi dinlənilir və «Müxalif» sözünün zidd, eksine uyğun olmayan kimi mənələri aydınlaşdırılır, eyni zamanda «Segah» muğamının səs sırası qamma şəklində ifa olunur.

11. KLAASSİK AZƏRBAYCAN MUĞAMI — «SEGAH»

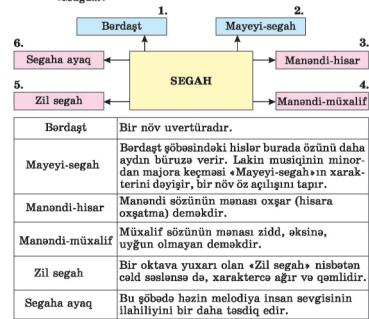
Musiqi dinləyək

«Segah» muğamının «Manəndi-hisar» gəbəsi

Togru Nərimanbəyov.
«Segah»

Xalq arasında onox yeyilinə muğamlardan biri «Segah»dır. O, yeddi ses müzəmdan üçüncüsüdür. Segah sözü «se» fars dilində üç, «gəh» isə mövye, makan sözlerinin birləşməsindən yaranır. Azərbaycanda «Segah»ın «Segah», «Zəbul segah», «Məmməd Hacıyev segahı», «Xaric segah» və s. kimi növləri var. Segaha daxil olan gəbələr bunlardır:

«Segah» muğamı insanda sevgi, məhəbbət hisləri yaratır.

28

DİFERENSİAL TƏLİM

Azərbaycan muğamlarını, vokal-instrumental və instrumental muğamları fərqləndirir, onlar haqqında fərdi fikir söyləyir, məşhur xanəndələr və instrumental muğam ifaçıları ilə əlaqədar sifahi təqdimat edir.

1. Xanəndələr və ifaçıları şəklindən tanıyır;
2. Tanıdığı muğam ifaçılarının adlarını söyləyir.

Çap 30

«Segah» müğaminin müxtəlif variantlarının olması ilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur!

Musiqi dinisyyək
«Segah» müğaminin «Manəndi-müxalif» şöbəsi
Notla oxuyaq «Segah» müğaminının ses sırası

Mahnını yada salaq, notla və sözləri ilə oxuyaq

SARI BüLBÜL
(Azərbaycan xalq mahnısı)

Moderate

Ve - ten - ba - Ər - al - ei - van - dic - Yox - i - çin - de
xa - n, bül - bül - O - mir - sur - me -
il - döv - ran - dir, Se - sin - gel - sin - ba - n, bül - bül -
O - mir - sur - me - il - döv - ran - dir -
Se - sin - gel - sin - ba - n, bül - bül - ba - n, bül - bül -
ba - n, bül - bül -
I. Vatan bağı al-səvəndar, Geyib yaşlı donan göllər,
Yox işində xarı, bülbül. Həvesinən aqır gülər.
Ömrür sūrmali dövrəndər, Tökikb şirin-sirin dillər,
Səsin goləş hər, bülbül. Gel oyadəq yar, bülbül.

II.

Sarıbülbül Azərbaycan xalq mahnı 3/4 xanə ölçüsünə malikdir. Mətbəxindən və «Segah» müşəmə intonasiyalarına üstündən səslənir. Melodiya da forşlərlərə və mordent işarələrinə zamanı diqəq yetirmək lazımdır.

SUALLAR:

1. «Segah» sözü hansı sözlərin birleşməsindən əmələ gəlmədir?
2. «Segah» müğamının hansı şöbələri var?
3. «Sarıbülbül» Azərbaycan xalq mahnı hansı müğamın intonasiyaları üstündən səslənir?

TAPŞIRIQ: «Sarıbülbül» mahnının mezmərini uyğun şəkillə çök.

Belə nəticəyə gəlinir ki, «Segah» müğamı da iki cür ifa olunur — vokal-instrumental ifa tərzisi; instrumental ifa tərzisi ilə. Vokal-instrumental ifa zamanı xanəndə qəzəl janrında yazılmış poeziya nümunəsindən istifadə edir.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

«Sarıbülbül» Azərbaycan xalq mahnısı məktəblilərə öyrədilir. Müəllimin köməyi ilə şagirdlər müəyyən edirlər ki, 3/4 xanə ölçüsünə malik olan «Sarıbülbül» xalq mahnısı «Segah» müğamı intonasiyaları üzərində səslənir.

«Segah» müğamı ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaret qoyn

1) «Segah» müğamı 7 əsas klassik müğamin sayca neçəncisidir?

- a. 1 b. 5 c. 3

2) Muğam ifaçıları hansı poeziya janrından istifadə edirlər?

- a. Qoşma b. Bayati c. Qəzəl

12. DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ HƏMRƏYLİYİ GÜNÜ VƏ MUSIQİ

MƏQSƏD: 1. I yarımeldə öyrənilmiş vətənpərvərlik mahnılarını yada salaraq ifa edir; 2. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

Mövzunun öyrənilməsində bəyin həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Bəstekar Üzeyir Hacıbəylinin «Koroğlu» operasının «Uvertüra»ından ekspozisiya dinlənilir.

Tədqiqat suali kimi «Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Gündündə azərbaycanlılar xalqa və Vətənə sevgilərini necə nümayiş etdirirlər?» — verilə biler.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 3 qrupa bölünür. Lövhədən dünyadan mədəniyyət, ədəbiyyat, incəsənet sahəsində məşhur azərbaycanlılarının şəkilləri asılır. Her qrup onlardan biri haqqında təqdimat hazırlayır. Sonra müəllim sinfə suallarla müraciət edir:

— Dünyasöhrətli Azərbaycan bəstəkarlarından kimləri tanıyırsınız?

— «Koroğlu» operasının «Uvertüra»ından ekspozisiyanı dinleyərkən insanlarda hansı əhvali-ruhiyyə yaranır?

Müəllim musiqi əsərlərinin insanlarda vətənpərvərlik hissi, qələbə ezmə aşılılığından danışır, qəhrəmanlıq obrazının insanın əhvali-ruhiyyəsinə müsbət təsirindən söz açır.

Musiqidə həmrəylik mövzusu haqqında fikir söyləyir. Əsərin mövzusunun onun intonasiyaları ilə səsləşməsini Koroğlunun ariyası nümunəsində izah edir.

12. DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ HƏMRƏYLİYİ GÜNÜ VƏ MUSIQİ

31 dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü kimi dünyannın 70-dən çox əlkosunda yaşayan 50 milyondan artıq azərbaycanlı tarafından hər il bayram edilir. Bütün dövrlərdə dünyannın içi-ayrı ölkələrinə moskunluq soydalarımız üçün müstəqil Azərbaycan Respublikasıdır. Hər zaman, hər zaman böyük və iltki Azərbaycan sevgisi dəyərinin döyünlərdən başqa və Vatanə sevgilərini nümayiş etdirirler.

Mahnı oxuyaq

Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni

Musiqi dövüşök

Üzeyir Hacıbəylinin «Koroğlu» operasının «Uvertüra»sından ekspozisiya

Bu uvertürdə xalq gəhərnamı Koroğlunun ohuzu, onun xalqın azadlığı uğrunda mübarizəsi təntənlə bir müsiki ilə, ekspozisiyanın koməkçi mövzusunda isə Koroğlunun Nigarə həsr etdiyi ariyanın intonasiyaları ilə səslegir. Bu müsiki elə bir təsir gəcincə malikdən ki,

«Koroğlu» operasından fragment

30

DİFERENSİAL TƏLİM

«Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü» mövzusunda şifahi təqdimat edir.

Azərbaycanın rəmzlərinin şəklini çəkir.

«Koroğlu» operasında Koroğlu obrazı haqqında fikir mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

ona etinasız qulaq asmaq olmur. «Koroğlu» uvertürası insanlarda qaloba szmi, mübarizə ruhu yaradır, onları birləşdirir. Böyük bir ordunun gücündən da güclü təsir qüvvəsinə malik olan «Koroğlu uvertürası» müstəqilliyimiz uğrunda mübarizə günlərində on cəsədənən müsəqə ssəri olmuşdur.

Yeni mahni öyrənək

QURBAN OLUM

Musiqisi Əfsər Cavanşirovun,
sözləri Rasim Kərimlinindir.

31

Belə nəticəyə gəlinir ki, müsəqə elə bir təsir gücüne malikdir ki, ona etinasız qulaq asmaq mümkün deyil.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Əfsər Cavanşirovun Rasim Kərimlinin sözlərinə bəstələdiyi «Qurban olum» mahnısı öyrənilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Sağirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretəsi qoyun

1. **Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü nə vaxt qeyd olunur?**

- a. 28 may   b. 31 dekabr   c. 9 may

2. **«Qurban olum» mahnısının bəstəkarı kimdir?**

- a. S.Rüstəmov   b. Ə.Cavanşirov   c. E.Sabitoğlu

Çap üçün dəyil

13. MUSIQİNİN OBYEKTİV REALLİĞİ

MƏQSƏD: 1. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Dahi Azərbaycan bəstəkarı Ü.Hacıbəylinin «Koroğlu» operasından fərqli xarakterlərə malik II pərdədən «Koroğlunun ariyası» və «Final xoru» səsləndirilir.

Tədqiqat suali kimi «*Dinlədiyiniz bu iki musiqi nümunəsi xaraktercə bir-birindən necə fərqlənir?*» — verilə bilər.

Bundan sonra aşağıdakı köməkçi suallarla məktəblilərə müraciət olunur: —«Koroğlunun ariyası» haqqında nə deyə bilərsiniz?»

—«Final xoru» haqqında nə deyə bilərsiniz?»

2

Müəllim bu iki əsərin məzmununun onun mətninin məzmununa uyğunluğu haqqında məlumat verir.

13. MUSIQİNİN OBYEKTİV REALLİĞİ

Musiqi dinləyik

«Koroğlu» operasının II pərdəsindən «Koroğlunun ariyası»

«Koroğlu» operasının II pərdəsindən «Final xoru»

«Koroğlunun ariyası»

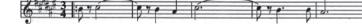
«Final xoru»

Bu iki nüminənin birincisi, qəmlı, «Final xoru» isə təntənlə, mübəriz şəhəlli-ruhiyəlidir. Onların sözlerinin yerini dəyişək, hər iki əsər pis səsənlər, sözlerle musiqi uyğun gəlməz. Bu, o demədiklə ki, bəstəkar hər hansı səsləndirməyi tələb etməyib. Nüminənin ikinci hissəsi 19-ci yüzçiliyin, bəhrin uyğun olan bir melodik obraz yaradır. Yarı matndəki metrik ölçülər, xarakter, yaradılan çəq obraz musiqinin metrik ölçülərinə, xarakterinə, təsvir olunan obrazə, yaxud obrazlara uyğun golmalarıdır. Oka halda, matndəki realılıqla musiqidəki realılıq uyğunluq təşkil etməz, matndəki həqiqət öz əksinə, musiqidə tanınbilmesi və reallığından imar olur. Nüminənin ikinci hissəsi əsəri hər hansı şəxslər ola biləz. Bu da o demədiklə ki, bəstəkar musiqi bəstələdiyi matının xarakterindən, onun metrik ölçüsündən, matndəki obrazlardan düzgün istifadə etməldir. Əks təqdirdə gözəl musiqi əsəri yaranmaz.

Notla oxuyaq

«Koroğlu» operasının II pərdəsi.

«Koroğlunun ariyasından bir parça

34

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqinin melodiyasının xarakteri ilə onda istifadə olunan mətnin xarakteri arasındaki oxşar cəhətlər haqqında fikir söyləyir. Dinlədiyi musiqi nümunələrindən kiçik melodik frazalar oxuyur.

1. Mövzuya uyğun şəkil çəkir;
2. Opera yazan Azərbaycan bəstəkarlarının adlarını söyləyir.

Dinlənilən musiqi nümunələrinin melodiyası və mətni arasındaki xarakter oxşarlığı ətrafında fikir mübadiləsi aparılır və mövzuya uyğun müzakirə təşkil olunur.

Gərindiyü kimi, melodiyanın aramlı tempı, çərek, bütün notlar
dan ibarət olmasa ona bir neçə qəmlər xarakter verir.

Koroğlu mərd, oaseraltı, hər addımda düşməni məğlub etməyi bacaran bir qəhrəmandır. Lakin o da bütün insanları kimi bəzən hissəninə səri olur, həyat yoldaşı Nigarənən sıri düşdürü üçün kədərlərinə bu sebədden onu çıxuduğu arıya da kədərlər, qəmlər seslenir. Bestəkar bu operada xor-ruq sohnalar, cəngi xarakterli musiqi yaratmışdır.

Yeni mahnı bürnək

TƏMİZ SƏMA ALTINDA

I
Biz hər sahə günsülgə
Qoşaq, qaraq, usaqlar.
Təmiz səma altında
Yasaqlaqlar, usaqlar.

Nəqarət:
Cəmənlər, cəllər, cəllər,
Cəmənlər, cəllər, cəllər.
Mahni qoşaq dillər, dillər,
Gülök, çalq, usaqlar, usaqlar.

II
Sevək işi, zəhməti,
Bilkək işi, zəhməti.
Bizi düşən, qidərti.
Eldən alaq, usaqlar.

Nəqarət:
Hər bəzəndən tər cipək,
Ham stirli, ham qoşong.
Obodi bir nəqmotak
Təsə qalaq, usaqlar.

Nəqarət:
Təmiz səma altında mahni oynan, san xarakterə malikdir.
Onun bəzəndə birşənə, nəqərdə iəs ikənsəldir, və fa mətni tonallığında sesləndir. Fə minən qənnasında 4 bəneli işarəsi var: si bənel, mi bənel, tyə bənel, re bənel.

SÜALLƏ:

1. Musiqinin mətni və melodiyası arasında hansı əlaqə var?
2. «Koroğlu» operasından dinləndiyin iki musiqi nümunəsinin oxşarı və förgi cəhətinə sadələ.
3. «Təmiz səma altında» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRİQ: Aşərbəyanın tarixi qəhrəmanları haqqında gifahı təqdimat hazırla.

2

3

Belə bir nəticəyə gəlinir ki, «Koroğlunun ariyası»nın mətni kədərli olduğu üçün ona yazılmış musiqi də qəmli və kədərlidir. «Final xoru»nda isə həm mətndə, həm də musiqidə qalib gəlmiş xalqın obrazı bu əsəre mübarizlik ruhu verir.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Həmid Abbasın sözlərinə yazdığı oynaq, şən xarakterli «Təmiz səma altında» mahnısı öyrədilir. Onun mətninin və melodiyasının xarakterləri arasındakı oxşarlıq müəyyənləşdirilir. Mahnının yazılılığı tonallıq aydınlaşdırılırlaraq onun səs sırası ifa edilir.

Musiqinin obyektiv reallığı mövzusu ilə tanışlıq iki cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretisi qoyun

1) «Koroğlu» operasını kim yazmışdır?

- a. M.Maqomayev b. A.Zeynalı c. Ü.Hacıbəyli

2) O.Rəcəbovun «Təmiz səma altında» mahnısının xarakteri necədir?

- a. Qəmli b. Oynaq, şüx c. Vals

Çap
üçün deyil

14. MUSIQİDƏ ZARAFAT

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Musiqi əsərlərindeki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Alman bəstəkarı İ.S.Baxın «2 №-li süita»sından «Zarafat» adlanan hissə səsləndirilir.

2

Tədqiqat suali kimi «Əsərin adı ilə onun ifa tərzində oxşarlıq vardır mı?» — verilə bilər. Melodiyanadakı cəld və oynaq hərəkət, kvarta, kvinta, seksta interval sıçrayışlarının musiqiyə zarafat xarakteri verdiyini müəllimin köməyi ilə şagirdlər müəyyənləşdirirlər.

Müəllim bu əsər və onu ifa edən musiqi kollektivinin tərkibi haqqında qısa məlumat verir. Məktəblilər əvvəlki illərdə simli alətləri orkestri və fleyta nəfəs aləti haqqında biliklərə malik olduqlarından müəllimin bu haqda yeni şərhi həmin biliklərin yada düşməsinə səbəb ola bilər. İ.S.Baxın yaradıcılığı, əsasən, polifonik olduğundan, bu əsərin homofonik olduğu, yəni fleyta alətinin əsas aparıcı, simli alətlər orkestrinin isə müşayiətçi olduğu aydınlaşdırılır.

Bəstəkarların musiqidə müəyyən xarakterlər yaratmaq üçün musiqi ifadə vasitələrindən istifadə etdikləri məktəblilərin yadına salınır.

14. MUSIQİDƏ ZARAFAT

Şirkət
Alt

Violonçel
Kontrabass

Dahi alman bəstəkarı Johann Sebastian Bachın əsərlərini insanları göstərdiyi təsira görə «Ən gözəl musiqi əsərləri» adlandırmırlar. Bu gözəllilik nədən ibarətdir? Bəzən gəzelliklərdən biri onun əsərlərinin ifaçılarının və əsərin dinləyicisinin yadda intonasiyaların assenlərin yadda qalmamasıdır. İ.S.Baxın musiqisinin əsas cabahələrindən biri de onun əsərlərində musiqisinin polifonik, yəni çoxsəli olmasıdır. İ.S.Baxın əsərlərində insanın təsir edə bilmək və onu dinləyən şəxsin kəskinliklərə əsasən biliklər tərbiə etməsi təpəndir. Bəzən əsərlərdə biri de onun «2 №-li süita»sından «Zarafat» əsəridir. Bəstəkar bu əsəri simli orkestrə fleyta üçün yazmışdır.

Musiqi dinləyik

İ.S.Baxın «2 №-li süita»sından «Zarafat».

Azərbaycan bəstəkarlarından Əşref Abbasov, Zakir Bağırov, Musa Mirzəyev və digərləri «Zarafat» adlı fortepiano pyesi yaradılar.

36

DİFERENSİAL TOLİM

Məktəbli dinlədiyi musiqi əsərinin ifaçı kollektivi haqqında fikir söyləyir. Musiqi ifadə vasitələrinin imkanları haqqında danışır.

1. Musiqinin məzmununa uyğun şəkil çəkir;
2. Musiqinin ritmini əl çalmaqla tutur.

Çap
36

Musiqidə müxtəlif emosional xarakter yaratmaq üçün musiqi ifadə vasitələrinin rolu haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Bunu da bilin

Sımlı astalar orkestrinin tərkibində aşağıdakı Avropa müsiki astaları işlərə edir:
I skripkalar, II skripkalar, astalar, violonçellər və kontrabass.

Notla oxuyaq

Musa Mirzəyevin «Yumoreska» fortepiano pyesindən melodiya

Allegro

Adı yuxarıda qeyd olunan bestəkarların «Yumoreska» adlanan əsərini İ.S.Baxın əsərində olduğu kimi polifonik deyil, homofonikdir.

Yeni mahni öyrənək

OXUTMURAM, ƏL ÇÖKİN!
(Yumoristik mahni)

Müsikiçi Zakir Bağırovun,
sözləri Mirzə Ələkbər Sabirindir.

Əsim Əsimzadə

*Əsim Əsimzadə.
«Oxutmuram, əl çokin»*

SUALLAR:

1. İ.S.Baxın «Zarafat» adlanan əsəri bestəkarının hənsə nüüməndəridir?
2. Azerbaycan bestəkarlarından kimlərin «Zarafat» adlı yemisişəsərləri var?
3. «Oxutmuram, əl çokin!» mahnisının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Oxutmuram, əl çokin» mahnisının məzmununa uyğun şəkil çök.

2
3

M.Mirzəyevin «Yumoreska» fortepiano əsəri dinlənilir və notla ifa edilir. İ.S.Baxın əsəri ilə müqayisə olunur. Belə nəticəyə gəlinir ki, musiqidə müəyyən emosional obrazların yaradılması üçün bəstəkarlar musiqi ifadə vasitələrinin imkanlarından istifadə edirlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Zakir Bağırovun Mirzə Ələkbər Sabirin sözlərinə yazdığı zarafat xarakterli «Oxutmuram, əl çokin!» mahnisı öyrəndilir. Bu mahni 6/8 ölçüsünə, oynaq xarakterə malikdir.

Musiqidə «Zarafat» mövzusu ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretli qoyun

1) İ.S.Baxın «Zarafat» əsərinin xarakteri necədir?

- a. Oynaq   b. Kədərli   c. Tentənəli

2) «Oxutmuram, əl çokin!» mahnisinin bəstəkarı kimdir?

- a. S.Ələsgərov   b. R.Mustafayev   c. Z.Bağirov

Çap üçün deyil

15. 20 YANVAR VƏ MUSİQİ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Azərbaycan bəstəkarlarının xaraktercə eyni olan əsərlərini fərqləndirir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin «Şəhidlər» şeiri kamançanın müşayiəti ilə «Hümayun» müğamının təraneləri altında dinlənilir.

Bundan sonra müəllim 20 yanvar 1990-cı ildə Bakıda baş vermiş faciə barəsində məlumat verir.

Tədqiqat suali kimi «*Şəhidlər*» şeiri «*Hümayun*» muğamının intonasiyaları altında hansı xarakterə malik olur? — verilə bilər.

Sağirdlər dinlənilən şeirin və musiqinin xarakterlərinin faciəvi, kədərli olduğunu qeyd edirlər.

Bundan sonra dinlənilən musiqinin melodiyasının major, yaxud minor ladında yazıldığı suruşulur.

2

Müəllimlə sağirdlər aydınlaşdırırlar ki, hər bir musiqi əsərinin xarakteri, məzmunu olduğu kimi, «Şəhidlər» şeirinin də kədərli məzmunu və ona uyğun «Hümayun» müğamının kədərli melodiyası vardır. Bu obrazı yaratmaq üçün yavaş tempdən, minor ladından istifadə edilir.

15. 20 YANVAR VƏ MUSİQİ

1990-cı yanvarın 19-ndə 20-ne keçən gecə əsərdən-dırnağadək silahlılanmış sovet ordusun erməni məşəlli hərbiçilərin iştirakı ilə Bakı şəhərində hicüm etdi. Tanklara şəhəre daxil olan qoşun hissələri doğma Azərbaycanlı azadlıq və arazi müdafiəçiləri tərəfindən müdafiə qələmən yünlərə güməhər Azərbaycan vəfədarlıq günəşini həyata keçirdi. Şəhidlər arasında məktəblilər, tələbələr, gənclər, qadınlar var idi. Öz xəlqının azadlığını, şəرف və ləyəqətini hər qeydən uca tutan mard Vətən övladları Bakının Dağılıstır parkında dəfn olundular və o gündən bu mütqəddəs məskən Şəhidlər xiyabanı adlandırıldı.

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin «Şəhidlər» şeirini kamançanın müşayiəti ilə «Hümayun» muğamının toranaları altında dinləyin.

1

2

Bəxtiyar Vahabzadə

38

ŞƏHİDLƏR

Bir qəfil güləyə qurban gedərən
Görünü sabaha dikdi şəhidlər.
Üçüncülər bayraqı öz qanlarıyla
Vatan göyələrini çəkdi şəhidlər.

Tarixi yaşadıb diləyimizde
Bir yumruqça döndük o gecə biz da.
Yuxub köləliyi ürəyimizdə
Cəsarət mülkünü tükdi şəhidlər.

Onlar susdurulan haqqı dindirər,
Qaraca torpağı qıymətləndirir.
Donan vicedənəri qeyrətləndirir,
Axi el qeyrəti çəkdi şəhidlər.

DİFERENSIAL TƏLİM

Melodiyanın kədərli olması üçün istifadə edilən musiqi ifadə vasitələri haqqında fikir söyləyir. Mahnının melodiyasından musiqi frazalarını oxuyur.

1. Mahnının ritmini ayaq tappiltisi ilə tutur;
2. İfaçının adını söyləyir.

Çap
38

«20 Yanvar və musiqi» mövzusu ətrafında fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

1990-ci il yanvarın 19-dan 20-na keçen gecə bəşər tarixinə sovet hərb məşnunının Azərbaycan xalqına qarşı həyata keçirdiyi qanlı cinayət günü kimi qəbul edilir. Dördüncü 20 Yanvar - 2001-ci ilin 20 yanvarı. Həmçinin 2001-ci ilin 20 yanvarı. Həmçinin 2001-ci ilin 20 yanvari. Şəhidlər xiyabanına şəhid məzarları ziyanət etməyə gəlir. Ziyarətçiləri 20 Yanvar faciasını bütün dəhşəti ilə bəyinlər həkk edən Kamil Cəlitov qəmli, mühərriyətə ssəsləyen müsələnələri müşayiət edir. Onlardan biri də məşhur qobayı ifaçı, Xalq artisti Kamil Cəlitovun ifa etdiyi «Zəminxarə» mugamıdır. Bu mugam insanda çox kodarlı hissə yaradır.

2

Musiqi diniyyək
•Şur• muğamının «Zəminxarə» güşəsi

Yeni mahni öyrənək

SƏNİ ADIM QORUSUN
(«Ağ atlı oğlan» bədii filminəndə)

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözürləri Ramiz Rövşənidir.

I
Ağlayanım tapılsa,
Na var olmadan gözəl?!
Na var şəhid qanına,
Batan köynəkəndən gözəl!?

II
Başın üstə qus kimi,
Ruhum üçp dolanar.
Bir da sevilə-sevilən,
Adıms veə balana.

Nəşrət:
Gel ağlama sen belə,
Gör yashların qurusun.
Men öldüm, innən belə,
Seni dərdim qorusun.

Nəşrət:
Gel ağlama sen belə,
Gör yashların qurusun.
Men öldüm, innən belə,
Seni dərdim qorusun.

SUALLAR:
1. 20 yanvar 1990-ci ilə Bəhida hansı hadisə baş verib?
2. «Şəhidlər» şeiriñin müəllifi kimdir?
3. «Səni adım qorusun» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «20 Yanvar» mövzusunda yazılmış əsərlər haqqında
şifahi təqdimat hazırlanır.

39

Nəticədə şagirdlər belə bir fikrə gəlirlər ki, bəstəkar və şairlərimiz xalqımızın şən, bayram günləri ilə bərabər, həm də kədərli günləri üçün də müxtəlif janrlı əsərlər yaratmışlar.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Oqtay Rəcəbovun şair Ramiz Rövşənin sözlərinə yazdığı «Səni adım qorusun» mahnısı öyrədilir.

Müəllimin köməyi ilə şagirdlər bu mahnının tonallığını təyin edərək onun səs sırasını oxuyurlar.

Mahnının müəllifləri ilə əlaqədar tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Şəhidlər» şeiri hansı muğamın müşayiəti ilə dinlənilir?
a. «Hümayun» b. «Zəminxarə» c. «Segah»

2) «Səni adım qorusun» mahnısı kimin sözlərinə yazılib?
a. Ramiz Rövşən b. Rəsul Rza c. Süleyman Rüstəm

16. MUSIQİDƏ AXŞAM ƏHVALİ-RUHİYYƏSİ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, Venn diaqramı, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Əvvəlcə Avstriya bəstəkarı Frans Şubertin «Serenada» əsəri vokal və simfonik orkestrin müşayiəti ilə səsləndirilir. Bundan sonra müəllim əsərin klassik Avropa bəstəkarı Frans Şubertə məxsus olduğunu söyləyir, həm də onun haqqında qısa məlumat verir.

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz «Serenada» əsərinin xarakteri necədir?*» — verilə bilər.

Məktəblilərin bu suala verdikləri müxtəlif cavablardan sonra müəllim də öz fikrini söyləyir.

2

Sonra məşhur Azərbaycan tarzəni, Xalq artisti Ramiz Quliyevin ifasında bu əsər səsləndirilir. Müəllim bu iki ifa arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri müəyyənləşdirmək üçün Venn diaqramından istifadə edə bilər. Bunun üçün sinif 2 qrupa bölünür və bu iki ifanın oxşar və fərqli cəhətləri diaqramda yazılır.

3

Bu proseslərdən sonra müəllim «Serenada»dan bir parçanı məktəblilərə notla oxutdurur.

16. MUSTİQDƏ AXŞAM ƏHVALİ-RUHİYYƏSİ

«Serenada» ədəmi musiqi nüüməsi İtalya və İspaniya əsərləri. 18-ci əsrdə mənbələrdən minlərlə dəstələr. Adətən, bu əsər mənbələrin müsəvətçi gitara ifaçıları olur. Bu əməkdaşlıq Arropa bəstəkarlarının bir oğlu, o cümlədən 1797-ci ilde anadan olmuş Avstriya bəstəkarı Franz Schubert de yazmışdır. Schubertin «Serenada»sı çox tərəfə zəməndə bütün dünyaya yayılmışdır. Sonradan bu əsəri müxtəlif alətlər və fortepiano ilə müşayiətə ifa olunmağa başlıq. Xalq artisti, məşhur tarzəni Ramiz Quliyev, da bu əsəri tərəfə fortepianonun müşayiətli ilə ifa etmişdir.

Bunu da bilin

Frans Schubert 600-dən artıq məsənan, 9 simfoniyaların, simfonik orkestr üçün uverçaların, fortepiano üçün 22 sonatının, 8 ekspromtun müəllifidir. O, 1828-ci ilde 31 yaşında tif (gatalaq) xəstəliyindən vəfat etmişdir.

Ramiz Quliyev

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

Frans Schubert. «Serenada»

Bu mahnı 3/4 xanə ölçüsünə, aranı tempo, gözəl və yaddaşqanın lirik mövzusuna uyğun. Adətən, mahmını zill kişi səsi onun tenorlar ifa edirlər. Mələkçiyadakı kəndi kvinta interval suprasıqları onun məlahət illiyini bir qeder de artıra.

Bəzi Azərbaycan bəstəkarlarının da axşam mövzusunda məşhur mahmılalar var. Bunañdan biri da Xalq artisti, məşhur bəstəkarımız Tofiq Quliyevin «Görüş» filminə bestələdiyi «Axşam mahmını»dır. Filmdə bu mahmını Xalq artisti Söyüket Əliyevdən ifa edir.

40

DİFERENSİAL TƏLİM

Axşam mövzusunda «Serenada» əsəri haqqında öz fikrini söyləyir. «Serenada»dan bir parçanı sərbəst olaraq notla və notsuz oxuyur.

1. «Serenada»nın hər bir xanəsinin güclü hissəsində ayaq tappiltisi ilə ritm tutur;
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Azərbaycan bəstəkarı Tofiq Quliyevin «Axşam» mahnısı səsləndirilir və əvvəlki diniñilmüş «Serenada» ilə oxşar və fərqli cəhətləri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır, həm də müzakirə təşkil olunur.

Tofiq Quliyev

Səvkat Ələkbərova

«Görüş» filmindən fragmentlər

Azərbaycanın Xalq artisti Səvkat Ələkbərova «Görüş» filmindən «Axşam» mahnısını xorun və simfonik orkestrin müşayiəti ilə da oxumusdur. İndi isə həmin melodiyən tərəif ifasasında dinləyək.

Musiqi dinlöyök

Tofiq Quliyev. «Axşam» mahnısı

Yeni mahnı öyrənək

AY NƏĞMƏSİ

Musiqisi Ağabacı Rzayevanın,
sözləri Hikmat Ziyaniñdir.

I
Göylərdə Ay güründü,
Hər yan gündüzə döndü.
İqlimləndi meşə, dağ...
Aya nağmə oxuyaq.

II
Bir də gürdün golmışık,
Dəma yoluñ usadır.
Elçi də göndərmişik,
Yerdən sona nə vaxtdır.

Nəşrət:
Ey gözəl Ay, qəşəng Ay,
Günləri say, durma, say!
Bir gün qanad aparıq,
Biz qoynuna uparıqlı

Mahnı valə tempində, 3/4 xanə ölçüsündə, mi bemol major qammasında 1 oktaeve daxilində olan notlarla seslenir.

SUALLAR:

1. Serenada neç mahniñdir?
2. F.Şubert haqqında nə bilişsən?
3. «Ay nəğməsi»nin müəllifiñ kimidir?

TAPŞIRIQ: «Görüş» filmini yadına sal və «Axşam» mahnısının filmin hanə hissəsində səsləndirin.

41

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, müsiqidə təbiət hadisələri, o cümlədən axşam əhvali-ruhiyyəsi həm Avropa, həm də Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında özüñə yer tapmışdır.

4

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Ağabaci Rzayevanın şair Hikmət Ziyaniñ sözlərinə yazdığı «Ay nəğməsi» mahnısı öyrənilir. Şagirdlər müəllimin köməyi ilə bu mahnının da dərsin əvvəllində dinlənilən musiqi nümunələri kimi 3/4 xanə ölçüsünə malik olduğunu müəyyənləşdirir.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Serenada» mahnısını kim bəstələmişdir?

- a. L.V.Bethoven b. V.A.Motsart c. F.Şubert

2) A.Rzayevanın «Ay nəğməsi» mahnısının sözləri kimə məxsusdur?

- a. S.Vurğun b. M.Ə.Sabir c. H.Ziya

Çap
Üçün deyil

17. MUSIQİDƏ TƏBİƏT TƏSVİRİ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Azərbaycan bəstəkarlarının xaraktercə eyni olan əsərlərini fərqləndirir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Böyük rus bəstəkarı N.Rimski-Korsakovun «Qar qız» operasından «Qar qızın ariyettası» dinlenilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Qar qızın ariyettası*»nın xarakteri necədir? — sualı qoyula bilər. Sualın beşə cavablar verilə bilər:

— Qar qız qardan düzəldildiyi üçün isti havada əriyə biləcəyindən qorxur.

— Qar qız tonqal üzərindən tullanşa, əriyə biler.

Bundan sonra müəllim yaz fəslinin gəlməsi ilə təbiətdə baş verən təbii hadisələr haqqında məlumat verir. Eyni zamanda N.Rimski-Korsakovun «Qar qız» operası, Qar qızın qəmli ariyettasının səbəbləri haqqında, Şərq aləmində və bir sıra slavyan xalqlarında baharın gəlməsi ilə əlaqədar odun üstündən tullanmaq adəti haqqında məlumat verir.

2

Bundan sonra müəllim bəstəkar Tofiq Bakıxanovun oynaq xarakterli «Gözəlliklər məskəni» adlı mahnısını səsləndirir və «Qar qızın ariyettası» ilə bu mahniının xarakterindəki fərq aydınlaşdırılır. Məktəbililər bu mahnidan bir parçasını notla oxuyurlar və əl çalmaqla ritmini tuturlar.

17. MUSIQİDƏ TƏBİƏT TƏSVİRİ

Nikolay Andreyeviç Rimski-Korsakov

Aleksandr Nikolayeviç Ostrovsky

«Qar qız» operasından fragment

Musiqi dinlayır

N.Rimski-Korsakovun «Qar qız» operasından «Qar qızın ariyettası»

Bildiklərim kimi, tonqal üstündən tullanmaq hissəsi «Novrus» sənədindən istifadə olunur. Eyni hissənin təsviri rus bəstəkarı N.Rimski-Korsakov da vermişdir. Onun «Qar qız» operasında genclər mesdə töngəl qalayıb odun üstündən tullanırlar. Lakin Qar qız hunu edə bilmir, ona görə ki, o, qardan yaranıb və oğar tonqalın üzərindən tullanarsa, əriyə suya çevrilə bilər. Ebu bu sabət onun ariyası qəmlidir.

42

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlədiyi musiqi nümunələri ilə əlaqədar öz fikrini söyləyir.
«Gözəlliklər məskəni» mahnısından bir parçasını notla təmiz oxuyur.

1. Mahnının ritmini əl çalmaqla tutur;
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Dinlənilmiş musiqi nümunələri ətrafında və mövzu ilə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Azərbaycan bestəkarı, Xalq artisti Tofiq Bakixanov da təbiətin gözəlliyinə «Gözəlliklər məskəni» adlı mahni həsr edib. Bu mahndan bir parçanı notla oxuyaq, sonra isə mahnını Xalq artisti və mahnının ilk ifaçısı Zeynəb Xanlarovanın ifasında dinleyək.

Notla oxuyaq və musiqi dinleyək

GÖZƏLLİKLƏR MƏSKƏNI

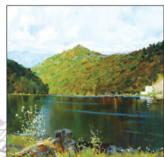
Yeni mahni öyrənək

TƏBİƏT MAHNISI

Musiqisi Musa Mirzəyevin,
sözləri Gəray Fəzlinindir.

I
Dostlar, salamlayeq aqan gündüzü,
Doğma yurdumuzun qışaq seyrin.
Birgə qılıq asaq sohor dan üzü.
Çayın nağməsinə, çölün shəhrin.

II
Uzaqda zirvələr verib bağ-basa.
Hər bulud örpəyi aq kələkəydir.
Bu Vatan baharla yaranıb qoşa.
Anası Günsədir, atası Aýdır.

III
Bis bisek qepən deymə diyarın,
O da iden-ile ləhənar olar.
Ana təbiətin dost olsaların,
Köhnində həmişə ilk bahar olar.

SUALLAR:

1. N.Rimski-Korsakovun *təbiət* mövzusundan olan operasının adı nadir?
2. «Gözəlliklər məskəni» mahnısının ilk ifaçısı kim olmuşdur?
3. «Təbiət mahnisi»nin müəllifi kimi kimdir?

TAPŞIRIQ: «Təbiət mahnisi»nın mövzumunu uyğun şəkilli çök.

43

2

3

Nəticə olaraq belə bir fikir söylənilir ki, Azərbaycan sənətkarlarının yaradıcılığında da təbəti təsvir edən əsərlər vardır.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Musa Mirzəyevin şair Gəray Fəzlinin sözlərinə yazdığı «Təbiət mahnısı» öyrədilir. Onun tonallığı, xanə ölçüsü, xarakteri ətrafında fikir mübadiləsi aparılır.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretli qoyun

1) «*Qar qız*» operasını kim yazmışdır?

- a. M.I.Qlinka b. D.D. Şostakoviç c. N.Rimski-Korsakov

2) «*Təbiət mahnısı*»nın bəstəkarı kimdir?

- a. O.Rəcəbov b. M.Mirzəyev c. R.Şəfəq

Çap

18. MUSIQİDƏ REAL VƏ QEYRİ-REAL OBRAZLAR

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

«Ruslan və Lyudmila» operasından «Çernomorun marşı» səsləndirilir. Dahi rus bəstəkarı M.İ.Qlinka haqqında və onun yazdığı əsərlərlə əlaqədar qısa anlayışlar verdikdən sonra müəllim A.S.Puşkinin poeması əsasında onun yazdığını «Ruslan və Lyudmila» operasındaki real və qeyri-real obrazlar haqqında məlumatlar verir.

2

Marşla əlaqədar tədqiqat sualı kimi «Çernomorun marşı»ndan olan əsas melodiya nə ilə fərqlənir? — verilə bilər. Sualın cavabını almadan həmin marşın melodiyasının bir parçasını notla oxumaq təklif olunur. Bundan sonra şagirdlər hər xanənin ikinci yarısındakı notlarda yuxarıdan aşağıya seksta, kvinta interval sıçrayışları olduğunu qeyd edirlər.

18. MUSIQİDƏ REAL VƏ QEYRİ-REAL OBRAZLAR

Mizail Qlinka «Ruslan və Lyudmila» film-operasından fragmentlar

1

Dahi rus bəstəkarı Mizail Ivanoviç Qlinka rus milli opera sonatının yaradıcısıdır. O, «İvan Susanin», «Ruslan və Lyudmila» adlı operaların, simfonik orkestr üçün «Kamarinskaya», «Valse-fantaziya», «Araqon xotcas» və s. kimi əsərlərin, mahnı və romansların müəllidi. Onun əsərləri əsasən 19-cu əsrdən başlayaraq 20-ci əsrdən bəsətəkiliyindən. Aleksandr Andreyeviç Borodin, Modest Petrovic Musorgski, Nikolay Andreyeviç Rimski-Korsakov onu özləri üçün müsiqili hesab etmişlər. Bəstəkar «Ruslan və Lyudmila» operasını dahi rus şairi Aleksandr Sergeeviç Puşkinin eyniadlı poeması əsasında yazmışdır. Operada real obrazlarla barabar, qeyri-real obrazlar da vardır. Ösərin, baş qəhrəmanları reallı obrazlara, Çernomor və cengərələr, Baş obrazı isə qeyri-real obrazlardan addır.

Şəhərin qəhrəmanı Kral Ryndor, Svedzər əz qız Lyudmila casarılı çağrıcı Ruslanə era verir. Birdən gəy gurulğın, simşək paxır, hər yer qarşılığı birinir. Hər sey hildikdən sonra yeno sohne işqənlər, laikin Lyudmila görünür. Onu cadugər Çernomor uğurlayıb öz maskəsinə aparmışdır. Balaca vo üzünəşqallı Çernomor Lyudmilanın xoşuna galmak istəyir. O, bahalı geyimlər geyinib öz nökerləri ilə birləşdi Lyudmilanın yanına gedir. Bu sohnəni bəstəkar çox qırılıb bir müsiki ilə təsvir edir.

Musiqi dinləyik

M.I.Qlinkanın «Ruslan və Lyudmila» operasından «Çernomorun marşı»

2

Lakin bu var-dövət Lyudmilanı sevindirmir və o güzelyi ki. Ruslan golb onu xilas edəcək. Həqiqətan da, belə olur və Ruslan böyük manəslerden keçərk Lyudmilanı Çernomorun əlindən xilas edir.

44

DİFERENSİAL TƏLİM

M.I.Qlinka və onun yaradıcılığı haqqında öz fikrini söyləyir.

«Çernomorun marşı»ndakı kiçik melodiya parçasını notla oxuyur.

1. Çernomor obrazının şəklini çəkir;
2. «Çernomorun marşı» səslənəndə ayaqla və əl calmaqla ritm tutur.

M.I.Qlinkanın «Ruslan və Lyudmila» operasında iştirak edən real və qeyri-real obrazlarla əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuya uyğun müzakirə təşkil olunur. Eyni zamanda ötən illərdə öyrənilmiş «Ruslan və Lyudmila» operasından «İran qızlarının xoru» notla ifa olunur.

Notla oxuyaq

Mary temposi «Cernomorun məşəsi»ndan bir parça

Məlumdur ki, bəstəkar operadə «İran qızlarının xoru» üçün Qələməndə bəndində bir qus olsaydı! Azərbaycan xalq mahnısının melodiyasından istifadə etmişdir.

Musiqi dinişək və onun melodiyasını notla oxuyaq

İRAN QIZLARININ XORU

Yeni mahni öyrənək

ANA LAYLASI

Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun, sözləri Rəfiq Zəkanıdır.

I
Səfəriti nur verib gözlerimiz, Kənall dünüşəndir ana laylası.
Elə b ill qarışqə sozlerimiz, Dilin synasndır ana laylası.

Nasqat:
Ana, ana, ana laylası. (2)

II
Özoldan «ana»dır ozal kalmamız,
Ay kimi ayndır, gøy kimi tamız.
Müqəddəs seirimiz, ulu nəğməmiz
Ana laylasıdır, ana laylası.

Nasqat:
Ana, ana, ana laylası.

SUALLAR:

1. M.I.Qlinkanın «Ruslan və Lyudmila» operasında real və qeyri-real obrazlar hansılar?
2. «Ruslan və Lyudmila» operasında hansı Azərbaycan xalq mahnısından istifadə olunmuşdur?
3. «Ana laylası» mahnısının müəllifi kimdir?

TAPŞIRIQ: «Ruslan və Lyudmila» əsərindəki qeyri-real obrazların şökləni çök.

45

2

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, klassik bəstəkarların yaradıcılığında real obrazlarla bərabər, fantastik hesab olunan qeyri-real obrazlar da öz musiqi həllini tapmışdır.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Zülfüqarovun şair Rəfiq Zəkanın sözlərinə yazdığı «Ana laylası» mahnısı öyrədilir.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Sağirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaret qoyn

1) «Ruslan və Lyudmila» operasındaki «İran qızlarının xoru»nın melodiyası hansı xalqa məxsusdur?

- a. Rus b. Ləzgi c. Azərbaycan

2) «Ana laylası» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a. O.Rəcəbov b. O.Zülfüqarov c. S.Rüstəmov

19. MÜXTƏLİF DÖVRLƏRDƏ MAHNILARIMIZDA QADIN OBRAZLARI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Xalq mahniları və mahni-rəqs işləmələrinin poeziya ilə əlaqəsini izah edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Bəstəkar F.Əmirovun «Sevil» operasının II pərdəsindən «Sevilin etiraz ariyası» dinlənilir. Bu epizodda Sevil etiraz olaraq öz çadrasını əri Balasın üzərinə atır. Müəllim bu musiqi epi-zodunun xarakteri ilə əlaqədar belə bir tədqiqat suali qoya biler:

— *Uşaqlar, «Sevilin etiraz ariyası»nın xarakteri necədir?*

Məktəblilər müxtəlif cür cavablar verirlər.

Müəllim məşhur Azərbaycan heykəltəraşları F.Əbdürəhmanov və A. Hüseynovun Bakı şəhərinin mərkəzində qoyulmuş «Azad qadın» heykəlinin təsvirini şagirdlərə göstərir. Bununla əlaqədar dinlənilən musiqi ilə heykəlin təsvirindəki obrazlar arasındakı oxşarlıq aydınlaşdırılır.

2

Bundan sonra müəllim Azərbaycanın müxtəlif dövrlərində Koroğlu, Nəbi kimi xalq qəhrəmanlarının həyat yoldaşları, Nigar və Həcər kimi xanım obrazlarından başlayaraq bu gün bütün dünyada tanınmış UNESCO və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevaya qədər olan inkişaf dövründə qadınların vəziyyətindən danışır.

19. MÜXTƏLİF DÖVRLƏRDƏ MAHNILARIMIZDA QADIN OBRAZLARI

«Koroğlu» operasından
fragment

«Qacaq Nabi» filimindən
fragment

Bütün dövrlərdə Azərbaycan qadını şerif olduğunu qedor da qətiyyatlı, sadeqli, bacarıqlı və amaksəvar olub. Azərbaycan qadını laylasıyla nəsillərin qanına, canına casərət, vətənpərvərlik, semitiniyyət həndurur. İğid oğullar böyüdüüb, onurlar çiyin-çiyin döyişə, yasaşa və mübarizə apara biləsek qızlar tarbiyyə edib. Azərbaycanın bütün sənət və ədəbiyyatında qadın həyatının və əmək hüququnun da öz payı olub. Yəni qadınlar əsaslı təsirindən etibarla qadınlarla əlaqələşər, hər sahifədən hərəkətdən bir təkrarsız qədən surəti canlanan: adına möhtəşəm türkə ucaldınları Möminə xatun, Sarı Xatun, Tuti bika, Xan qızı Natavan, xalq dastanlarının əsərənən qəhrəmanı Koroğlunu Nigarı, Qacaq Nəbinin Həcəri və digərləri.

1953-cü ilde Fikret Əmirovun Cəfər Cabbarlinin eyniadlı pyesi secenəsi «Sevilin etiraz ariyası»dır. Bu əsər yenidən həyat ə ugadıda mühərriyətini ola etdi. Əsər ilk liriki-psioloji operadır. Elə həmin il əsər Mirzə Fətəli Axundov adına Opera və Ballet Teatrında təqdimə olundu. 1970-ci ildə bu əsər Cəfər Cabbarlı adına Azərbaycan Dövlət Kinostudiyasında ekranlaşdırıldı.

Musiqi dinləyik
«Sevil» operasının II pərdəsindən
«Sevilin etiraz ariyası»

Sevilin bu ariyasının inqilabi horakata bir növ çağırış adlandırmacı olur. Əsrlər ərzindən orı Balagın üstüne starraq inqilabçıları çağırıb. Əldə edilmiş azadlığı, müsələdən əsərənən Azərbaycan qadını işləsdiyətən, əsərənən etibarla, inqilabçıda çox böyük uğurlar qazandı. Səir, bestəkar və rəssamlarının əmək qəhrəmanlarının, məşhur qadın alimlərinin, hakimlərinin, siyasetçilərin obrazlarını da əsərlərdən yaradıb.

46

Bundan sonra isə «Qacaq Nabi» Azərbaycan xalq mahnisi yada salınaraq məktəblilər tərəfindən ifa olunur.

DİFERENSİAL TƏLİM

Mövzu ilə əlaqədar dinlənilmiş və ifa olunmuş musiqi nümunələri haqqında sərbəst fikir söyləyir. Dinlədiyi və oxuduğu musiqi nümunələrindən bir parça oxuyur.

1. Mövzu ilə əlaqədar şəkil çəkir;
2. Musiqi nümunələrinə ritm tutur.

46

Müəllimin köməyi ilə şagirdlər mövzu ilə əlaqədar informasiya mübadiləsində iştirak edirlər.

Mahnını yada salaq və oxuyaq

QACQAQ NƏBİ

Qacqaq Nəbi Azərbaycan xalq mahnılarından Qacqaq Nəbinin həyat yoldaşı və silahdıcı Həcor Xanına həsr olunmuş bəndi melodiyası ilə birləşdirilmişdir.

XX. əsrin övvəllerində qədrasının adətən əsaslılığı ittiham edilir. Uğurlarla mühərrixa aparan Azərbaycan qadınının səsi, artıq XX. əsrin sonu — XXI. əsrin övvəllerində UNESCO və ISESSCO-nun ali tribunałarında gəlir. O, bu gün comitoyotin həyətində məsul rol oynayır. Məhz UNESCO və ISESSCO-nun qədim məsləhətləri, Azərbaycan birinci xanımı və Birinci vitse-prezidenti, Mehriban Əliyevanın timsalında bu gün müsər qadının comitoyotde rələni müəyyənləşdirmək olar.

Yeni mahnı öyrənək

AZƏRBAYCAN ULDOZU

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözleri Əjdər Ağayevinidir.

I
Sən elinin mord qızı,
Zəlkəli övladısan.
Azərbaycan ulduzu —
Şərafifson, adısan.

Nəqarət:
Adın kimi özün də,
Mehribansan, mehriban.
Sevirsən usadılar,
Dilində dəm can, can.

2

II
Sevir soni xalqımız,
Ellər sənə can deyir.
Yaga, var ol, qur-yarat,
Biziş Mehriban, — deyir.

3

Nəqarət:
Tikidirliyin har məktəb,
Müdirliklilik emaldır.
Şəhərənda qurdugun,
Şəddi heykəlinidir.

SÜALLƏ:

1. «Sevil» operasının müəllifi kimdir?
2. «Sevil» operasının qadın azadlığı uğrunda mübarizə aparan kimdir?
3. «Azərbaycan ulduzu» mahnısının müəllifi kimdir?

TAPŞIRIQ: «Qohremanlar anası» mövzusunda şəhəfi təqdimat et.

47

Belə nəticəyə gəlinir ki, çox qədim zamanlardan xalqımız qadınlara incəsənət əsərləri həsr etmişlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Oqtay Rəcəbovun şair Əjdər Ağayevin sözlerinə yazdığı «Azərbaycan ulduzu» mahnısı əvvəlcə frazalarla, sonradan bütövlükdə öyrədilir.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Sevil» operasını kim yazmışdır?

- a. C.Cahangirov b. Q.Qarayev c. F.Əmirov

2) «Azərbaycan ulduzu» mahnısının xarakteri necədir?

- a. Qəmli b. Oynaq c. Təntənəli

20. NOVRUZ BAYRAMI VƏ MUSİQİ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin nadir incilərindən olan Novruz bayramına həsr olunmuş musiqi nümunələri arasında oxşarlığı izah edir; 2. Novruza həsr olunmuş mahnıların xarakterinə uyğun rəqsi hərəkətlər edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Müəllim Novruz bayramı və onun yaranması, uzun minilliklər boyu inkişafı, Novruz bayramının əsas əlamətləri haqqında qısa məlumat verir.

Bundan sonra bəstəkar Oqtay Kazımının şair Ramiz Heydərin sözlərinə yazdığı «Bayram olsun» mahnısı səsləndirilir. Mahnı səslənən müddətdə şagirdlər əl və bədən hərəkətləri ilə mahnınin xarakterini təsvir etməyə çalışırlar.

Tədqiqat sualı kimi «*Uşaqlar, bu mahnının xarakteri necədir və mahnının sözlərində Novruzla əlaqədar hansı əlamətlər vardır?*» — verilə bilər. Şagirdlər mahnının şəhər xarakteri və Novruz şirniyyatları haqqında öz cavablarını verirlər.

2

Şagirdlər üç qrupa bölünür və onlara Mehriban Əhmədovanın «Bayram mahnısı»nın xüsusiyyətləri yazılmış iş vərəqləri paylanılır. I qrup mahnının bayram mövzusunda olması ilə, II qrup mahnının melodiyasının asan yadda qalması ilə, III qrup isə mahnının xarakterinin şəhər-oynaq olmasına ilə əlaqədar öz fikirlərini söyleyərək mahnının hansı janrı aid olduğunu müəyyənləşdirirlər.

20. NOVRUZ BAYRAMI VƏ MUSİQİ

Novruz xalqımızın çox sevilmiş milli bayramıdır. Bezi qədim inanclara görə kainat dörd ənsirdən — su, əd, torpaq və küləkden yaranıb. Xalqımız bu ənsirlərin her birini simvolize edən dörd Novruzənəsi çərçəbnəni böyük sevincin qərsləyir:

Brincisi çərçəbnəsidir — Günənin haradəndən bəzər oriyır, caylara töküür. Torpaq isidnəmeye başlayır. Qızlar bulaq başına çıxır, güləşliklərə sudan həyət-bacaya gileyirlər.

İkinci çərçəbnəsidir — baharı doğru torpaq isindidə bar verənək, sabahlı bitirmək üçün hazırlanır. Tonqallar qalanır, alov torpaq istədir.

Üçüncü çərçəbnəsidir — yel asib oynanmış torpaq oksşayır, yaza həsrət hədəclərdə təmürucular yunurlar.

Dördüncü torpaq çərçəbnəsidir — su ilə islanıma, günəşə işinmiş, küləklə canlanmış torpaq okına hazırlıdır. İlk yaz okını torpaq çərçəbnə günü başlanır.

Bu çərçəbnələrdən sonra el Novruzu qərsləyir. Hər yanda bayram şəhərləri keçirilir, xonçalar bezədilir. Bayram gecəsi hər bir evdə plov demə qoyulur. Bütün Novruz hazırlıqları bəstəkar Oqtay Kazımının «Bayram olsun» mahnısında öz əksini tapır.

Musiqi dinləyik

Bayram olsun

Musiqisi Oqtay Kazımının,
səsleri Ramiz Heydərindir.

«Bayram olsun» mahnısı 6/8 metrik əşyayı malik club, karakteri eo cinsi, gondır. «Bayat-Sıras». Azərbaycan klassik məfəumi intonasiyalarda sahələnən bu mahnı, həm də rəqs xarakteri olduğunu üçün onun taranışlarında ətrafda rəqs edilir. Ona görə «Bayram olsun» mahnısının mahni-rəqs adlandırılmalıdır.

48

DİFERENSİAL TƏLİM

Mahnının xarakteri, xanə ölçüsü, janrı haqda fikir söyləyir.

Mahnının melodiyasından bir parça ifa edir.

1. Mahnının ritmini əl çalmaqla tutur;
2. Novruzla əlaqədar şəkil çəkir.

Bundan sonra Mehriban Əhmədovanın «Bayram mahnısı»ndan bir parça notla ifa edilir. Dinişlənilmiş və notla ifa olunmuş hər iki mahnı arasında ritmik, melodik xanə ölçüləri haqqında oxşar cəhətlər müəyyənləşdirilir, bu barədə fikir mübadiləsi edilir, həm də müzakirə aparılır.

Notla oxuyaq

Mehriban Əhmədova, «Bayram mahnısı»ndan bir parça

Allegro

Sözleri Fikrat Qocanindur.

Bugünən bay - ra - mır - di - el - la - rin, La - lo - lor,
bay - ra - gır - di - çıl - le - rin, Çıl - ler - dan, gül yı - ga - dm,
dost - la - nm, Ça - la - gın, oy - na - ya - gın, dost - la - rem.

Yeni mahnı öyrənək

NOVRUZ GƏLIB

Musiqisi Cavanşir Quliyevin,
sözleri Ramiz Rövşəninidir.

I
Novruz golib, yaz golib,
Bir olnıdo saz golib.
Bir olnıdo xonçası,
Açıb gülün qonçası.

Nəşrət:
Bülbülə avaz galib, (2)
Novruz golib, yaz golib. (2)

III
Novruza bax, yaza bax,
O arıyon buza bax.
Seller azır şirhəpür,
Çölər olub yamyasğı.

Nəşrət:
Ot bitir, yemlik bitir, (2)
Kəgol başa tük bitir. (2)

SUALLAR:

1. «Bayram olun» mahnı haqqında nə bilirsən?
2. Xalqımız Novruz şərbətlərinin necə bayram edir?
3. «Novruz gəlib» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Novruz ve el adətləri» mövzusunda şifahi töqdimat hazırla.

2

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, Novruz xalqımızın milli bayramıdır və o, mahnılarda, musiqi əsərlərində öz əksini tapmışdır.

MAHNI ÖYRƏNƏK

3

Bəstəkar Cavanşir Quliyevin şair Ramiz Rövşənin sözlərinə yazdığı «Novruz gəlib» mahnısı əvvəlcə frazalarla, sonradan bütövlükdə şagirdlərə öyrədilir.

Mahnı müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən töqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretəsi qoyun

1) Novruz bayramına həsr olunmuş mahnıların xarakteri necədir?

- a. Qəmli   b. Təntənəli   c. Rəqsvari

2) C.Quliyevin «Novruz gəlib» mahnısı hansı rəqsə yaxındır?

- a. Yallı   b. Cəngi

Çap
Üçün
deyil

21. «ŞÜŞTƏR» MUĞAMI

- MƏQSƏD:** 1. «Şüstər» muğamı haqqında biliklərini nümayiş etdirir; 2. «Şüstər» muğamına əsaslanan bəstəkar musiqisi haqqında fikir söyləyir; 3. «Şüstər» muğamına əsaslanan zərbə-muğamları fərqləndirir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Kamança musiqi alətinin ifasında «Şüstər» muğamından «Mayeyi-Şüstər» səsləndirilir. Dinlənilən muğam parçasından kiçik bir hissə notla ifa olunur. Daha sonra «Şüstər» muğam parçasına oxşar olan bəstəkar F.Əmirovun «Sevil» operasının II pərdəsindən «Sevilin ariyası» dinlənilir.

2

Müəllim şagirdlərə aşağıdakı tədqiqat sualı ilə müraciət edə bilər:

— Uşaqlar, «Şüstər» muğamından dinlədiyiniz «Mayeyi-Şüstər» melodiyası və «Sevilin ariyası» arasında oxşarlıq vardır mı?

Məktəblilər müxtəlif cavablar verirlər:

— Muğamdakı ilk musiqi frazaları «Sevilin ariyası»ndakı ilk frazalara oxşayır.

— Bəstəkar F.Əmirov əsərində «Şüstər» muğamından istifadə etmişdir.

Beləliklə, aydın olur ki, bəstəkarlarımız da öz yaradıcılıqlarında xalq musiqimizə, xüsusən də muğamlarımıza istinad edirlər.

21. «ŞÜŞTƏR» MUĞAMI

Arif Babayev Səfiqə Eyyazova Alim Qasimov

«Şüstər» ssəs Azərbaycan muğam daşıyıcılarına aiddir. «Şüstər» bir müğam növü olmada, eyni zamanda dövra, keñarının menşəini verir. Üzeyir Hacıbəyli «Şüstər» haqqında yazır: «Bəlli-ruki təsir cəhdən bu müğam dinişyicidə darin keçər hissə qaydır». Bu müğamda xalqımızın kəsməkəşərləri dölu hayatı bəni ən yüksək onına gəlir. Onu da elave edək ki, «Şüstər» dinişdikdə insan xəyalı dalar, düşünür. Bu müğamın bəzi bölmələri insanda rəm yüksəkliklər də yaradır.

«Şüstər», müğam-lad kimli də Azərbaycanda təsəkkül etmiş, yeddi yüz il ərzindən ləğvinə büründü. Bir çox xalq müğam və xəndək, qəzəncinən təsənnüf və rənglər, əlavə də «Oyan». Heydərli kimli zərbə-muğamların mənzər «Şüstər» ladına əsərlərin; Həzər xanəndələr və səsəndələr tərəfindən ifa olunan «Şüstər» dəhnə da cəlalnamə və müstəqil müğam daşagħħuma qəvrilişdir.

«Şüstər» ifası bəndiñə deyil, səsli orta diapazondan bağlayır və sonra birbaşa zila keçir. «Şüstər»-in gözəl ifaçısı marhüm müğam ustası Seyid Sığıncı klub.

Arif Babayev, Canan Əliyeva, Alim Qasimov kimli xanəndələrinin müğam ifaçılarının təməppənət və incəliklə oxuyurlar. «Şüstər» müğamının instrumental səhki konsert ifası da dəb halını almışdır. Bu müğamın kamança və balaban musiqi alətlərində ifan da hə genis yayılmışdır. Bu musiqi alətlərində «Şüstər» olağanca toravallı, yumşaq əsərlərin, qəlbələri riqquata getirir.

«Şüstər» müğamının ssəsəsinə notla oxuyaq

Musiqi dinləşək

Şüstər müğamından *Mayeyi-Şüstər*

Kamançada ifa edir Xalq artisti Səfiqə Eyyazova

52

DİFERENSİAL TƏLİM

Muğam və F.Əmirovun yaradıcılığında onun yeri haqqında fikir söyləyir. «Şüstər» muğamından melodik frazani notla oxuyur.

Tanıdığı müğamların adlarını söyləyir.

50

«Şüstər» müğamından bir parça dinlənildikdən sonra bu oxşarlıq ətrafında fikir mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Bunu da biliñ

Bəstəkarlarımız əz zaman xalq musiqi nümunələrindən, o cümlədən müğamlarımızdan öz əsərlərində istifadə edirlər. Məsələn, böyük Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Fikrət Əmirov əsərinin «Seül» operasında II pərdədəki «Sevilin arıya-sunda» mahnı «Şüstər» müğamından istifadə edib.

Notla oxuyaq

«Sevilin arıya»ndan bir parça

Ariyannın ilk frazalarının not yazısına diqqət yetirək və onu nota oxuyub «Şüstər» müğamı ilə müqayisə edək.

Hər iki melodiyann intonasiyaları bir-birini takrar edir.

Yeni mahni öyrənək

ANA KÜR

Musiqisi Tofiq Quliyevin,
sözləri Teymur Elçininidir.

I
Topelərdən, dərələrdən axan Kür,
Dalağ-dalağ bas qaldırıb baxan Kür,
Sinsino ulduzları taxan Kür.

II
Nəqrat:
Söhbətin şirin olur,
Suların sərçən olur,
Uşaqına tökülmüş.
Ana Kür, ana Kür.

SUALLAR:

1. «Şüstər» müğamı haqqında nə bilirsən?
2. Hansı bəstəkar öz operasında «Şüstər» müğamından istifadə edib?
3. «Ana Kür» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: Eşitidiny müğamlar haqqında şifahı təqdimat et.

53

2

3

Belə nəticəyə gəlinir ki,
Azərbaycanın həm xalq, həm də
professional musiqisi bilavasitə
müğamlarımıza əsaslanır.

MAHNI ÖYRƏNƏK

3

Bəstəkar Tofiq Quliyevin şair
Teymur Elçininin sözlərinə yazdığı
«Ana Kür» mahnısı öyrədilir.

*Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif
cür ola bilər:*

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoynu

1) «Şüstər» müğamı hansı musiqi alətində daha gözəl səslənir?

- a. Tar   b. Kamança   c. Tütək

2) «Şüstər» müğamının ən mahir ifaçısı kim olmuşdur?

- a. Arif Babayev   b. Cənəli Əkbərov   c. Alim Qasımov

Çap
üçün deyil

22. AZƏRBAYCAN MUĞAMLARI VƏ XOR

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir;
2. Azərbaycan müğamlarına dair bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

N.Əliverdibəyovun müşayiətsiz xor (a kapella) kollektivi üçün yazılmış «Bayati-Şiraz» əsərindən bir parça səsləndirilir.

Bundan sonra müəllim a kapella haqqında məlumat verir. Dirlənilen əsərin müəllifi Nazim Əliverdibəyovun bu əsəri və onun ifa tərzi haqqında məlumat verən müəllim sonradan bəstəkarın adıçəkilən əsərinin orqan musiqi aləti üçün olan variantından da bir parça səsləndirir.

Tədqiqat suali kimi «*Dinlədiyiniz bu iki musiqi nümunəsi haqqında nə deyə bilərsiniz?*» — verilə bilər.

2

Müəllim sinfi 2 qrupa bölərək Venn diaqramı çəkilmiş iş vərəqlərini şagirdlərə paylayır. I qrupa iki əsərdəki oxşar cəhətləri, II qrupa isə fərqli cəhətləri təyin etmək tapşırığı verir. Tapşırığın nəticəsində məlum olur ki, hər iki dirlənilən əsərin melodiyası və ona olan müşayiət eynidir, lakin ifa tərzləri müxtəlifdir.

3

Sonra alman bəstəkarı İ.S.Baxın «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərinin «Tokkata» hissəsindən bir parça səsləndirilir və N.Əliverdibəyovun «Bayati-Şiraz» (a kapella) əsərindən bir parça notla ifa olunur.

22. AZƏRBAYCAN MUĞAMLARI VƏ XOR

Nazim
Əliverdibəyov

A kapella

Orqan

Musiqi dinləyik

«Bayati-Şiraz» (a kapella üçün)
«Bayati-Şiraz» (orqan aləti üçün)

Bunu da bilin

Daha alman bəstəkarı İ.S.Baxın «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərində Azərbaycan klassik müğamı olan «Bayati-Şiraz»nın intonasiyaları dayanır.

Musiqi dinləyik

«Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa»
əsərindən bir parça

54

DİFERENSİAL TƏLİM

N.Əliverdibəyovun və İ.S.Baxın təqdim olunmuş əsərləri haqqında fikir mübadiləsi edir. Təqdim olunmuş əsərlər dən musiqi frazalarını notla oxuyur.

1. Əsərlərdəkə ritmik parçalara əl çalmalı ritm tutur;
2. Bəstəkarların adlarını söyləyir.

52

Dinlənilmiş musiqi əsərlərinin «Bayati-Şiraz» muğamı ilə olan əlaqələri haqqında fikir mübadiləsi aparılır və mövzuya uyğun müzakirə təşkil olunur.

Notla oxuyaq

Naxim Əliverdibayov.
«Bayati-Şiraz» (a kapella) əsərindən melodiya

Moderato adı iləlitum *dīc.* *utis.*

Bunu da bilin

Azərbaycan vokal musiqisi, ümumiyyətlə, vokal musiqisi təkəssil olmaqla borab, ham da iki, daha çox səssi şəkildə ifa oluna bilir. Səs öz əlamətlərinə görə müxtəlif olur. Uşaq xorlarda güləşik səs, qadın dəskant, qadın xorunda soprano, kişi xorunda isə tenor adlanır. Ağacı ham səslər uşaq və qadın xorunda alt, kişi xorunda isə bariton, bas adlanır. Öğər xor kollektivi müzəqətəiz oxuyursa, ona «a kapella» deyilir.

Yeni mahni öyrənək

BAHAR NƏGMƏSİ

Musiqisi və sözləri Üzeyir Hacıbəylinindir.

I

Qanad çal çəmənlərdə, süz, bahar!
Ellər gol, incilər düz, bahar!
Bülbül öpüb gülləri, dost desin,
Gül quzartıstan büssəndə üz, bahar.

II

Gər, dohan vəfəstən yel kimi,
Dəngidir könülləri tel kimi.
Sevinç ver, sevinç götür hər elo,
Sevinçin alım bun ən elimi.

SUALLAR:

1. Müəmmələsənən yazılmış ilk xor əsərini hansı bəstəkar lərə məxsusdur?
2. İ.S.Baxın hansı əsərində «Bayati-Şiraz» muğamından istifadə etmişdir?

TAPŞIRIQ: Bahar fəsilində aid eğitidən mahnılardan və müəlliflərinin adlarını yadına sal.

55

Nəticə olaraq məktəblilər belə bir fikrə gəlirlər ki, Azərbaycan bəstəkarları da «Bayati-Şiraz» muğamından xor üçün olan əsərlərində istifadə etmişlər.

3

4

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Musiqisi və sözləri Üzeyir Hacıbəyliyə məxsus olan «Bahar gəlir» mahnısı öyrədilir. Onun xarakteri, xanə ölçüsü, tonallığı müəyyənlenir.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

- 1) N.Əliverdibayovun «Bayati-Şiraz» a kapella əsərinin xarakteri necədir?
a. Şən b. Lirik c. Qəmli
- 2) İ.S.Baxın «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərində hansı Azərbaycan klassik muğamından istifadə olunmuşdur?
a. «Segah» b. «Çahargah» c. «Bayati-Şiraz»

23. AZƏRBAYCAN MUĞAMLARI VƏ SİMFONİK ORKESTR

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında bilikləri izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunu aydınlaşdırmaq üçün müəllimlərə Venn diaqramı, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Müəllim dünya musiqi mədəniyyəti tarixində simfonik müğam janının böyük bəstəkar F.Əmirov məxsus olması haqda məlumat verir. «Kürd-ovşarı» və «Şur» simfonik müğamlarını bəstəkar F.Əmirov yaratdıqdan sonra Niyazi, S.Ələsgərov kimi Azərbaycan bəstəkarları da «Rast» və «Bayatı-Şiraz» kimi simfonik müğamlarını yaradır. Bu haqda məlumat verildikdən sonra şagirdlər «Kürd-ovşarı» simfonik müğaminin «Ovşarı» şöbəsini dinləyirlər, daha sonra isə həmin şöbənin melodiyasından bir parçasını notla oxuyurlar. Sonra «Ovşarı» şöbəsi tar musiqi alətinin ifasında səslənir.

Tədqiqat suali kimi «*Dinlədiyiniz «Ovşarı» şöbəsinin 2 cür ifası arasında oxşar və fərqli cəhətlər vardırmı?*»—verilə bilər.

2

Tədqiqatın aparılması üçün sinfi iki qrupa bölməklə Venn diaqramı çəkilmiş iş vərəqləri şagirdlərə paylanılır. I qrupa dillənilən musiqi nümunələrində oxşar, II qrupa isə fərqli cəhətləri Venn diaqramında yazmaq tapşırılır və cavablar aydınlaşdırılır, həm də lövhədəki cavablarla müqayisə olunur.

23. AZƏRBAYCAN MUĞAMLARI VƏ SİMFONİK ORKESTR

Fikret Əmirov

Niyazi

Süleyman Ələsgərov

Azərbaycan klassik müğamlarının bir qismi simfonik orkestrin ifasında da səslənir ki, buna simfonik müğamlar deyil. Simfonik müğamların ilə yaradılmış böyük Azərbaycan bestəkarı F.Əmirov olur. Böyük bestəkar 1948-ci ilde «Kürd-ovşarı» və «Şur» simfonik müğamlarına görə «Dövlət mükafatı»na layiq görülmüşdür. Onun ardıcılı böyük dirijor və bestəkar, maestro Niyazi.

SİMFONİK ORKESTR

56

DİFERENSİAL TƏLİM

Simfonik müğam haqqında öz fikrini söyləyir.

Simfonik müğamdan melodiyanı notla oxuyur.

1. Müğam melodiyasının ritmini tutur;
2. Simfonik müğam yazan bəstəkarların adlarını söyləyir.

«Şur» simfonik muğamının girişindən bir melodiya parçası ikisəsli şəklində notla ifa olunur və xanə ölçüsünə uyğun dirijorluq edilir.

Dinlənilən və notla ifa olunan musiqi nümunələri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

«Rast», oandan bir qədər sonra issa Xalq artisti, bəstəkar Süleyman Ələsgərov «Bayat-Sümər» simfonik mahnısında araya-orsayı götürdü. XX əsrdən etibarən, XXI əsrin əvvəllərində bəstəkar Tofiq Bakışanovun «Nava», «Hüməyün», «Dügah», Vəsif Adigözəlovun «Segah» simfonik muğamları da işq izi gördü.

Mahz bu əsərlərin adı eyni bəstəkarlardır. Şəhər Qərb musiqisi arxasında həlli məsləhətlər. Döyündən da, Şəhər musiqisi Qərb simfonik orkestrinin ifasında cox ecazkar saşanır. Mahz bu baxımdan bu simfonik muğamlar coşlu sayda Avropa ölkələrində və ABŞ-da dəfələrlə saşanərək dinləyiciləri heyran etdi.

Musiqi dinləşək

Fikret Əmirov. «Kürd-ovşarı» simfonik muğamından bir parça

Notla oxuyaq

«Kürdül» şöbosinin melodiyası

Allegro grazioso

«Sur» simfonik muğamının girişində bir parça

Moderato

«Sur» simfonik muğamında Azərbaycanın zəngin təbiiatı musiqi dili vasitəsilə cox gözəl təsvir olunur.

57

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan bəstəkarları dünya musiqi mədəniyyətinə simfonik muğam adlanan yeni musiqi janrı hədiyyə etmişdir.

- 1
- 2

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Musa Mirzəyevin şair Hikmət Ziyənin sözlərinə yazdığı «Şənlik mahnısı» öyrədilir. Eyni zamanda mahnının yazıldığı tonallılıq təyin edilərək, onun səs sırası ifa edilir.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaret qoynun

1) *Simfonik muğam janrı hansı ölkəyə məxsusdur?*

- a. Rusiya b. Türkiyə c. Azərbaycan

2) «Şur» və «Kürd-ovşarı» simfonik muğamlarını kim yaratmışdır?

- a. Niyazi b. S.Ələsgərov c. F.Əmirov

Çap

24. MUĞAMLAR VƏ MİLLİ AZƏRBAYCAN OPERASI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Azərbaycan bəstəkarlarının xaraktercə eyni olan əsərlərini fərqləndirir.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beyn həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə məsləhət görülür.

1

Üzeyir Hacıbəylinin «Leyli və Məcnun» operasının I pərdəsin-dən Qeyşə atasının müğam ilə ifalarından bir parça dinlənilir.

Bundan sonra müəllim saxələndirmə üsulu ilə yaradılmış plakatlarda Ü.Hacıbəylinin müğam operalarının adları olan sxemlə və müğam operası yaratmış digər Azərbaycan bəstəkarları haqdakı sxemlə məktəbliləri tanış edir.

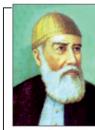
Tədqiqat suali kimi «*İlk müğam operasını kim yaratmışdır?*» — verilə bilər. Bu suala saxələndirmə sxeminin köməyi ilə cavab tapılı bilər.

2

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə üzərində saxələndirmə sxemləri əksini tapmış iş vərəqləri verilir və bu sxemlərə görə 2 qrupa bölünmüş şagirdlər uyğun olaraq bəstəkarın və operanın adını təyin edirlər. Müəllim şagirdlərin cavablarını lövhədə asılmış saxələndirmə sxemləri ilə müqayisə edir.

Ş.Axundovanın «Gəlin qaya-sı» müğam operasından «Gülba-harın mahnısı» notla ifa olunur.

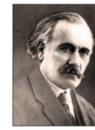
24. MUĞAMLAR VƏ MİLLİ AZƏRBAYCAN OPERASI

Muhammad
Füzuli

Üzeyir
Hacıbəyli

Əbdürrəhim bəy
Haqqverdiyev

1

2

Hüseyin
Ərəbilinski

Hüseynqulu
Sarabki

Azərbaycan professional musiqi mədəniyyəti tarixinə qızıl hərflər yazısının bir gün var — 25 yanvar 1908-ci il. Məhz bu gündə dahi bostakarmız Üzeyir Hacıbəylinin Məmməd Füzulinin poeması əsasında yazdı «Leyli və Məcnun» operası. Bakıda milyonluq Hacı Zeynalabdin Tağıyevin teatrında tamasaşa çəyldü. Bununla da, Azərbaycanda və bütün Şərqi opera sonetinin bünövrəsi çəyldü. O gündən bu əvvələk 100 ilən artıqdır ki, bu opera sahnedədir. Operanın ilk tamasasının dirilər, tanınmış dramaturq və yazıçı Əbdürrəhim bəy Haqqverdiyev, rejissoru Hüseyin Ərəbilinski, Məcnun rolinin ifaçısı aktyor Hüseynqulu Sarabki, Leyli rolini oynayan gənc qızı oğlan Əbdürrəhim Fərəcov idi. Üzeyir Hacıbəyli özü isə orkestrdə skripka çalırdı.

59

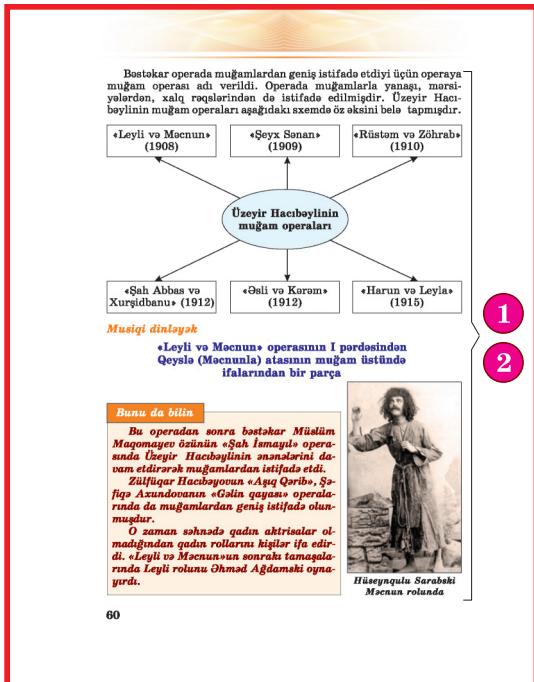
DİFERENSİAL TƏLİM

Müğam operaları haqqında sərbəst fikir söyləyir. Notla müğam operasından musiqi frazalarını oxuyur.

1. Müğam operaları yaratmış bəstəkarların adlarını söyləyir;
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

56

Operada müğamdan istifadə olunması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Belə nəticəyə gəlinir ki, opera kimi bir mürəkkəb musiqi janrını dinləyicilərə sevdirmək üçün bəstəkar Ü.Hacıbəyli və digərləri müğamlardan istifadə etmişlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Ramiz Mirişlinin şair Fikrət Qocanın sözlərinə yazdığı «Vətənimsən» mahnısı əvvəlcə misralarla, sonradan bütövlükdə öyrədilir. Şagirdlər mahnının xarakteri, xanə ölçüsü və yazıldığı tonallılıqla əlaqədar öz fizirlərini söyləyirlər.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaret qoyma

1) İlk operanı Azərbaycanda kim yaratmışdır?

- a. M.Maqomayev b. C.Hacıbəyov c. Ü.Hacıbəyli

2) İlk opera yaradan qadın bəstəkarı kimdir?

- a. A.Rzayeva b. Ş.Axundova c. R.Qasimova

25. AZƏRBAYCAN XALQ RƏQSLƏRİ VƏ BALET

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Azərbaycan bəstəkarlarının xalq mahnı və rəqslərinin fortepiano üçün işləmələrinə münasibət bildirir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə, Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Xalq çalğı alətlərindən birinin ifasında «Tərəkəmə» Azərbaycan xalq rəqsi səsləndirilir. Bundan sonra Ə.Bədəlbəylinin «Qız qalası» baletindən «Tərəkəmə» rəqsi səsləndirilir və baletdən həmin səhnəyə şagirdlər ey ni zamanda tamaşa edirlər.

Tədqiqat suali kimi «*Uşaq-lar, dinlədiyiniz bu iki musiqi nümunəsi ilə əlaqədar nə deyə bilərsiniz?*» — verilə bilər.

25. AZƏRBAYCAN XALQ RƏQSLƏRİ VƏ BALET

Əfrasiyab Bədəlbəyli

VIII sarin əvvəllerində İtaliya, Fransa və s. kimi ölkələrdə sarıbet janrı geyrilən balet latın-cadan ballo, yanı rəqs edirəm sözündən götürülen sohna əsəridir. Musiqinin balet janrında cox böyük rolu vardır. Belə ki, bəstədə musiqi rəqs və pantomimik rəqsləri etməklə bərabər, eyni zamanda a set, dramaturgiya, kostüm və s. elementlərindən. Azərbaycan baletinin yarannma Xalq artisti, bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəylinin adı ilə bağlıdır. 1940-cı ilde «Qız qalası» adlı baletin Bakıda təmsil qoyulması ilə o, Azərbaycanda bu janrı bünövrəsinə qoydu. «Qız qalası» baletində bəstəkar xalq mahnularımızdan, müğənni təsniflərindən, həm də Azərbaycan xalq rəqslərindən, əsasən, ənənəvi xalq rəqsi janrında olan «Ay bari bax», surət Azərbaycan xalq rəqsi olaraq «Şəlaxo», «Tərkəmə», «Kikican» kimi musiqi nümunələri simfonik orkestrin ifasında «Qız qalası» baletinə xüsusi gözəllik verir.

Bəstəkarın Məmməd Səid Ordubadının librettosu əsasında yazdırılmış «Nizami», özünün librettosu əsasında «Söyüdlər ağlamax» operaları, Nəsiminin qəzəlləri əsasında «Xoreografik freskalar» və s. əsərləri dinləyicilərin böyük rəqəbatını qazanmışdır.

«Qız qalası» baletində istifadə olunmuş Azərbaycan xalq müsikişləri

- Ay bari bax • Azərbaycan xalq mahnusu
- Şəlaxo • Azərbaycan xalq rəqsi
- Tərkəmə • Azərbaycan xalq rəqsi
- Kikican • Azərbaycan xalq rəqsi

Musiqi dövüşük

«Tərkəmə» Azərbaycan xalq rəqslərindən bir parça

Allegro

2

Müəllim Venn diaqramı çəkilmiş iş vərəqlərini sinfi iki qrupa bölməklə paylayır.

I qrupa bu musiqi nümunələri arasında oxşarlığı, II qrupa isə fərqli cəhətləri araşdırmaq təşşirilir.

Müəllimin köməyi ilə melodiyanın oxşar olması və ifa tərzinin müxtəlifliyi aydınlaşdırılır.

DİFERENSİAL TƏLİM

Azərbaycan xalq rəqslərinin balet janrında istifadəsinə dair fikir söyləyir. Dinlədiyi rəqsin melodiyasını oxuyur.

1. Dinlədiyi rəqslərin ritmini əl çalmaqla tutur;
2. Rəqslərin adlarını söyləyir.

Çap 58

«Qız qalası» baletindən «Şalaxo» rəqsindən bir parçanı dinlədikdən sonra mövzu ilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil edilir.

Ha iki müsiqinin melodiyası eyni olsa da, ifa təsərləri müxtəlidir. Əgər tək bir müsiqin ifasundan «Tərkomə» və «Şalaxo» rəqsləri, sadəcə, bir və ya bir neçə rəqəsinin rəqsini müşayiət edirse, simfonik orkestrin ifasında səslenən bu rəqədə xüsusi taravət, incəlik, dölgün səslenmə duylur.

Bunu da biliñ

Baleti lənvarnda XX əsrdə ortalarında yaranmış Qara Qarapenin Yeddi rəqsəsi na «idhənməs güləllər», Fikri Omirovanın «1001 fəzə», Arif Məlikovun «Məhəbbət əfəvanı» əsərləri dən-yə baleli səslenmə qızıl fonduna daxil edilmişdir.

Musiqi dinlyşk

«Qız qalası» baletində istifadə edilmiş
«Şalaxo» rəqəsindən bir parça

Yeni mahnı öyrənək

ŞƏHƏRİMİZ

Musiqisi Səid Rüstəmovun,
sözleri Mirmehdi Seyidzadəninindir.

I
Yer üzündə şəhər olmaz,
Bizim gözəl şəhər kimi.
Gecələri işlidi,
Al günşəlli şəhər kimi.

II
Abidələr qalıxbı gəyə,
Hər meydanda, meydancada.
Gülfümsəyir qorunfüller,
Qızılğullar hor bağçada.

Nəqərat:
Bakı, qanım Bakı,
Fuxarı, qanım Bakı!
Diylinən dırşın,
Qanım Bakı, qanım Bakı!

Nəqərat:
Bakı, qanım Bakı,
Fuxarı, qanım Bakı!
Diylinən dırşın,
Qanım Bakı, qanım Bakı!

Mahnı sol minor tonallığında, 6/8 xanə ölçüsündədir. Rəqs xarakterlidir. Sən və oynaq olduğu üçün onu mahnı-rəqs janrına aid etmək olar. Mahnı klassik Azərbaycan müğəmə olan «Bayati-Şiraz» intonasiyalar üzərində seslenir.

Azərbaycan xalq müsiqisində mahnı-rəqs janrına qox rast golinir.

SÜALLƏ:

1. *Baleti janrı haqqında nə deysə bilərsən?*
2. *«Qız qalası» baleti haqqında nə bilsərsə?*
3. *«Şəhərimiz» mahnısının xarakteri necədir?*

TAPŞIRIQLAR: Doğma şəhərimiz Bakıya həsr olunmuş mahnılar haqqında şifahlı təqdimat et.

63

Belə bir nəticəyə gəlinir ki, balet kimi ciddi və mürəkkəb janra dinləyicilərin marağını artırmaq üçün bəstəkarlar hamiya məlum olan xalq rəqslərindən istifadə etmişlər.

3

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Səid Rüstəmovun şair Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı «Şəhərimiz» mahnısı öyrədilir. Onun xanə ölçüsü, yazılılığı tonallıq təyin edilir.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretli qoyun

1) Azərbaycanda ilk balet janrını yaradan bəstəkar kimdir?

- a. Q.Qarayev b. A.Məlikov c. Ə.Bədəlbəyli

2) «Şəhərimiz» mahnısının xarakteri necədir?

- a. Qəmli b. Sən, oynaq c. Kədərli

26. AZƏRBAYCAN XALQ MUSİQİSİ VƏ OPERETTA

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Xalq mahnları və mahnı-rəqs işləmələrinin poeziya ilə əlaqəsini izah edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində bilik həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Ü.Hacıbəylinin «O olmasın, bu olsun» (Məşədi İbad) musiqili komediyasından Məşədi İbad və Gülnazla Sənəmin triosu dinlənilir.

2

Tədqiqat suali kimi «Övüəlki dərs illərində bu operettada hansı Azərbaycan xalq rəqslərindən istifadə olunduğuunu yada salın və rəqslərin adlarını söyləyin» — verilə biler.

Müəllim vokal trio barəsində məlumat verir. Bundan sonra «Hüsnü bağında» adlı Cənubi Azərbaycanda geniş yayılmış xalq mahnısı notla və sözləri ilə ifa olunur. Şagirdlərin diqqətinə çatdırılır ki, bu əsərdəki «Hamamın içində» adlı mahnı da Cənubi Azərbaycan aşçılarının yaradıcılığına məxsusdur və dahi Ü.Hacıbəyli onun melodiyasından yaradığı operettada istifadə etmişdir.

Bunun üçün müəllim «O olmasın, bu olsun» operettasından «Məşədi İbadın mahnısı»ni və «Məşədi İbadla Rüstəm bəyin dueti»ni səsləndirir. Şagirdlər iki musiqi parçası arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri yazmaq tapşırılır. Cavablar hazır olduğdan sonra müəllimin lövhəde yazdığı cavabla müqayisə edilir.

26. AZƏRBAYCAN XALQ MUSİQİSİ VƏ OPERETTA

«Argın mal alan»

filmindən fragment

«O olmasın, bu olsun»

filmindən fragment

Operetta komediya məzmunu, simfonik orkestrin müğayisə ilə müsəlli-rəqs sahnalarından və danışı epizodlarından ibarət sahne əsəridir. XIX əsrin ortalarında Fransada yaranan və sorbet janr kimi məşhurlaşmış bu müsəlli sahne əsərləri əvvəlcə bütün Avropanaya dəha sonra Rusiyaya və Amerika Birleşmiş Ştatlarına yayılır.

Azərbaycanda isə Janr yaranması da bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin adı bağlıdır. Onun 1913-cü ilə yaxınlığı «Argın mal alan» operettə bütün dünyada məşhur bir əsər çərçivədə. Bu operetta sonraları bir sıra xəcihətlər təmsil etmək dənəyə gəlirət qazandı və respublikamızda bu əsər iki dəfə film şəklinde çəkildi. Bundan sonra, bəstəkər yaratdıq «O olmasın, bu olsun» (Məşədi İbad) və «Ər və arvad» operettaları da xalq tərfindən sevildi.

Bunu da bilin

O dördən asırın diniñçicilər tərəfindən tez qurulmasına üçün Üzeyir Hacıbəyli «O olmasın, bu olsun» operettasında xalq mahnalarından və rəqslərindən məharilər istifadə etmişdir. Məsələn, Məşədi İbadın Gülnaz və güllüğü Sənəmlə ovduduğu trioda «Hüsnü bağında» adlı xalq mahnısının həm melodiyasından, həm də sözlərindən istifadə etmişdir. Operettadakı hamam sahnesində səsləşən «Hamamın içində» adlı kişi xorù tərəfindən oxunan mahnının musiqisi da Cənubi Azərbaycan aşqlarına aiddir.

64

DİFERENSİAL TƏLİM

Folklor musiqisindən professional musiqidə istifadə haqqında fikir söyleyir.

Xalq melodiyalarını notla oxuyur.

1. Xalq musiqi nümunələrinin ritmini tutur;
2. Xalq mahnı və rəqslərinin adlarını söyləyir.

Folklor nümunələrindən operetta janrında istifadə ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək

Məşədi İbad və Gülnazla Sənəmin triosu

Bunu da biliñ

Trio üç müsəiqicinin birlikdə ifası deməkdir. Dinlənilən trio — vokal triosu adlanır. Bu müsəiqi nümunəsinin bəndini Məşədi İbad, səngəratınsı isə ikkisəli kimi Gülnazla Sənəm ifa edir.

Notla oxuyaq

HÜSNÜ BAĞINDA

(Azərbaycan xalq mahnısı)

Bəstəkar - Məşədi İbadın mahnisi və «Məşədi İbadla Rüstəm boyin dueti»ndə «Darçın» və «Uzundərə» Azərbaycan xalq rəqslərində istifadə etmişdir.

Musiqi dinləyək və «Darçın» rəqsi ilə müqayisə edək

Məşədi İbadla Rüstəm boyin dueti

Bunu da biliñ

Duet iki müsəiqicinin birgə ifasıdır. «Məşədi İbadla Rüstəm boyin dueti» vokal duet adlanır.

65

Belə nəticəyə gəlinir ki, xalqın yaratdığı folklor müsəiqisindən professional bəstəkar yaradıcılığında istifadə olunması bu əsərlərin daha maraqlı və cəlbedici olmasına səbəb olur.

2

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Ağabacı Rzayevanın şair Cahangir Məmmədovun sözlərinə yazdığı «Gənclik nəğməsi» şagirdlərə öyrədilir. Mahnının xanə ölçüsünə uyğun dirijorluq hərəkətləri həyata keçirilir. Mahnının quruluşu haqqında fikir mübadiləsi aparılır.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretli qoynun

1) «O olmasın, bu olsun» operettasının müəllifi kimdir?

- a. M.Maqomayev   b. S.Ələsgərov   c. Ü.Hacıbəyli

2) «Məşədi İbadın mahnısı»nda hansı rəqsədən istifadə edilmişdir?

- a. İnnabı   b. Uzundərə   c. Darçını

27. 28 MAY — RESPUBLİKA GÜNÜ VƏ MUSIQİ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Respublika Günü haqqında tarixi məlumatlar verilir. Müəllim Azərbaycanın XX əsrədə iki dəfə müstəqillik əldə etdiyi haqqında məlumatları şagirdlərin diqqətinə çatdırır.

27. 28 MAY — RESPUBLİKA GÜNÜ VƏ MUSIQİ

Vətənimizin tarixi günləri və bayramları arasında çox böyük əhəmiyyət kəsb edən — Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaranma günüdür. 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Milli Şurası İstiqlal Bayramması ilə Azərbaycanda Demokratik Respublikanın yaradıldığı bildirildi. 28-də Azərbaycan Milli Şurası ilə əsası qoymuşdur. Azərbaycan Demokratik Respublikası müsəlman Şərqində ilk parlamentli respublika, həqiqi və diniyəvi dövlət nümunəsi oldu. Cənubi Qafqazda müstəqillik adət etmiş sənəgin yaradılı və yerüstü servisləri olan bu ölkəni sevmeyənələr müstəqilliyimizə qarşı çıxıllar. 1920-ci ilin aprel ayının 28-də Azərbaycan yenidən rus ordusun tarafindan işğal olundu. 70 il sürən asarlarından sonra 1991-ci ilin oktyabr ayının 18-də Vətənimiz, yenidən öz müstəqilliyini qazandı. Hər il mayın 28-da ölkəmizdə Respublika Günü böyük bir tantana ilə qeyd olunur. Azərbaycan bəstəkarları da Respublika Günü münasibətilə coşaxyl mahnı, kantata, oratoriya, opera və simfonik əsərlər yazırlar. Bu əsərlərdən biri da Xalq artisti, bəstəkar Oqtay Zülfüqarovun «Şənlən, mənim xalqım» uvertürasıdır.

Musiqi dinləyək

Şənlən, mənim xalqım

Musiqisi Oqtay Zülfüqarovundur.

Oqtay Zülfüqarovun bu əsərini Üzeyir Hacıbeylinin «Korçulu» operasının uvertürası ilə müqayisə etmək olar. Belə ki, musiqinin xarakteri, milliliyi, dramaturgiyası və quruluşu cəhətdən bu ikinci əsər bir-birinə çox yaxındır.

67

2

Oqtay Zülfüqarovun «Şənlən, mənim xalqım» uvertürası və Ü.Hacıbeylinin «Milli marş» mahnısından bir parça dinlənilir.

Tədqiqat suali kimi «**Dinlədiyiniz bu iki əsər arasında oxşar və fərqli cəhətlər hansılardır?**» — verile bilər. Bu əsərlərin adları yazılmış iş vəraqləri şagirdlərə paylanır və sinif iki qrupa bölünür. I qrup oxşar, II qrup isə fərqli cəhətləri müəyyənləşdirir və cavablar lövhədə göstərilən düzgün cavablarla müqayisə olunur.

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlənilən iki musiqi nümunəsi haqqında öz fikrini bildirir.

Dinlənilən musiqi nümunələrindən melodiya oxuyur.

1. Bəstəkarların adlarını söyləyir;
2. Melodiyanı ritm tutur.

62

«Şənlən, mənim xalqım» uvertürasından bir parça notla ifa edildikdən sonra musiqi nümunələri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Notla oxuyaq

Üzeyir Hacıbəyli. «Milli marş» mahnısından bir parça

Mars tempindo

Yeni mahni öyrənək

BİZ QƏLƏBƏ ÇALMALIYIQ

I
Silahlanın, qəlum, qurum,
Biz qələbə calmalıyiq!
Can evinə suğmur arzum,
Bundan həll olmalyıq,
Biz qələbə calmalıyiq!

Musicisi Süleyman Ələsgərovun
sözləri Qurban Musayevinidir.

II
Düyəmon bizi bəs tək do,
Öl salmasan yad atsakda,
Qəpməq olmaz, ləpələskə,
Yurdumuzda qalmalıyiq,
Biz qələbə calmalıyiq!

Nəşrət:
San Qarabəy mahalının,
Sugamızın, Xocalının,
Min İsmatın, min Alənn
Qışasını almalyıq,
Biz qələbə calmalıyiq.

SUALLAR:
1. Müstəqillik günü haqqında nə bilirsən?
2. Oqtay Zülfüqarovun, Respublika Gününs hər olunmuş
uvertürasının adı nadir?
3. «Biz qələbə calmalıyiq» mahnısının müəllifləri kimdir?

68

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan bəstəkarları müstəqilliyyimizə həsr olunmuş simfonik əsərlər yaradmışlar. Bu əsərlərdə xalqın mübarizəsi musiqi dili, ifadə vasitələri ilə təsvir olunur.

MAHNI OXUYAQ

Bəstəkar Süleyman Ələsgərovun şair Qurban Musayevin sözlərinə yazdığı «Biz qələbə calmalıyiq» mahnısı öyrədilir. Mahnının təntənəli xarakterdə olması, onun xanə ölçüsü, yazıldığı tonallıq müəyyənləşdirilir.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Sağirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işaretisi qoyun

1) «Şənlən, mənim xalqım» uvertürasının müəllifi kimdir?

- a. Ü.Hacıbəyli b. O.Zülfüqarov c. O.Kazimov

2) «Biz qələbə calmalıyiq» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a. E.Sabitoğlu b. O.Rəcəbov c. S.Ələsgərov

Çap üçün deyil

SİNİF KONSERTİNƏ HAZIRLIQ

MUSIQI REPERTUARI

F.ƏMİROV. «SEVİL» OPERASINDAN
«SEVİLİN ARİYASI»NDAN BİR PARÇA

Andante sostenuto

A musical score for voice and piano. The vocal line is in soprano C-clef, and the piano line is in bass F-clef. The score consists of four staves of music with lyrics written below them. The lyrics are: Ay - ri düş - düm Gün - dü - züm - dən, sən - siz; ağ - lar a-nan, ya-zıq a-nan, ay a - man, Gün - düz oğ - lum; rit. A tempo gel. öm-rüm, gü-nüm gel. Ay-lar öt-dü, il - lər do-lan - di; Sən - siz od - la - ra yan - dim. Ay - lar öt - dü, il - lər Poco più mosso do-lan-di, Sən-siz od-la - raya - dim. Gel, oğ-lum; Gün - düz, ar - zu - la - yır kön - lüm.

Q.QARAYEV. «YEDDİ GÖZƏL» BALETİNDƏN
«VALS»DAN BİR PARÇA

A musical score for piano, featuring four staves of music. The first staff is labeled 'Tempo di valse brillante'. The second staff has a dynamic marking 'sub Doppio'. The third staff has a dynamic marking 'p'. The fourth staff ends with a fermata. A large red diagonal watermark 'Çap Üçün' is overlaid across the bottom left of the page.

P.İ.ÇAYKOVSKI. «6-cı SİMFONİYA» NİN
I HİSSƏSİNİN KÖMƏKÇİ MÖVZUSUNDAN BİR PARÇA

Andante $J = 69$
V-ni I, V-o.

The musical score consists of three staves of music. The top staff is for two violins (V-ni I, V-o.), the middle staff is for violoncello (Cello), and the bottom staff is for double bass (Double Bass). The tempo is Andante at 69 beats per minute. The dynamics are marked with 'p' (pianissimo) and 'f' (fortissimo). The key signature is one sharp. The music features eighth and sixteenth note patterns with various slurs and grace notes.

«HEYRATI» AZƏRBAYCAN ZƏRBİ-MUĞAMINDAN
BİR PARÇA

Tempo di marcia

The musical score consists of four staves of music. The key signature is three sharps. The tempo is Tempo di marcia. The music features eighth and sixteenth note patterns with various slurs and grace notes.

Çap üçün deyil

F.ŞOPEN. «Mİ MİNOR VALSI»NDAN BİR PARÇA

Vivace

p

grazioso

do *f*

Rea. * *Rea.* * *Rea.* * *Rea.* *

Q.QARAYEV.«FİKIRLİ» FORTEPIANO PYESİ

Andantino

The musical score consists of four staves of music for piano. The first three staves are in common time (indicated by a 'C') and the fourth staff is in 6/8 time (indicated by a '6/8'). The key signature changes throughout the piece, indicated by various sharps and flats. The dynamics include 'p.' (piano), 'd.' (dynamics), and 'hp.' (half piano). The music features eighth-note patterns and occasional sixteenth-note figures. A large red 'DRAFT' stamp is diagonally across the page.

Cap⁶⁸

A handwritten musical score consisting of three staves. The top staff uses treble clef, the middle staff alto clef, and the bottom staff bass clef. Each staff begins with a key signature of one sharp (F#). The first measure contains six eighth notes. The second measure contains five eighth notes. The third measure contains four eighth notes. Measure four starts with a dynamic instruction 'hp.' followed by a sharp sign, indicating a half note. Measure five starts with a dynamic instruction 'bhp.' followed by a sharp sign, indicating a half note. Measure six contains four eighth notes.

**Ü.HACIBƏYLİ. «LEYLİ VƏ MƏCNUN» OPERASINDAN
«NOFƏLİN ARİYASI»NDAN BİR PARÇA**

Moderato

A musical score for voice and piano. The vocal line is in bass clef, and the piano accompaniment is in treble clef. The lyrics are written below the notes. The score consists of four staves of music.

Lyrics:

Ey xəs - te ne - dir bu
çek - di - yin zeh - me - ti rənc,
Vi - ra - na - də za - ye
Vəh - şı nə bi - lir se - nin mə - qa - min

**D.ŞOSTAKOVİÇ. «7-ci SİMFONİYA» NIN
«BASQIN» EPİZODUNDAN BİR PARÇA**

Allegro moderato

A musical score for orchestra. It features three staves of music, likely for strings, with dynamic markings such as *pp* (pianissimo) and *p* (piano). The score is divided into measures by vertical bar lines.

Çap
üçün
əcizil

«MƏNSURİYYƏ». «ÇAHARGAH» MUĞAMININ
SON ŞÖBƏSİNĐƏN BİR PARÇA

Ad libitum

f

6 6 6

3 3 3 3

mp f 6 6 6 6

II

6

6

$\overline{3}$ tr $\overline{3}$ tr $\overline{3}$ tr $\overline{3}$ tr $\overline{3}$ tr $\overline{3}$ tr

6

6

Çap 70

deyin üçün

NİYAZİNİN «RAST» SİMFONİK MUĞAMINDAN
İKİ PARÇA

Maestoso e espressivo

Çap üçün devril

**İ.S.BAX. «ORQAN FUQASI»
«ORQAN ÜÇÜN RE MINOR TOKKATA VƏ FUQA»
ƏSƏRİNĐƏN BİR PARÇA**

Allegro

Cap üçün qeyill

F.ŞUBERT. «SERENADA» ƏSƏRİNĐƏN BİR PARÇA

Moderato

A musical score for piano, featuring six staves of music. The key signature is one flat, and the time signature is common time. Measure 1 starts with a dynamic of [pp]. Measures 2-4 show various note patterns, including eighth and sixteenth notes. Measure 5 begins with a long sustained note followed by a sixteenth-note pattern. Measure 6 concludes the section with a sixteenth-note pattern.

İ.S.BAX. «Mİ MINOR» PRELYÜDÜNDƏN BİR PARÇA

Allegretto un poco espressivo ma semplice (♩ = 63).

L.V.BEETHOVEN.«SOL MİNOR» MENUETİNDEN BİR PARÇA

Moderato

Fortepian

(non legato)

f

mf

1 3 2 1

Q.QARAYEV. «İLDİRİMLİ YOLLARLA» BALETİNDƏN «QIZLARIN GİTARALARLA RƏQSİ» NDƏN BİR PARÇA

Andantino

The musical score consists of three staves. The top staff uses a treble clef and has a dynamic marking of p . The middle staff uses a bass clef. The bottom staff uses a bass clef. All staves are in 2/4 time and B-flat major. The music features eighth-note patterns and sixteenth-note figures.

Cap 74

S.RAXMANİNOV. «2Nö-Lİ KONSERT»İN GİRİŞİ

Moderato $d=66$

Piano I

pp
poco a poco cresc.
rit.

«OXUMA, GÖZƏL» ROMANSINDAN BİR PARÇA

*Musiqisi Sergey Raxmaninovun,
sözləri Aleksandr Puşkinindir.*

Allegretto

rit.
ff
Не пой, красавица, при
мне ты пе-сен Гру-зи-и не - чаль-ной: на - по - ми.
dim.
pp

Çap üçün
detil

«OXUMA, GÖZƏL» ROMANSINDAN BİR PARÇA

Musiqisi Ağabacı Rzayevanın,
sözləri Aleksandr Puşkinindir.

Moderato

gö - zəl qız, gəl ye - tər, o - xu -
ma be-lə Gür-cüs-ta-nın qəm - li nəğ-mə - lə - rin - dən! Ö - tüb
Sən qar - şim-da gəl - dik - cə di - lə, dü - şü nü -
- rəm baş - qa bir gö - zə - li mən.

76 Çap üçün deyil

O.RƏCƏBOV. «ÇİNGİZ» SİMFONİYA-REKVİYEM
ƏSƏRİNİN VII HİSSƏSİ. «ÜMUMXALQ HÜZNÜ»NDƏN GİRİŞ

Piano

Senza metrum, ad libitum.

«SEGAH» MUĞAMININ «MANƏNDİ-HİSAR»
ŞÖBƏSİNDƏN BİR PARÇA

Ad libitum

Çap
üçüne
əchil

«SEGAH» MUĞAMININ «MANƏNDİ-MÜXALİF»
SÖBƏSİNĐƏN BİR PARÇA

Ad libitum

A musical score for a string instrument, likely a bowed instrument like a cello or double bass. The score consists of eight staves of music. The key signature is A major (three sharps). The tempo is indicated as 'Ad libitum'. Dynamics include 'f' (fortissimo) and 'rit.' (ritenuto). Measure numbers are placed above the notes. The score features various rhythmic patterns, including sixteenth-note figures and eighth-note groups. The first staff ends with a fermata over the last note. The second staff begins with a dynamic 'f'. The third staff has measure numbers 6, 6, 6, 6. The fourth staff has measure numbers 6, 6, 6, 3. The fifth staff has a bracket labeled '10:6'. The sixth staff has a dynamic 'rit.' followed by 'A tempo'. The seventh staff has measure numbers 6, 6, 7, 6. The eighth staff has a dynamic 'tr.' (trill) and measure number 3. The score concludes with a final dynamic marking.

78
Çap üçün dəyərli

Ü.HACIBƏYLİ. «KOROĞLU» OPERASININ
«UVERTÜRASI»NDAN EKSPOZİSİYA

Moderato

Ü.HACIBƏYLİ. «KOROĞLU» OPERASININ II PƏRDƏSİNĐƏN
«KOROĞLUNUN ARİYASI»NIN MELODİYASINDAN BİR PARÇA

Moderato

Çap üçün dəyil

Ü.HACIBÖYLİ. «KOROĞLU» OPERASININ
II PƏRDƏSİNĐƏN «FİNAL XORU»

Andante maestoso

The musical score consists of three staves of musical notation. The top staff is in G major, the middle staff in C major, and the bottom staff in F major. The key signature changes between the staves. The tempo is Andante maestoso. Dynamics include ff (fortissimo) and ss (sforzando). The score includes various musical markings such as slurs, grace notes, and dynamic changes.

İ.S.BAX. «2 №-Lİ SÜİTA» DAN «ZARAFAT» MELODİYASI

Allegretto

The musical score consists of four staves of musical notation. The key signature changes between the staves. The tempo is Allegretto. The score includes various musical markings such as slurs, grace notes, and dynamic changes. A red diagonal watermark reading 'Çap üçün deyin' is overlaid across the score.

MUSA MİRZƏYEVİN «YUMORESKA»
FORTEPIANO PYESİ

Allegretto

A musical score for fortepiano in common time (c). It consists of two staves: treble and bass. The key signature changes frequently, including G major, A major, B major, and C major. The score includes dynamic markings like trills and grace notes.

«HÜMAYUN» MUĞAMINDAN BİR PARÇA

Ad libitum

A musical score for fortepiano in common time (c). It consists of two staves: treble and bass. The key signature changes frequently, including G major, A major, B major, and C major. The score includes dynamic markings like trills and grace notes.

Çap Üçün
Ceyhil

«ŞUR» MUĞAMININ «ZƏMİN XARƏ» GUŞƏSİNDƏN BİR PARÇA

Ad libitum

TOFIQ QULİYEV. «AXŞAM MAHNISI»

Moderato

N.RİMŞKİ-KORSAKOV. «QAR QIZ» OPERASINDAN
 «QAR QIZIN ARIYETTASI»NDAN BİR PARÇA

Moderato

GÖZƏLLİKLƏR MƏSKƏNİ

Musiqisi T.Bakıxanovun,
 sözləri T.Mütəllibovundur.

Müləyim

M.İ.QLINKA. «RUSLAN VƏ LYUDMILA»
 OPERASINDAN «ÇERNOMORUN MARŞI»

Tempo di marcia

Çap üçün deyil

M.İ.QLINKA. «RUSLAN VƏ LYUDMILA» OPERASINDAN
 «İRAN QIZLARININ XORU»NDAN BİR PARÇA

Andantino.

F.ƏMIROV. «SEVİL» OPERASININ II PÖRDƏSİNĐƏN
 «SEVİLİN ETİRAZ ARIYASI»NDAN BİR PARÇA

Meno mosso Sevil *Maestoso (J = 80)*

Meno mosso

Maestoso (J = 80)

Da - yan, da-yan!

Zülm et - din, ye-tər,

çat - di za - man!

Bu ev - de

p *pp* *f* *ff*

p sub.

C.

men
bir
gün
gör -
me - dim

genc
öm -
rü - mü

qur -
ban e - le

Allegro non troppo ($\text{♩} = 104$)

dim...

Keç - miş o-

f

p

-la
keç - miş o - la o gün - lər

-la
keç - miş o - la o gün - lər

BAYRAM OLSUN

*Musiqisi Oqtay Kaziminin,
sözləri Ramiz Heydərindir.*

Allegretto moderato

1.Qoy yi - ğil - sin

2.Bu yol - lar - da

El, o - ba,
Qoy bi - ze

e - li - min
sa - da qət,

bay - ra - mi - na,
saf ma - heb - bət,

dost, ta - niş.
yar ol - sun.

Qoy se - vin - sin   e - li - nin   zeh - mə - ti - nə,
 Qəh - rə-man - liq   şə - ni - nə   nəğ - mə qo - şan,
Nəqərat   Zəh-mə - tə min al - qış.
 Qoy ka - man, tar ol - sun.
 A - ləm   hey - ran o - lub,
 Bi - zim   bu bü - sa - ta.
 Sev - gi,   e - mək o - lub,
 Zi - nət   bu hə - ya - ta
 Qoy var ol - sun ya-ra - dan el - lər.
 Se-vin- sin   bəx - ti - yar el - lər.
 ler.   Toy ol - sun, bay - ram ol - sun,
 Hə - yat fi - ra - van ol - sun.

Qap üçün deyil!

BAYRAM MAHNISI

*Musiqisi Mehriban Əhmədovanın,
sözləri Fikrət Qocanındır.*

Allegretto

Bugünsən bay - ra - mi - dir el - lə - rin, La - lə - lə
bay - ra - ğı - dir çöl - lə - rin. Çöl-lər-dən gül yi - ğa - ğım,
dost - la - rım, Ça - la - ğın, oy - na - ya - ğım, dost - la - rım.
Bay - ram - lar çox ya - ra - şır
biz - lə - rə, Bay - ram - da nəğ - mə ya - ğır düz - lə - rə,
A - llı - şan düz - lə - rə bax düz - lə - rə, Oy - na - maq
çox ya - ra - şır qız - la - ra. Bugünsən bay - ra - mi - dir
el - lə - rin, La - lə - lər bay - ra - ğı - dir çöl - lə - rin.
Ən şı - rin nəğ - mə - lə - ri söy - lə - yek, Quş - la - ri
yol - la - rin - dan ey - lə - yek. La - lə - lər
bay - ra - ğı - dir çöl - lə - rin.

Çap üçün qeyil

«ŞÜŞTƏR» MUĞAMINDAN «BƏRDAŞT»

Ad libitum. Senza misura $\text{♩} \approx 76$

The musical score consists of eight staves of music for a single melodic line. The key signature is A major (two sharps). The tempo is indicated as Ad libitum. Senza misura with a tempo of approximately 76 BPM. The music features various rhythmic patterns, including sixteenth-note groups and eighth-note groups, often grouped by brackets and circled with numbers (e.g., '6', '3', '5') to indicate specific performance techniques or counts. The dynamics range from piano (p) to forte (f), with a dynamic marking 'mf' appearing in the second staff. The score concludes with a final dynamic marking 'tr' (trill) in the eighth staff.

Çap
88

üçün

«BAYATI-ŞIRAZ» (A KAPELLA ÜÇÜN)

Musiqisi Nazim Əliverdibəyovundur.

Moderato ad libitum

Soprano (S.) vocal line with lyrics: A, a, -; a, -; M, -.

Alto (A.) vocal line with lyrics: -; -; -.

Tenor (T.) vocal line with lyrics: -; -; -.

Bass (B.) vocal line with lyrics: -; -; -.

The score consists of two systems of music. The first system starts with a vocal entry by the soprano. The second system begins with a vocal entry by the bass.

«BAYATI-ŞIRAZ» (ORQAN ALƏTİ ÜÇÜN)

Moderato ad libitum

Musiqisi Nazim Əliverdibəyovundur.

Manual (Piano) vocal line with lyrics: I f.

Pedal (Ped.) vocal line with lyrics: -.

The score consists of two systems of music. The first system starts with a vocal entry by the manual. The second system begins with a vocal entry by the pedal.

Çap üçün
deyil

**İ.S.BAX. «ORQAN ÜÇÜN RE MİNOR TOKKATA VƏ FUQA»
ƏSƏRİNĐƏN BİR PARÇA**

Allegro

**F.ƏMİROV. «KÜRD-OVŞARI» SİMFONİK
MUĞAMINDAN BİR PARÇA**

"Ovşarı"

"Kürdi"

**Ü.HACIBƏYLİ. «LEYLİ VƏ MƏCNUN» OPERASININ
I PƏRDƏSİNĐƏN QEYSLƏ (MƏCNUNLA) ATASININ MUĞAM
ÜSTÜNDƏ İFALARINDAN BİR PARÇA**

Tempo di valse

Ley - li, Ley - li bu - od - lu səs

Məc - nu - nun - dur, Mən ta - ni - yi -

ram o - nu. Mə - gər, Ley - li, bəs bu -

gü - nün el çək - mə - yib - dir - mi

sən - dən, in - di - də? Ley - li,

söy - lə, doğ - ru - sun söy - lə, sən - də - mi

o - na a - şıq - mi - sən? Var - di - mi

kön - lün - də mə - həb - bət? ls - ter - sən -

mi Məc - nu - nun o - la a - şı -

Leyli

qin? lb - ni Sə - lam, qoy doğ - ru - sun

mən söy - lə - yim, mən Məc - nu - na a - şı - qəm.

Çap üçün deyil

**Ə.BƏDƏLBƏYLİ. «QIZ QALASI» BALETİNDƏ İSTİFADƏ
EDİLMİŞ «ŞALAXO» RƏQSİNDƏN BİR PARÇA**

Moderato

**Ü.HACIBƏYLİ. «O OLMASIN, BU OLSUN» OPERETTASINDAN
«MƏŞƏDİ İBAD VƏ GÜLNAZLA SƏNƏMİN TRİOSU»**

Moderato

Məşədi İbad

Hüs-nü ba - ğın - da gə-zə - sən gü - lü sün - büл də - ra-sən.

Sən ki - mi bir gö - zə - li ba - ğın i - çin - də gö - rə-sən.

Gülnaz

Ba - xa - san gül ya - na - ğı - na o - la - san

Sənəm

Ba - xa - san gül ya - na - ğı - na o - la - san

1. 2.

məs - ti xu - ma - ar. - ba - ar. de - yə - sən heç be - la iş -

məs - ti xu - ma - ar. ba - ar. de - yə - sən heç be - la iş -

Ü.HACIBƏYLİ. «O OLMASIN, BU OLSUN» OPERETTASINDAN «MƏŞƏDİ İBADLA RÜSTƏM BƏYİN DUETİ»

Allegretto

Rüstəm bəy *f*

Məş - e - di İ - bad sən bi - zə xoş gə - lib bi - zi şad e - lə - din,
Söy - le gö - rüm bir mə - nə cib do - lu - dur - mu pul i - lə?

bir de gö - rüm nol - du ki, nol - du ki bi - zi yad e - lə - din.
Gel se - ne mən qiz ve - ri - mən nə i - şin var - dir dul i - lə.

Məşədi İbad

A ki - si, son öl mən sə - ni ha - mi - dan ar - tiq yad e - lə - rem,
A ki - si san öl mən sə - ne nə qə - dər de - sən pul ve - re - rem,

sən qı - zi mə ne ver - gi - nən gör ne - ca sə - ni şad e - lə - rem.

Məşədi İbad *f*

Pul ve - ri - mi? Qiz ve - rər sən - mi?

Rüstəm bəy *f*

Ver - gi - lən! Ve - re - rem!

Tez ve - ri - mi? Tez ve - rər - sən - mi?

Ver - gi - lən! Ve - re - rem!

De - gi - lən sən öl, bas e - lə i - sə [1.] [2.] ver ə - li - ni.
bu sən öl, ver ə - li - ni. ver ə - li - ni.

Çap üçün dəyil

«DARÇINI»

(Azərbaycan xalq rəqsi)

Allegretto

O.ZÜLFÜQAROV. «ŞƏNLƏN, MƏNİM XALQIM»
SİMFONİK UVERTÜRASINDAN BİR PARÇA

Allegro

Çap 94

üçün deyil

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. **A.Əsədullayev.** İnstrumental müğam. «Adiloğlu» nəşriyyatı, Bakı, 2009.
2. **F.Bədəlbəyli, O.Rəcəbov və başqaları.** Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığı. I cild. «Mütərcim» nəşriyyatı, Bakı, 2011.
3. **O.Rəcəbov.** Uşaqlar və mahnılar. «İşləq» nəşriyyatı, Bakı, 1985.
4. **O.Rəcəbov.** Ümumtəhsil məktəblərində musiqi tədrisi və tərbiyəsi metodikası. «Mütərcim» nəşriyyatı, Bakı, 2010.
5. **O.Rəcəbov, N.Kazımov və başqaları.** Azərbaycan xalq musiqisi və musiqi müəllimi hazırlığı. «Mütərcim» nəşriyyatı, Bakı, 2012.
6. **O.Rəcəbov, S.Ağayeva, O.İmanova.** Elementar musiqi nəzəriyyəsi. «Çıraq» nəşriyyatı, Bakı, 2007.
7. **O.Rəcəbov, U.Miriyeva.** Musiqi və mənəvi tərbiyə. «Maarif» nəşriyyatı, Bakı, 1995.
8. **O.Zülfüqarov, V.Xəlilov.** «Musiqi-6». «Pedaqogika» nəşriyyatı, Bakı, 2006.
9. **R.Zöhrabov.** Bəstəkarların portreti. «Gənclik» nəşriyyatı, Bakı, 1997.
10. Uşaq mahnıları antologiyası — I, II, III cild. «Rafiq Xan-Sayadoğlu» nəşriyyatı, Bakı, 2005.
11. Ümumi təhsilin fənn standartları (I — XI siniflər). «Mütərcim» nəşriyyatı, Bakı, 2012.
12. **Z.Veysova.** Fəal/interaktiv təlim: müəllimlər üçün vəsait. UNICEF, 2007.

Çap üçün dəyil

MUSİQİ 6
*Ümumtəhsil məktəblərinin 6-ci sinfi üçün
Musiqi fənni üzrə dərsliyin*

METODİK VƏSAİTİ

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

*Oqtay Məmmədağa oğlu Rəcəbov
Nazim Kazım oğlu Kazımov
Ofeliya Safa qızı İmanova*

Redaktor

*Sevinc Nuruqızı
Abdulla Ələkbərov
Aqil Əmrəhov, Emil Bayramov
Ülkər Şahmuradova*

Bədii və texniki redaktor

Dizaynerlər

Korrektor

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi:
2017-074*

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi — 2017

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 5,8. Fiziki çap vərəqi 6,0.
Formatı 70x100 1/16.

Səhifə sayı 96. Ofset kağızı. Məktəb qarnituru. Ofset çapı.
Tiraj 7800. Pulsuz. Bakı—2017.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya» MMC
Bakı, AZ 1052, F. Xoyski küç., 121^A